

و عباد الکریم بکار

خویندنه وهی به سوود

چه مک و شیوازه کانی

د. عبدالکریم بکار

خویندنه وهی به سوود

چه مک و شیوازه کانی

ناوی کتیب: خویندنه‌وه‌ی به‌سوود

چه‌مك و شیوازه‌کانی

نووسینی: د. عبدالکریم بکار

وه‌رگتړپانی: به‌هجه‌ت جه‌میل حامد

پیداچوونه‌وه‌ی: به‌هره محمدعلی

له به‌رڼوه‌به‌رایه‌تی گشتی کتبخانه گشتییه‌کان

ژماره (۱۴۷۹) ی سالی (۲۰۱۴) ی پی‌دراوه

پیشہ کی

سوپاس و ستایش بۆ ئو زاتہی به هۆی قه له مه وه مروۆشی فیۆری
زانست و زانیاری و نووسین و ئه و شتانه کرد که نه یده زانین، سه لات و
سه لامیش له سه ر پیشه وای مروۆفایه تی و پیغه مبه ری نازدارمان
موحه ممه د و له سه ر یار و یاهه ران و شوینکه وتووایی تا پۆژی دوایی.
گه لی موسولمان میژوویه کی پر له سه روه ری و کاری وه ها
گه وره ی له ته وای بواره کانی ژیا ندا بۆ خۆی تۆمار کردوه که
پتویست به باسکردن و پیا به لدان ناکات. هه ر که سیکیش به وردیی
سه یری میژووی گه شه سه ندنی ژیار و شارستانی ه تی نیسلامی کرد بیئت
ئه و ئه وه ی بۆ ده رکه وتوه که ته نانه ت له کاتی گرژی و
ئالۆزییه کانیشدا هه رگیز ده ستی له خویندنه وه به ر نه داوه و شه یدای
زانست و زانیاری بووه و گه لیک مامۆستا و تویر هری له بواره
جیا وازه کانداینگه یاندوه، به لام ئه مپۆیه کیک له و گپرو گرفته حاشا
هه لئه گرانه ی که گه لانی موسولمان پتوه ی ده نالینن خه مساردییه له

بواړی خوښندنه وه دا، که لانی موسولمان پټوښتییې کی ژوریان به
ټاوپرانه وه و به دمه وه چوونی خوښندنه وه و هاوړپیه تیکردنی پهرتووک
هه یه .

نه گهر ټاوپړیک له ژین و ژیاړی که لانی پېشکه وتووی نه مړ
بدهینه وه، نه وا ده بینن که گرنگیدان به فیکردن و دابینکردنی
هویه کانی پوښنیرکردنی هاو لاتیانان یه کیکه له بڼه ما سره کییه کانی
پېشکه وتیان له گشت بواره کانی ژاندا. له بهرامبه ردا نه و که لانه شی
نه مړ به دواکه وتو ناسراون سرجه میان له وه دا یه کده گرته وه که
خاوه نی دیدگا و بڼه مایه کی زانستی دروست نین، هه روه ها جوړه
سارد و سرپییه کیش له نیوان تاکه کانی و کتیبدا به دیده کریت، هاوکات
له گه ل بوونی هه له و که موکووړپی له شیوازی خوړپوښنیرکردن و
تیکه یشتنی زانیاړیه نوپیه کان.

به پراستی جیکه ی داخه که لیک که یه که م وشه ی پهرتووک و
به رنامه ی ژیاڼی (اقرأ) بیت که چی پټوښتی به که لانی دیکه بیت
هه لی بنین بو خوښندنه وه و ټپی بگه یه نن که چ پوړلیکی گه وره
ده گپړت له گپړانه وه ی ده سه لاته که ی و سه ربه خو بوونی
نیشتمانه که یدا.

سهره پای نه وه ش پټوښسته بویرانه و واقعیه یانه پوویه پووی
کیشه کانمان ببینه وه و، چیرت خومان به باو و باپیرانمانه وه

هه‌ئە کێشێن و باسی سەرکەوتنگە لێک نە کەین کە بە شدارییەمان تێدا
نە کردبێ.

دەسا خۆیە گیان ئەم پەیا مە بچوو کەم ئی وەر بگرە و بیکە بە
مایە ی سوود پێگە یاندنمان و پێدا چوونە وە بە پەفتار و هەلۆیستمان لە
ئاست کتێبدا، ئامین.

نوسەر

د. عبدالکریم بکار

فیربوون بۆ ههتا ههتایی

حه‌زی خۆپسکی گه‌پانی مرۆڤ به‌ دوای زانیاری و پرسیارکردندا،
پێگه‌خۆشکه‌ر بووه‌ بۆ نه‌وه‌ی گه‌شه‌ به‌ لایه‌نی زانستی و ئاستی
تێگه‌یشتنی خۆی بدات و، نه‌سه‌وه‌یت تا سه‌رکه‌وه‌یت. له‌سالانی زوودا
زانست و زانین به‌ند بوو به‌ وه‌رگرتن (نقل)ه‌وه‌، واته‌ فیربوون و
فیرکردن کۆمه‌لێک کار و کرده‌وه‌ی وابه‌سته‌ بوون به‌ کاته‌وه‌، کات
هه‌لی ده‌سووپاندن، بۆیه‌ کاتێک زانایه‌ک کۆچی دوایی بکرایه‌ زانیاری
دانسقه‌ی له‌گه‌ڵ خۆی ده‌برده‌ ژێر گه‌وه‌.

به‌لام کاتێک ئه‌لفبێ بۆ زمانه‌کان په‌یدا بوو و مرۆڤ به‌ به‌خششی
نووسین شاد بوو، نه‌وسا ئیتر زانست و زانین وه‌رچه‌رخانیکی گه‌وره‌ی
به‌خۆه‌ بینی و له‌ په‌یوه‌ستبوون به‌ کاته‌وه‌ گۆڤدرا بۆ په‌یوه‌ستبوون
به‌ شوینه‌وه‌ و، له‌به‌رکردن و وتنه‌وه‌ و بلاوکردنه‌وه‌ی زانیاری سه‌ری
هه‌لدا و به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رسوڕه‌ینه‌ر په‌ره‌ی به‌ زانیاریه‌کان دا و،
مرۆڤایه‌تی به‌م وه‌رچه‌رخانه‌ میژوویه‌کی نوێی بۆ هاته‌ کایه‌وه‌!

یەكەم: ھاندەرەكانى فېربوون:

ھۆكارگەلىك ھەن مەزۇ ناچار بە خوئندەنەو و ھەرگرتنى زانىارى
تا ھەتا ھەتايە دەكەن، ئەوانىش:

۱- ئەو ھى پال بە مەزۇ ھە دەئەت بۇ فېربوون، زانست خۆيەتى،
چونكە تا زانست و زانىارى زۆرەيت پانتايى ناوچەى نەزانىى فراوانتر
دەبەت. تەنەت پېشكەوتن خۆيشى وا لە مەزۇ دەكات زياتر بە دەم
زانىنەو بەت، چونكە تا لە دونىاي زانست و زانىندا قولبەتەو
بوارگەلىكى نوئ بەرەوتدا دەكرىنەو و دەبنە ھاندەرت بەرەو
پېشكەوتنى زياتر.

ئەو پۆشەنبرەى ئارەزووى پاراستنى پېز و بەھاي پۆشەنبرى خۆى
دەكات پېويستە ھەردەم گۆرەنكارى بەسەر لايەنى پۆشەنبرى خۆيدا
بەئەت و لە خۆنوئكرەنەو بەردەوامدا بېت. كاتەكەش دەگاتە ئەو
قەناعەتەى چەدى پېويستى بە زانىارى نەماو و كۆل دەدات، ئەو
بېگومان خۆى خستەو ھەلوارى فەوتان و تياچوونەو. گەر
كەسەكى پەپۆش بىو ئەو شەپۆلەكانى گەشەسەندى
زانىرىيەكانى بوارى پەپۆشەكەى فەپى دەدەنە كەنارى دەرياو و
دوچار خۆى لە دەرەو ھى پەپۆشەكەيشيدا دەبەتەو.

دۆخی بیرکردنه وهی ئه و که سانهی که پۆش بیریان لاوازه یان له
ئاستیکی مامناوه ندایه تا دیت به ره و پووکانه وه ده چیت به هوی ئه و
هه موو بیردۆز و ئایینزا و بیرویا وه پانهی که له میشکیدا که له که بوون
و ناتوانیت له وه زیاتر به رگی بگریت.

پانتایی نه زانیی ئیمه له گه ل پێشکه وتن و په ره سه نندنی زانیی و
تیگه یشتندا تا دیت به رفراوان ده بییت، وه که چۆن تۆپیک به هوی
گه وره بوونی تیره کهی تا دیت ئه ویش گه وره ده بییت، ئه وه ش بۆ خوی
کاری خوی نه ر گرانتر ده کات.

۲- کاتی خوی خه لک خه می زانست و زانییان نه به ستوه ته وه
به خه می به ده سه ته یانی پزق و پۆزی و ته ماعه وه، به لام ئه مپۆ
بارودۆخه که جیاوازه به جۆریک ئه و کاروپیشانهی ده کریت خه لکانی
نه خوینده وار و خاوه ن پۆشنبیری سنووردار ده ستیان بکه ویت، له
داکشانی به رده وامدان. هه ر گه لیکیش پۆله کانی هه میشه له خه می
به رزکردنه وهی ئاستی زانست و زانیاری و لاته که یاندا نه بن، ئه و
شیایو ئه وه یه که بیته پاشکۆی گه لانی تر و له ژیر پکیف و
ده سه لاتی ئه واندایه چۆنیان بویت ناو ها هه لیبسووپن!

۳- هه رچی شاره زایی و ئه زمونیکی ئه مپۆ هه مانه سه نگ و
به هایه کی په های نییه، چونکه دانیشتوانی سه رزه ویی هه موو
پیکه وه جیهانیکیان پیکه ئاوه، بایه خی هه ر به شیکیش له م جیهانه

بەندە بە كۆلئەدان و كۆپكۆي ئوگەلە و، پۇلى لە چارەسەركردنى
كۆشە و گرافتەكاندا لەگەل ئو سەنگ و بەھايەى كە لە ناوەندە
جىھاننىيەكاندا ھەيەتى.

بلاۋبۈنەھەى دياردەى لاۋازى پۇشنېيرى و ناشارستانى بوون
گەلئەك گرافتى چاۋەپواننەكراۋى بۇ ئوممەتى ئىسلامى سازاندوۋە و،
نەك تەنھا لە پوۋى بەرھەمدارى و بووزاندەھەى گوزەرانى خەلگەۋە
بەرھەدواۋە چوۋە، بەلكو لە پوۋى تىگەيشتنى خودى ئايىنى
ئىسلامىشەۋە گرافتمان بۇ دروست بوۋە و سەرمان لى شىۋاۋە. لە
كاتىكدا ئايىنى پىرۋى ئىسلام ئايىنى ژىن و ژيارە و، بە بى
تېپەرپوۋى بە ئەزموونىكى زانستى و شارستانى پىشەنگدا
شكۆمەندى بۇ ناگەپىتەۋە. ئەمەش ئەۋە دەگەيەنئەت ئەۋ
دواكەوتوۋىيەى كە بەدەستىيەۋە دەئالئىن ئاستەنگى گەۋرەى لە
تىگەيشتنى پىۋىست لە بەرنامەى خوداى پەرۋەردگار بۇ
دروستكردوۋىن.

۴- ئەقل و ئاۋەزى مەۋقە ھەمىشە ھەزى بە دروستكردنى
چوارچىۋەيەكە بۇ كار و كەردەۋەكانى، كە بەرھەبەرە بە تېپەرپوۋى
كات دەبىتە بەرنامەسازىيەك بۇ ئەۋكەسە. ژىنگە -بەگشت
جۇرەكانىيەۋە- كەرەستەى ئەۋ بەرنامەسازىيە دابىن دەكات. بۆيە
چەندە پۇشنېيرى مەۋقە كز و لاۋاز بىت و سەرچاۋەكانى زانين و

تیگه یشتنی سنووردارین ئه وهنده پانتایی تیپوانین بهرته سگ ده بیته وه و کاریگه ری بهرچاوی ده بیته له سه ر بۆچوون و هه لۆیسته خۆجیه کانی به چه شنیک ناتوانیت ده سته ردارای ئه و بیرو بۆچوون و په فتارانه ببیت که له کومه لگه که یه وه وه ریگرتوون. خۆینده وه ی چوپر و گه پان به دوا ی زانیاری هه مه په نگیشدا له و باب ته نه که هۆشیاری ته وای پیده به خشن له میان ی پرۆسه ی به راورد کاری و به رفراوانکردنی پوهه ری دیگا کانی. کاتی خۆشی زانیانی پیشین بره و و متمانیه ان به زانستی ئه و زانییه ی که شاره و شار نه گه پابایه و له و پتیه دا تۆز له پیکانی نه نیشته بایه نه ده کرد، له بهر هه سته کردنیان به مه ترسییه کانی بارگاویبونی به و پۆشن بیریه که م و سنوورداری که زاده ی ژینگه ی ناو خۆیه .

۵- بلایوونه وه ی بهرچاوی زانیارییه کان و که له که بوونی به ره مه کانی توێژینه وه ی زانستی به شیوه یه کی به رده وام، که دوا جار ده بته مایه ی کۆنبوونی ئه و زانیارییه ی هه مانه . لیکۆلینه وه کانیش ده ریا نه سته وه نزیکه ی ۹۰٪ی سه رچاوه زانستییه کان له ماوه ی سی سالی پابووردوودا نوێکراونه ته وه . ئه و زانیارییه انش له ماوه ی ۱۲ سالدا دوو ئه وهنده یان لیدیت. توێژه ره وه یه کیش ده لیت: پتویسته له سه ر که سی پسپۆری هاوچه رخ ئه وه بخاته میشکییه وه که نزیکه ی ۱۰ - ۲۰٪ی زانیارییه کانی که لکیان نه ماوه و ده بیته نوێیان بکاته وه .

تویژهریکیش پیی وایه نیشانهکانی زانیارییه بیی که لک و به سه رچوه کان پۆژانه به پیزه ی ۱۰٪ به پۆژنامه کانه وه به دیده کریت و، مانگانهش به ۱۰٪ی گۆفاره کانه وه دیاره و، سالانهش ۱۰٪ی کتیه کان داگیر ده کات.

کۆنبوون و به سه رچوونی زانیارییه کان له گه لێک شیوه دا خۆی ده نوینیت، جاری وایه به هه له و ساخته کاریی یان به نابوونییه که یه وه دیاره، جاری واشه نه و زانیارییه هه ر به پلان و کاری نوێ ناخوات، هه ندی جاریش به هۆی بیی به هابوونی له بونیادی زانست و زانیندا پشتگۆی خراوه، جاری واشه به سه رله نوێ خویندنه وه و دارپشتنه وهی، واته: به ره مه یانه وهی به شیوه یه کی دوور له ناوه پۆکه کۆنه که ی...

چاره سه ری هه موو نه و گیروگرفتانهش به زانین و به دوا داچوونی به رده وام ده بییت، تاوه کو نه و زانست و زانیارییه ی هه مانه له کیسمان نه چیت و هه روه ها به خه یال و زانیاریی هه له فریو نه خوین گوايه لێکه وته ی لاوه کیی پیشکه وتنی زانستییه.

خویندنه وه و سه رچاوه گانی تری زانیاری:

سه رده مه که مان سه رده می ته قینه وهی زانیارییه کانه، بپوانه بۆ
ئه و ژماره زۆرهی زانیان که سه رقائی تووژینه وهی زانستین، ههروهه
ئه و هۆکاره پیشکه وتوانه ی که ئه رکی پاراستن و گواستنه وه و
په خشکردنی زانیارییه کانیان له ئه ستۆ گرتوه، له گه لّ په یوه ندی
به رده وام و ناوازه ی بوونه وه، ئه مانه هه موو خه لکیان سه رقان
کردوه به و هه والّ و زانیاری و چه مکانه ی که له هه موو قوژبنیکی
ئه م زه وییه وه داده بارینه سه ریان.

ئه م دۆخه خه لکی ناچار کرد پرسیار له باره ی پۆلی ئیستای
خویندنه وه و کتیبه وه بکه ن، به لکو زۆریک له پۆشنه یه کانیشی
هه یناوه ته ده نگ که بۆچی خه لک پشته ی له کتیب کردوه و، خووی
داوه ته بابه ت و به رنامه هه مه په نگه کانی که نا له کانی راگه یاندن.

ئه و نا په زاییه تیانه ش پاساوی خۆیان هه یه، چونکه چه ندین
ناماژه ی پوهن هه ن که ده ریده خه ن خه لکی کۆلیان داوه له
خویندنه وه و په یدا کردنی کتیب و، خه ریکن کاتانیکی زۆر به دیار
که نا له جیاوازه کانی راگه یاندنه وه به سه ر ده به ن. ئه وه نده به سه
بزانی پژه ی ئه و کتیبانه ی له ولاتانی عه ره بیدا چاپ ده کرین له سی
هه زار دانه بۆ هه ر کتیبیک تیپا په ییت، ئه م ژماره دیاریکراوه ش زۆر

جار سى سال و زياتریشی پیده چیت ئینجا تەواو دەبیت، لە کاتی کدا ژمارەى دابەشکردن لە ولاتانی پیشکەوتوودا ئەوەندە زۆرە بەراورد ناکریت!

ئاشکرایە کە نالەکانی راگەیاندن بە شیوەیەکی زۆر سەرنجپاکیش بەرنامەکان پیشکەش دەکەن. خۆ ئەگەر نەمانى هاندان بۆ خویندەنەوه و نەمانى نەریتی جوانی خویندەنەوه و پەیداکردن و هاوڕێیەتیکردنی کتیبیشی بخەینە سەر ئەوسا دەزانین پەوشی خویندەنەوه لە جیهانی ئیسلامیماندا چۆنە!.

کە نالەکانی راگەیاندن زانیاری پەرت و بلالو هەڵدەپێژن کە زۆر کەم پەڕوەندی بە لایەنی پێداویستی زانست و زانیاری پاستەقینەى ئەو کەسەوه هەیه کە بە دیاریانەوه دادەنیشیت، ئەوهى پاستی بیت چڕوپڕی زانیاریەکان لەبارەى هەر بابەتیکیشەوه - کتومت وەك کەمى زانیاری لەبارەیهوه - هۆکارێکن بۆ تێنەگەیشتنی پاست و دروستی ئەو بابەتە، چونکە ئەقل و زە و توانایەکی سنوورداری بۆ شیکردنەوه و پۆلێنکردن و لە بێژنگدانى هەموو ئەو زانیاریانە هەیه کە دێنە پێى، جا کاتی ک لەو توانایە تێپەر دەکات ئەوا سەرى لێدەشیوینیت و بە لاریدا دەبیات.

لە لایەکی ترهوه دەبینین کە نالە نوێیەکانی راگەیاندن زیانی گەورەیان داوه لە هەستکردن بە پێویستی بڕکردنەوه، چونکە

نوسەر و ئامادەكارانى بابەت و بەرنامەكانى ئەو ئەرەكان لە جياتى
 وەرگر لە ئەستۆ گرتووە. لە پاستیدا بينەرى تەلەفزیۆن و بیسەرى
 پادیۆ و خوینەرى پۆژنامە و گۆڤارەكان و... كۆمەڵێك زانیاریی و
 ئاماری ورد و، بابەت و باس و خواسی داپۆژراو بە شیوەیەكى ناوازه و
 جوان، سەرسامى دەكەن و واى لێدەكەن خۆ بە دەستەو بەدات و بە
 پابۆچوونەكانى پازى بێت، بە بى ئەوێ خۆی پەنجى بۆ كێشابییت و
 ئارەقەى بۆ پشستییت، ئەمانەش هەموو پێچەوانەى ئەوێە كە
 پەرەسەندنى زانستى و كۆمەلایەتى دەیخوازییت، ئەویش ئەوێە
 تواناكان و بیرى خۆمان بخەینەگەر بۆ داهێنان و تازەگەرى لە برى
 ئەوێ چەند زانیاری و بابەتێك لەملاولاوە بهێنین و خۆمانى
 بێهەلكێشین.

تەواوى ئەم شتانه وامان لێناكات نكولى لەو شالاولە مەزنەى
 پاگەيانندن و زانیاریی بكەین كە بەرچاوى خەلكى پوون كردووەتەو و
 ئاستى ھۆشیارییانى بەرزكردووەتەو و گەلێك زانیاریی گشتیشى
 پێداون.

سەرمان ئی تێكچوووە نازانین ئەمەى لە كەنالەكانى پاگەياندندا
 بەسەرماندا دەگوزەرێت بۆ خۆشییە یان بۆ ھۆشیارکردنەو و
 پۆشنبیرکردنێكى راستەقینە، لەوانەیشە ئەوێ گۆیى بۆ دەگرین و

تەماشای دەکەین تەنھا بۆ خۆشی و کات بەسەربردن بێت، ئێمەش دڵمان خوش بێت وا بزاین شت فێر دەبین.

پێم وایە هیشتا هەزکتیب سەرەکیتین و باشترین کەنالی خۆپۆشنبیرکردنە، کە دەتوانین بە کامی دلی خۆمان چیمان بویت هەلیبژێرین، لە کاتی گەپان و بەدواداچوونیشیدا هیچ پێویستیەکی بە یارمەتیدەر نییە، لەچاوشتەکانی تریشدا هەرزانە.

لەو کەساتەش نیم لە بایەخی سەرچاوەکانی دیکە کەم دەکەنەو، گرنگ ئەوەیە هەمیشە ئامانجی خۆپۆشنبیرکردن و بەرهەپێشچوونی لایەنی زانستی و زانیارییمان پوون و ئاشکرا بێت، ئەوسا لیتمان دێت بەدواداچوون بۆ ئەو کەنال و شیوازە بکەین کە پێخۆشکەرن بۆ بەدیھێنانیان.

له پیناو خویندنه وهدا

ئه گهر خویندنه وه گرنه گرتین هویه کانی به دهسته پینانی زانست و زانیاری بیئت، ئه گهریش زانست و زانیاری یه کیک له مهرجه ههره گرنه کانی پیشکه وتنی ژین و ژیاری مرقایه تی بیئت، که واته نابیئت که مته رخه می بکهین له پهنگر پێژکردنی ژیانی تایبه تی و تاکه که سیمان به خویندنه وه. باسه که بێ خویشی و کات به سه ریردن نییه، به لکو باسیکی چاره نووسازه. بێگومان پهنگر پێژکردنی ژیانی پۆژانه مان به خویندنه وه هه روا شتیکی سانا نییه، به لکو پێویستمان به گۆرانکاری پیشه ییه له هه لسوکه وت و پهفتارماندا، ههروه ها په خساندنێ ده رفه ت و دابینکردنی پاره و دارایی پێویسته، بهر له هه مووشیان ئامانج و پالنه ر پێویستن. جا له گه ل ئه وه موو زه حمه ت و ئازار و ناره حه تییه ی که دێته پێمان، به لام هیچ چاره یه کی دیکه مان نییه، مادامیکیش ئاوات به ژیانکی شایسته به پێز و شکۆی موسولمان و به مه به ستی بوونی له م سه ر زه وییه ده خوازین، ئه وا

پټويسته له سهرمان به دلټكي فراوانه وه خوټمانى بدهينه بهر و بهرگى بگرين.

وا له خواره وه نه وهى به بؤچوونى خؤم گرنگه بؤ بلاوكرنه وهى كلتور و پؤشنبيريى بخوينه (اقرأ) ده خه مه پيش چاوى به پړتازان:

۱- پالنه:

خوای پهره وردگار چه ندين هيز و توانای خوړسکيى به مړؤ به خشيوه که به ره و په وشت و په فتاريکى ديارىکراو ه ليدنه نين و، مه به ست و نامانجگه ليکى بؤ د نه خشيئن له پيناو به ده سته ينانى هاوسه ننگيه کى ناوځويى و ناماده کړدى بؤ سازان له گه ل ژينگه ي دهره کى. بؤيه ده بينيت مړؤ هه رگيز ناتوانيت ده سته به رداری چه ند پالنه و پټويستيه کى ژيان ببيت، بؤ نمونه مه حاله ژيانى هه تاکيمان دريژه بکيشيت به بى به ده سته ستنى لايه نى که مى پټويستى ژيانى له خواردن و خواردنه وه و هه وا.

له به رامبه ريشدا چه ندين پټويستى و پالنه رى تر هه ن که به نه بو نيان ژيانى مړؤ نه سته م نابيت، به لکو پؤلى باشکړدى ژيانى مړؤ و پړليگرتن و فراهه مکړدى ژيانى کى ناسووده ي بؤ ده گيپن، وه کو پټويستى پړليان و ده سته خوځشى ليکړدى و، دابينکړدى ناسايش و نارامى بؤى و، پؤشنبیرکړدن و ټيگه ياندى له باره ي نه و

ناوهندەى تيايدا ژيان دەگوزەرتننیت و ... که زۆر جار له خانەى پېوڤستییە پلەدووەکان پۆلین دەکرین.

مروڤیش هیچ جوړه گېروگرفتیکى له مامەلەکردن له گەل پالنه‌ره سەرەکیه‌کاندا بۆ دروست نه‌بووه، به‌لکو گرفتى سەرەکیى نه‌و له خەمساردییەتى له ئاست پالنه‌ر و پېوڤستییە پلەدووەکانى، بۆیه دواکه‌وتوویى زانستى و ژیاړی و له مروڤ ده‌کات هەر خەریکی دابینکردنى پېوڤستییە سەرەکیه‌کانى ژيان بێت و گوێ به‌و بابەت و باسانه نه‌دات که به‌ره‌و به‌رزى ده‌ییه‌ن. ئەمەش بۆ خۆى هۆکارى سەرەکیه‌ له نه‌مانى پالنه‌ره‌کانى خویندنه‌وه له لای زۆربەى موسولمانان. بۆیه کاتێک کۆمه‌لگا که هه‌نگاو به‌ره‌و پێگەى به‌رزى ژین و ژیاړ هه‌لده‌گریت کۆمه‌لێک فشارى ماددى و ئەده‌بى ده‌خاته سەر تاکه‌کانى بۆ ئەوه‌ى ئاستى زانستى و پۆشنپیرى خۆیان به‌رز بکه‌نه‌وه له میانى خستنه‌گرى هه‌ول و ماندووبوونیان به‌ره‌و به‌رزى و بایه‌خدان به‌و شتانه‌ى به‌ لای کۆمه‌لگا دواکه‌وتووەکانه‌وه شتانیکی لاوه‌کى و په‌راویز خراون.

ئەم پێشکه‌وتنه‌ى باسى لێوه ده‌کەین زۆر به‌ پوونى له‌ سەرەتاکانى دروستبوونى کۆمه‌لگه‌ ئیسلامییه‌کاندا په‌نگى دابوویه‌وه، چونکه ئەوان دونیاىیان پرکرد له زانست و زانین و، به‌ چه‌شنێک تیکۆشان له پێناو به‌ده‌سته‌ینانیاندا که له‌وه‌و پێش شتى و

له جيهاندا پړوى نه دابوو، نه وان بهر چاره وه ده يانپړوانيه زانست كه
باشترين شتېكه له خواى گوره نزيكيان بكا ته وه، به چاكترين
هوكاريان ده زانى بهر و لوتكه بيانبات. هر نه وه شه كه نه مړ له
كومه لگه پيشكه وتووه كانى د نويادا به دى ده كين.

ئينجا گر نازاد بوون له كوت و به ندى دواكه وتووى ژين و ژيار
چاره سرى كوتايى بيت بڼ كيشه و قهيرانى پشته لكرن له
خويندنه وه، نه وا چندين لايه ن هه ن ده توان چينى گه نجان
- به تاييه تى - له م پوه وه هه نكاوېك بهر و پيشه وه بهرن، وه كو
خيزانه خوينده واره كان و خانه كانى فيركارى و قوتا بخانه كان و
زانكوكان و يانه و كومه له نه دى و پوښنبريه كان و كتبخانه
گشتيه كان و ... گه ليك شوينى تر، لاشم وايه هر شارېك له
شاره كانمان شايه نى نه وه يه كومه له يه كى پوښنبرى تيدا بكرېته وه
نهركى نه وه بيت خه لك هان بدات بڼ خويندنه وه و هاوكاريان بكا له
داببنكرنى كتيبدا، هر وه كو كومه له ي هاورپياني نه خوش و
خه مخوراني ژينگه و... هتد.

هه نكاوى يه كه م خوى له دوزينه وه ي پالنه رېك بڼ خويندنه وه دا
ده بينيتنه وه، پشتيوان به خوا سرېش ده كه وين نه گر بيتو به گويړه ي
پيويست خه مى بخوين و به هه ند و هريبگرين.

۲- گه لاله کردنی حەز و ئارەزووی خوێندنەوه:

هەموو شتێک لە سەرەتاوە سەخت و گرانە، بێگومان سەختترین قوناغەکانی پێ قوناغی یەکەمە، بۆیە سەیر دەکەیت خەڵکانێکی زۆر هەن لە کاتی دەستپێکردنی هەر کار و پڕۆژە یەکدا ناپەرەتییەکی بێ ئەندازە بەدی دەکەن، چونکە پەنج و تیکۆشانیان لە سەرەتاوە لاوازه و بەپێی پێویست سوود لە کات نابینن، هەریەکەمان لە جێی خۆی وا هەست دەکات کاتیکی زۆری لە پێناو شتانیکی بێ بەهادا بەسەر بردووه، بەلام دواي تێپەراندنی سەرەتای هەر کارێک ئەو کارە بۆ خۆی ئاسایی دەبێتەوه، دەقارودەق وەک گەر مکردنی ئۆتۆمبیل، پاشان بەرەبەرە گوێ دەخواتەوه و بۆی دەردەهێت.

هەرچی پەرودەدی باش هەیە هەمیشە لە مالهوه لە لایەن باوانهوه دەست پێدەکات، هەربۆیە بایەخدانی ئەوان بە زانست خاڵێکی چارەنووسسازە لە پەرەدان بە لایەنی دەروونی منداڵەکانیان و ئامادەکردنیان بۆ پڕۆسەی فێرکردن و چاندنی حەز و ئارەزووی خوێندنەوه تیاياندا، بۆیە ئەوان -گەر بیانەوێت- دەتوانن هەست و ئارەزووی سەرنجدان و گۆیگرتن و گۆیلێبوون و پەرەدان بە بەهره و خولیاکان لە مێشک و دل و دەروونی ئەوکانیاندا بجێنن، بە باسکردنی دیمەنەکان و دەرخیستنی جیاوازیی شتەکان و چاندنی

گیانی پیکهستن و خسته کاری و بهرنامه پیرایی له ژیا نی پۆزانی
پۆله کانیاندا.

گپانه وهی به سه رهاتی خوش و خویندنه وهی چیرۆکی مندا لانه؛
ئه ندیشهی مندا لانه په ره پیده دات و وانهی زمانه وانی و په یوه ندیکردن و
به ها و په وشتی به رزی فیر ده کات. بیکومان کپینی زنجیره نامیلکه و
کتیبی وینهیی مندا لان پۆلی گه وره ده بینیت له وهی ئاماژه مان پیکرد،
هه ره ها بوونی کتیبخانه یه کی به پیز له ناو ماله که دا هانده ریکی باش
ده بیت بۆ ئا پاسته کردنی مندا له که به ره و پرۆسهی خویندنه وه.

پاش ئه وه ئه رکی ده زگا کانی فیرکاری دیت له چاودیریکردن و
گه شه دان به و په ره ورده یهی ئه ندامانی خیزان له ماله وه کردیانه،
هه رگیزا و هه رگیزیش خویندنگه و زانکۆ کانه مان ناتوانن کاریک بکه ن
شیاوی باسکردن بییت تا ده ست هه لئه گرن له گۆشکردنی
خویندکاره کانیان له سه ر پیدانی زانیاریی، به لکو ده بیت ئه و ئه رکه
بسپیرییت به خویندکار و، خویندکار خۆی به دوا داچوون بکات بۆ
سه رچاوه و فهره هنگی زانیارییه کان و ژماره یه ک کتیب کورت بکاته وه
و تیبینیان له باره وه بدات و لیکۆلینه وه یان له سه ر بکات و، گفتوگۆی
چروپپیش له باره ی کتیب و په رتووکه نوێیه کانی شه وه بکات.

حه ز و خووی خویندنه وه لای مۆڤه گه لاله نابیت تا ئه و کاته ی
چیز و خۆشی له خویندنه وه نه بینیت. تا ئه و کاته شی له پیتا و

خویندنه وه دا نارهق نه پێژیت و میسکی بۆ نه خه یته کار و به جوانی
لیی تینه گه یت نه وه نایه ته دی. هه مو ئه و شتانهش په یوه ستن به
بوونی شپۆازیکی نوێی مامه له کردن له گه ل ئه و بابته زانستیانه ی که
له خویندکاره کان داوا کراون.

شیاویی و شایسته یی ئیمه بۆ فیڕبوون به بۆنه ی ئه زموونی
خویندنه وه مانه وه ده بیته کارامه یی و لیها توویی. هه روه ک ده کریت
دووباره کردنه وه و پاهیتان خوشووستنی زانیاری بکه ن به سروشتی
دوهم بۆمان.

۳- دابینکردنی کتیب:

هه ندیک له و فاکته رانه ی بوونه ته هۆی به هه ند وه رنه گرتنی پرسى
خویندنه وه ده گه پێنه وه بۆ گرانیی کتیب، خه لکانیکی زۆر گله یی و
گازنده یانه له ده ست گرانی کتیب و نه بوونی پاره ی پێویست بۆ
کرینی. گومانیشمان نییه له وه ی که که سانیك هه ن که هه یچیان
به ده سه ته وه نییه تا کتیبی پێ پێکه وه نین جا به هۆی بیکارییه وه بیته
یان به هۆی زۆری ژماره ی ئه ندامانی خه یزانه که یانه وه بیته ... به لām له
پاش سه رنجدان و وردبوونه وه له ژیا نی زۆربه ی خه لگی بۆمان
ده رده که ویت خراپی و بێ سه لیه یی له خه رجکرانی پاره کانیا ن
هۆکاری په که مه له وه ی که نه توانن نرخى کتیبه کان و چه ندین شتی

تر دابین بکن، له لایه کی تریشه وه گره له ویسته یه بکه ین بۆ نه و
 هه موو پاره یه ی که مانگانه له هه ندی بابته تی جوانکاری و
 خۆپیه لکیشان و پۆز پیلیداندا به هه در ده دریت، نه و به ته وایی
 نه و راستیه مان بۆ پوونده بیته وه که هۆکاری سه ره کی پشته لکردن
 له خۆیندنه وه لای زۆریه ی خه لکی ده گه پیتته وه بۆ نه بوونی هیچ جۆره
 خواست و ئاره زوویه کی خۆیندنه وه و هاوپتییه تیکردنی کتیب. هاوکات
 کیشیه کی گه وره ی وه ک خۆیندنه وه پیویستی به چه ندین پتیه چاره
 هه یه نه ک ته نیا پتیه چاره یه ک، له و پتیه چارانه ش:

- دانانی سیستمیک بۆ ناچارکردنی ده زگا و لایه نه جیاوازه کان به
 ده سه ته به رکردنی ژماره یه ک کتیبخانه ی شیاو بۆ پۆشنبیرکردنی
 کارمه نده کانی، وه کو یانه و سه ندیکا و ژووره بازرگانییه کان و
 نه نجومه نی گه پره ک و شاره وانییه کان و، کۆمپانیاکان و کارگه و
 فرقه خانه کان و... تا دواپی. زۆر پیویستیشه که هه موو مزگه وتیک
 کتیبخانه نه یه کی تیا دابنریت و په رتووی نوێ و به پیزی بۆ دابین
 بکریت.

- جیی خۆیه تی پیکخواویکی تایبته به هاوپتیانی کتیب
 پتیه پینریت، که هه ول بۆ دابینکردنی کتیب بدات و سه رنجی
 خه لکیکی زۆر بۆ لای کتیب پابکیشیت له میانی کردنه وه ی پیشانگا و
 گه رموگوپکردنه وه ی بازارپی (کتیبی ده سه دوو) و کارکردن بۆ

چاپکردنی کتیب و سەرچاوه گرنگ و سەرەکییەکان بە نرخێکی
 ھەرزان، ھەروەھا دامەزاندنی سندووقێک بۆ باربووی ژمارەیهك
 پەرتووکی گرانبەھا تاوەكو بە نرخێکی ھەرزانبەھا بخریتە بەردەستی
 خوینەرەن، ھاوکات کاراکردنی بیروکەیی بەکرێدانی کتیب بە نرخێکی
 کەم و ھاندانی دەوڵەمەندان بۆ دروستکردنی بینای پاشکو لە
 مالاھەکانیاندا تا خوینەر بتوانێت لە کەشیکێ ئارامدا کتیبی تیا
 بخوینێتەو.

- داپشتنی سیستمێک بۆ خواستنی کتیب و دەساودەسکردنی لە
 نێوان دامودەزگا زانستییهکاندا، واتە دەکرێت لە پێگەی سیستمێکی
 کارا و کاریگەرەو ھەسوودیکی لە پاددەبەدەر لەو کتیبانە وەرگیرێت
 کە ھەن و چیتەر پێویست بە کردنەوێ کتیبخانەیی ژۆر و زەبەند
 ناکات، دەقاودەق وەك ئەو پێ و شوینەیی کە لە ژمارەیهك ولاتی
 پێشکەوتووی دنیا گیراوەتەبەر، بۆ ئەمەش پێویستمان بە کاراکردنی
 بۆلی خزمەتگوزاری پۆستە و پۆستەکاری دەبێت.

- زانکو و دەزگا زانستییهکان ھەستەن بە کارناسانیکردن بۆ
 خویندکاران لە پێگەی دەرکردنی زنجیرەیی (کتیبی گیرفان) لە بوار و
 پسپۆڕییە جیاوازهکاندا، بەشیوەیهك کە مەبەستی قازانجی لە
 پشتهو نەبێت بەلکو بۆ بلۆکردنەوێ زانست و زانیاری و

ھاوکارییکردن و هاندانی خویندکاران بیت بۆ خویندنه وه و
خۆپۆشنبیرکردن.

- گلدانه وهی ۲٪ی خه رجی هه ر خیزانیك به سه بۆ ده سته وتنی
ژماره یه ك كتیپی قه باره مامناوه ند له مانگیكدا و، دامه زانندی
كتیبخانه یه کی به پیز له ناو مالد له ئاینده دا.

له كۆتاییدا پێویسته ئه وه بڵێن كه ئه وه ی باسما ن كرد له
چوارچێوه ی هه ز و ئاواخواستن ده رناچیت گه ر بیتو له پۆل و
گه ره یی كتیپ له ژیا نی پۆژانه ماندا بی ئاگا بین.

٤- ته رخانكردنی كات بۆ خویندنه وه:

زیاتر له ۸۰٪ی ئه و كه سانه ی له مانگیكدا كتیپێك ناخویننه وه
نه بوونی كات و ده رفه تی خویندنه وه ده كه نه بیانوو، چونكه ماوه ی
ئیشو كاری پۆژانه یان دووردریژ و له ش پرۆكینه و پێویستیان به
حه وانه وه ی زۆر هه یه، ئه و كاته كه مه یشی كه بۆیان ده مینیته وه له
سه عیكردن به مندا له كانیا ن و چی و چیدا به سه ری ده به ن، له كاتیكدا
ئه و خه لگه شتیك له ده روونیا ندا په نگی خواربووه ته وه ناكریت
خو یا نی ئی بدزنه وه : ﴿بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ * وَلَوْ أَلْقَىٰ
مَعَاذِيرَهُ﴾ القیامة: ۱۴-۱۵، واته: (به لكو ئاده مزاد خو ی به لگه یه له سه ر

خۆی که چی کردوو و چی نه کردوو. با هه رچی بپوویانوویشی هه یه
هه مووی بهیئتته وه.)

ژیان له گه له سه رده مدا پتویستییه کی به رده وامیی ژین و ژیاره،
جیگه ی داخه که سیک هه بیت شانبه شانی سه رده مه که ی خۆی
هه لئه کات و بیتاگا بیت له وه مووه ی که له باره ی بایه خدان به
کاته وه ده گوتریت که پتویسته به فیرۆی نه دهین و پاریزگاری
لیبکهین، نه وه ش بۆ خۆی باجیکی دیکه یه له باجه کانی دواکه وتووی
ژین و ژیار.

کات نه وه که رهسته یه یه ژیا نی لۆ دروستبووه، بۆیه نه وه که سانه ی
پیرنی لیناگرن و به فیرۆی ده ده ن ده بیت به خۆیاندا بچنه وه و
به چاویکی تر ته ماشای کات بکه ن، که سانی تیگه یشتوش ده زانن
ئه سته مه کات نه په خسان بکریته بیانوویه ک بۆ نه خویندنه وه، بۆیه
هه ر که مته رخه مییه کیان لۆ بوه شیته وه سه رزه نشتی خۆیا نی له سه ر
ده که ن. نه گه ر که سیکمان تۆماریکی هه بیت و تیایدا چۆنیه تی
به سه ربردنی کاته کانی له ماوه ی هه فته یه کدا بخاته پروو نه وسا بۆی
ده رده که ویت که نزیکه ی ۲۰٪ ی کار و چالاکیه کانی خزمه ت به هیه
ئامانچیک نا که ن و هیه سوودیکیشی پیناگه یه نن و شتی پپوچوچن!
خۆ نه گه ر بیتو سه رنجیکی وردی نه وه په یوه ندیه ته له فۆنیا نه بدهین
که پۆژانه نه نجامیان ده دهین نه وه بۆمان پروو ده بیتته وه که زۆریکیان

زيادان و له باره شتانیکه وهن که پېوېست نين و ده کریت کوليان لى
بده ين. دلنياشم چاوخساندنه وه بهم لايه نه ی ژيان و پېکخستنى
کاروباره کانمان پوژانه دهسته بهرى نيو کاترژميرمان - به لايه نه
که مه وه - بۇ دهکات که ده توانين له خویندنه وهى بابته تیکى زانستى و
پوشنبيريدا سوودى ليوه ربگرين.

گرفتى سه ره کى لای نه و که سانه ی ناخویننه وه پهنگه نه وه
بووېت که هيچ نامانچ و کاریکى له پيشينه یان نه بووه تا ببیته
فشاريک به سه ريانه وه و هه ول توانا کانيان ناراسته بکات.

زور گرنگه بۇ کاتى خویندنه وهى پوژانه مان (کاترژميرى زيرين)
هه لېژيرين، واته نه و کاته ی که له وپه پى وزه و چالکيدان، بۇ نه وهى
که سوودى لى ببينين بۇ بيرکردنه وهى دامينه رانه یان بۇ خویندنه وهى
بابته قورسه کان یان بۇ پلاندانان بۇ کاره کانمان. هه ندی که س
پوژانه کاتیکى تاييه ت کردوه بۇ خو ی ناوی ناوه (کاترژميرى هيمن)
که نه پيشوازی له ميوانیک دهکات تييدا و نه وه لامى هيچ
په يوه ندييه کى ته له فونى ده داته وه و نه نه دامانى خيزانه که پيشى تيا
ده دوييت. هه ر وه که نه و پوشنبيره ی که و پوژانه کاترژميریکى بۇ
خویندنه وه ته رخان ده کرد و به خزمه تکاره که ی ده گوت: هه رچييه ک
پووبدات ناگادارم مه که ره وه مه گه ر نه م خانووه ی ئيمه ی تيدان گر
بگریت !.

ئەگەر ھەر يەكەمان پرسیار لە خۆی بکات و بڵێت: ئەو ئیشوکارە جیبە کە دەکرێت ئێستا کە پێی ھەستم و، پاشان دەستی ئی ھەلگرم؟ ئەگەریش پرسیار بکات و بڵێت: ئایا ئەو کارە ی کە ئێستا پێی ھەلەدەستم، لە چاوی کارێکی تردا پرپایەختر و لەپێشتەرە؟ ئەوسا کاتی زۆری بۆ دەپەخسێت بۆ ئەجامدانی گەلیک کار و کردەوێ بەسوود و، ئەو تەمەلی و بیسەرەو پەریەیشی لەکۆڵدەبێتەو کە موسوڵمانانی ئەمڕۆ بەدەستیەو دەنالێنن!.

پێویستە بگوترێت کە پێکخستنی کات پێویستی بە کاتە، دەبێت لەو پێناویدا کۆڵنەدەین و نەسەرەوین تا سەرەدەکەوین.

۵- سازکردنی گەش و ھەوای لەبار بۆ خوێندنەو:

بەیوەندییەکی پتەو ھەیە لە نێوان توانای وەرگرتن و تیگەیشتن و ئەو بارودۆخە ی کە پێشە ی خوێندنەو ی تیدا جیبە جی دەکرێت، بۆ نمونە شێوازی دانیشتنی خوێنەر و شوێنی نالەبار ی خوێندنەو لە توانای بەردەوامیدان بە پێشە ی خوێندنەو کە م دەکەنەو و سودێکی ئەوتۆشی ئی نابینرێت. چەندین مەرجی خوێندنەو ھەن کە بە بەدیھاتنیان کە شێکی لەبار بۆ خوێندنەو دەسازێت، ئەوانیش ئەمانە:

ا. پېۋىستە شوۋنى خويندەنەۋە وسەيكردن پېكوپېك و جوان بېت،
 ئارامبەخش بېت و دل پى بىكرىتەۋە، باشتر وايە ژوورىكى تايىت بە
 خويندەنەۋە وسەيكردن يان ديوپكى ژوورى بۇ دابىن بىكرىت، چونكە
 جىگاي پر لە شتى پەرش و بلاويان شتى بى كەك و زيادە، مروز
 تووشى بىزارى و خەمۇكى دەكات و شوپنەكەى پى چۆل دەكات. كە
 لىشەبىتەۋە لە خويندەنەۋە وسەيكردن پېۋىستە بە پاكخواۋىنى
 بەجى بېللىت بۇ ئەۋەى كە سەرلەنۇى كەمەندكىشت بىكاتەۋە،
 چونكە ھەندىك كەس ژوورەكە بە شىۋاۋى جىدەھىللىت، دوايىش
 لەگەرپانەۋەدا ھەست بە دلتەنگىيەك دەكات، بۇيە باش وايە خوينەر
 چەند خولەكى كۆتايى خويندن و خويندەنەۋەكەى بۇ
 پېكوپېككردنەۋەى شوپنەكە و ئامادەكردى بۇ دانىشتنىكى دىكە
 تەرخان بىكات.

ب. پېۋىستە ژوورى خويندن و خويندەنەۋەكە تەندروست بېت، واتە
 ھۆيەكانى ھەۋگۈپكى و پووناككردنەۋەى تىدا بېت و پلەى گەرماكەى
 لە نيۋان ۱۵ بۇ ۲۱ پلەى سىلېزىدا بېت تاۋەكو خوينەر بىزارى پووى
 تى نەكات و بتوانىت بۇ ماۋەيەكى دوورودرېژ درېژە بە خويندەنەۋە و
 سەيكردنەكەى بدات.

ج. ھەندى كەس گوى بە ھىمنى و ئارامى شوپنەكە نادات و
 دوورەپەريزى ھەلتابىزىت، كە دواجار مىشكى ئەۋ بابەتە ۋەرنىگرىت

و ده بیته هوی تینه گیشتن لئی. هه ربویه پئویسته شوینی خویندن و خویندنه وه دور بیت له ژاوه ژاو چ له ناو مال و چ له دهره وه، دهنه له کاتبه سه ریردن زیاتر هیچی ترت ده ست ناکه ویت.

د - پئویسته کورسیه که حه وین و ئاسووده کهر بیت و به میزی خویندن و خویندنه وه که بخوات، هه روه ها پئویسته تامه زړوکاری خویندنه وه نه و که رهسته و فرهنگ و سه رچاوانه ی که کاری پتیا ن ده بیت له کاتی خویندنه وه دا بخاته سه ر میزه که ی، تاوه کو کاته که به هه لسان و دانیشتن نه کوژیت و دل و دهره وونی خروشاوی له خویندنه وه که دانه بریت.

ه - ئازایه تی نه به دانیشتنی زۆره له ژووری خویندن و خویندنه وه دا و نه به خویندنه وه ی پژهیه کی زۆری کتیبه، به لکو به و به ره مه یه که به دهستی ده هینیت، بۆیه پئویستمان به پشوودان و حه وانه وه ده بیت له کاتی خویندنه وه دا، نه وه ش ته نها به وه به ده ست دیت که کاتیک بۆ حه وانه وه ی می شک ته رخا ن بکه ی ن. پاستیه کی حاشا هه لئه گره که پۆلێک پیاده ده توانیت پۆزه پتیه کی ته واو پێ ببریت گه ر بیتو له دوا ی هه ر کاتژمی رێک رپۆیشتن ده خوله ک پشوو بدات. له راستیدا خویندنه وه ی به سوود شایسته ی نه وه یه که پلانی تۆکه ی بۆ دابنپین و می شک ی بۆ بخه ی نه کار و په نجی له پیناودا بده ی ن، چونکه له گرنگترین نه و هۆکارانه یه که سه ره له نوێ بوونی ئیمه داده پێژیتنه وه !

بۇچى دەخوئىنەنەۋە؟

مىرۇف ھەربە سىرۇشت كەسىكى پىرسىياركەرە و تامە زىۋى
ئاشكرىكرىنى نادىيارەكان دەكات، بۆيە كاتىك كە بەپۇرى دۇنيای ژىن
و ژىاردا دەكرىتەۋە ئاشنابوونى بەزۆرى زۆرى بابەتە زانستى و
پۆشنىبىرىيەكانى لە لا دەبىتە پىۋىستىيەكى سەرەكى ژىان، چونكە
گەشەى گىيان و ئەقل و لىھاتوۋىى ئەۋى پىۋە بەندە.

ژىار و شارستانىەتیش لە بنەپەتدا خەمى گەرەى دەستكەۋىتى
زانىارىى نوئى نىيە، بەلكو خستەنگەرى ئەۋ زانىارىيانەيە لە خزمەت
خۇشگوزەرانكرىنى خەلك و بەرزكرىنەۋەى ئاستى پىشكەۋىتن و
ھۇشيارىيانە لە ھەموو لايەننىكەرە، لىرەۋە دەگەينە ئەۋ پاستىيەى كە
ئامانجى خەلكى لە پشت خويىندىنەۋەۋە ھەمەجۆرە، بەپىتى پەۋشى
خويىنەر ئەۋ مەرام و مەبەستەى كە لە پشت خويىندىنەۋەى
كتىبىكەرە ھەيەتى دەكرىت.

ئەو بارودۆخى كە بەسەر ھەركامىكمانەو تىپەپدەبىت، وا دەكات كە ئامانجەكانى پشت خويندەو ھە كەسىكەو ھە بۆ كەسىكى تر زۆر جىياواز بن، دەگونجىت خويندەو ھە بۆ زىياتر تىگەىشتن بىت، پەنگە بۆ دەستكەوتنى زانىارىي بىت لەبارەى بابەتیکەو، لەوانەشە بۆ خوشى و كات بەسەربردن بىت يان بۆ نەھىشتنى تەنگانەيەكە يان بۆ چۆكدادانە لەبەردەم خوويەكى دىيارىكراودا يان بۆ پپركدنەو ھەى كاتى بىكارىيە، پىدەچىت بۆ چىژوەرگرتن بىت لە پړوى گيانى و بىر و ھۆشەو، يان لەبەر پىشكەوتنى لايەنى پىشەيى ئەو كەسەو ھەى بىت يان بەھۆى ھەستكردنەو ھە بە بەرپرسىاريەتى، يان ھەربۆ دەرخستنى ئارەزوى خويندەو ھە و خۆچوواندە بە يارانى...

خەلكانىكى زۆر ھەن كە نازانن بۆچى دەخويندەو، گویش نادەنە ئەو ھەى كە لە خۆيان بېرسن ئەو ئامانجەى كە لە پشت خويندەو ھەى ئەو بابەتەو ھەيانە چىيە، لە كاتىكدا دەستنىشانكردن ئەو خالە بە وردىي زۆر گرنگە بۆ ئەو ھەى كە جۆرى كتيب و جۆرى خويندەو ھەى ئاستەكانى لەگەل ئامانجى خويندەو ھەى بگونجىن. دەتوانىن كە بلىين: ئامانجە سەرەككەيەكانى پشت خويندەو ھەى لە لايەن زۆرەى خەلگىيەو ھەى سى شتن، ئەوانىش ئەمانەن:

۱- خويندەو ھەربۆ خوشى و كات بەسەربردن و پپركدنەو ھەى كاتى بەتالىي: ئەم جۆرە خويندەو ھەى ش زۆر بەربلۆو لەناو

خەلكىيدا. ھەندى ئامار دەريخستووھ كە نزيكەى ۷۰٪ى خوينەران
 خويندەنەوھەكەيان ھەر بۇ خۇشى و كات بەسەربردنە، بۇيە دەبىنيت
 ژمارەيەكى نۆرى خەلك پوويان لە خويندەنەوھى پەرتووكى چىرۆك و
 پۆمان و شانۆگەرى و پۆژنامە و گۆڭار كىرەوھە، ھۆكارەكەشى
 دەگەپتەوھە بۇ كات بەسەربردن، ئەم جۆرە خويندەنەوھى پەيوستى
 بە ھىچ جۆرە لىھاتوويەك نىيە و ماندوويوونىكى ئەوتۇيشى ناوئىت،
 چونكە خوينەر ھەركاتىك لەو كىتەبە وەپس بوو دەتوانئىت
 دەسبەردارى بىت، پازىشە بەسوودە كەمەى كە پەنگە دەستى
 بكەوئىت لىي، دوور نىيە كە كىتەبە زۆر ئالۆزەكانىش تەنھا بۇ خۇشى و
 كات بەسەربردن چاويان پيا بخشئىرئىت و بخوئىرئىتەوھە.

سەرەپاي ئەوھش نۆرىيەى نۆرى خەلكىش ھىچ ئامانج و
 مەبەستىكى دىارىكراوى نىيە پالى پىوھ بىت بۇ خويندەنەوھى
 كىتەبىكى دىارىكراو، يان ناچار بە دانانى بەرنامەيەكى دىارىكراو بۇ
 خويندەنەوھى بكات، ئەوھش ھۆكارىكە بۇ ئەوھى ھەرچىيەكى بكەوئىتە
 دەست بىخوئىتەوھە !

لەگەل ئەوھشدا خويندەنەوھە لەپىناو خۇشى و كات بەسەربردندا
 بەشى خۇى سوودىشى تىدايە، لەو سوودانەش: خوينەر پزگارى
 دەبىت لە بەتالى و پركردنەوھى ئەو كاتەى بە شتى زىانبەخش،
 سەربارى ئەوھش چارەسەرىكىشە بۇ ھەندى لە نەخۇشىيە

ده مارييه كان، بۆ نمونه ئو خەلە فاوييهى كه تووشى به سالاجووان ده بېت ئومرۇ به خويندنه وه چاره سەر ده كرىت به هاوده مى له گەل چەندىن ده زمانى تردا، ههروهها خويندنه وه چاره سەرىكى باشه بۆ خودپەرسى كه هەندى كەس به دەستيه وه دەنالتىن. به و شىوه به هاوپپه تىكردنى كىتب كارىكى زۆر باش و سوود به خشه.

٢- خويندنه وه به مەبهستى ئاگادارىيون له زانىارىي: شىوازىكه ديسان زۆربهى خەلكى به كارى دههينن، ئهرك و ماندووويونى ئهم جۆره خويندنه وه يەش ديسان شىتىكى ئه و تو نيه، بۆ نمونه بۆ كه سىك كه شارەزاييهكى له ياساكانى نوێژدا هەبێت دەتوانێت به ئاسانى له پاجياكانى فيقهى زانايان سه بارهت به سوننهت يا پيويستبوونى به كۆك له كردارهكان تىبگات و له و بارهيه وه مه لۆيهك زانىارىي بخاته سەر خهروارى زانىارىيهكانى. ههروهها بۆ كه سىكىش كه شارەزا بێت ده بارهى جوگرافىاي ولاتىك دهتوانێت زانىارىيهكى نوێ له بارهى قهيرانى ئاو و ژمارهى دانىشتوانى ئه و ولاته وه بخاته سەر زانىارىيهكانى.

ئهم جۆره خويندنه وه يەش زۆر بهربلاره، چونكه له جيهانى ئىسلامىماندا خەلكانىكى زۆر تووشى تايهك بوون كه پێى دهلێن تاي گه پان به دواى ئاسانتر و دهستكهوتنى له نزىكترين كاتدا!

به لگه شمان بۆ بالابوونه وهی ئەم جۆره خویندنه وهیه، گلهیی و گازندهی بهرده وامی خه لکیکی زۆره به دهست ئالوژی و دژواری هه ندی کتێبه وه که هه چى لى تێناگه، ئەوان نایانه ویت به ئەزمونی پڕ مهینه تی دانهری ئەو کتێبه دا تێپه پین. به لگه یه کی تریش بۆ ئەوه ئەوه یه که ئێمه ده زانین خه لک زانیارییان زۆره له باره ی پرس و بابەت و پووداوه جیاوازه کانه وه، به لام جی سهرجه که دیسان زۆربه یان تێناگه و ناتوان زانیارییه کان له بێژنگ بدهن و تێه لکیشی چه ند ته وه ره یه کی بکه ن، بۆیه شتیکی سه یر و نامۆ نییه گه ر بیستین که سیك هه بیت زۆر بخوینیت وه، به لام له ماوه ی بیست سالی خویندنه وه و به دوا داچوونیدا گۆرانکارییه کی ئەوتۆ به سه ر به یرکردنه وه و تیگه یشتنیدا پوهی نه دا بیت!

۳- خویندنه وه له پێناو تیگه یشتنی زیاتردا: سه خترین جۆره کانی خویندنه وه و به سوودترینیشیانه. ئەو که سانه ی که به م مه به سه ته وه ده خویننه وه زۆر که من، له به ر ئەوه ی که زۆربه ی خه لکی پێیان وایه که ئەو تیگه یشتن و بنه ما و توانا هزرییانه ی که هه یانه تیر و ته سه لن و پێویست ناکات په ره یان پی بدریت، هه ر خۆی واشه خه لک پێگه به تاوانبارکردنی نادات به وه ی که پیی بلایت کیشیه ک له مێشکتدا هه یه یان تێناگه یت، هه روه ها خویندنه وه له پێناو تیگه یشتنی باشترا له سه ره تاوه زۆر قورس و نا په حته. بۆیه ئەو

کتیبەى که بپراره تیگەیشتنى خوینەرەكەى فراوان بکات و بەرەو
 لوتکە ببیات کتیبیک نییه که باس و بابەتى زانراو و ئاسان لەخۆ
 بگریت، بەلکو کتیبیکە که خوینەرەكەى هەست بەو بکات که لە
 ئاستى ئەو بەرزترە و پێویستى بە وردبوونەو و پەنج و ماندووبوونى
 زیاتر هەیه تاوێک لێى تیگەيات. جا کاتێک که خوینەر
 بەسەرکەوتوویى لێى تیگەیشتن، ئەوسا بزانه بەزبووئەو بە ئاستى
 ئەو و، بەو هەش بپرکردنەو بەشتر بوو.

جارى وایە وایک دەکەوێت که ئەو کتیبە هیچ پەيوەندییەکی بە
 پۆشنبریى خوینەرەو نەبێت، یان هەلگری کۆمەلێک زاراو و بیری
 نامۆ و ئالۆزییەت، دواچار و لە خوینەر دەکات ببەزێت و دەستى
 لێهەلبگریت، ئەمەش ئەو دەگەیهنێت که ئەو خوینەرە لەو دەستەیه
 نییه که کتیبەكەى بۆ نووسراو. هەر بۆیه ئەو کتیبەى که تیگەیشتن
 باشتەر و فراوانتر دەکات ئەو کتیبیکى سەرکەوتوو و قەت نەبێت،
 پاستە کتیبیکە لەسەر وى ئاستى تیگەیشتنى خوینەرەو هیه بەلام
 دەکریت تا ئەندازەیهکی باش ئەو خوینەرە سەرکەوێتە سەرەو لەو
 ئاستەدا.

خویندەو لە پێناو تیگەیشتندا ئەو خویندەو هیه که ئامانجى
 پێکەوه نانی بەرنامەیهکی تۆکمەیه بۆ مامەلەکردن لەگەڵ تیگەیشتن و
 زانیندا، هەرودەها هزر و هۆشمان نوێ دەکاتەو و تیگەیشتمانی بۆ

شته کان فراوانتر ده کات، هه روه ها که شه به ته ندیشه شمان دهدات و
 هووداو و شته کانیشمان بۆ دینننه پیش چاو، ئەم جوړه خویندنه وه به
 تیر و ته سه لتره هه رچه نده که که موکووپی له زانیارییه کانیدا
 به دیده کریت... ئەو ده سته و تانه مان که له پشت کتیبی زانیارییه وهن
 وه که ده سته وتی که سیک وایه که خاوه نی پارچه زێړیک بیت، به لام
 ئەو ده سته و تانه مان که له پشت ئەو کتیبانه وهن که په وشى
 بیرکردنه وه مان به ره و باشی ده بهن وه که ده سته وتی که سیکه که وا
 کلیلی کانیکى ئالتوونی پى بدریت!

ئیسنا زانیمان که وا ئەم جوړه خویندنه وه به زانیارییه کانمان
 که شه پیډهدات و به ره مداریان ده کات، پشتیان به خوا له
 بابه ته کانی دواتردا به دریزی دینه سه باسکردنى.

پیویسته بگوتریت: ئەو هیله ی که کتیبی زانیاری به خش له
 کتیبیک که ئاستی بیرکردنه وه و تیگه یشتن فراوان ده کات
 جیا ده کاته وه به گشتی هیلتیکی ناوون و دژواره، چونکه ئەو کتیبه ی
 که تاییه ته به به خشینی زانیاری گه ر بیتو به شیوه یه کی نوئ
 پیشکه ش بکریت ئەوا هه ر ده بیت چۆنیه تی تیگه یشتنی خوینه ر
 بگوریت، وه که ئەوه ی له پال ئەو زانیارییه پووته ی که ده دات و اتا و
 لیكدانه وه ی نوئی لیبه که ویته وه یان به راوردکاری یان
 هه موارکردنیکردنی پیوه دیار بیت.

جۆره گانی

خویندنه وه

یه کهم: خویندنه وهی چاوپیداخساندنی ورد:

جیگای دلخوشیه بۆ مرۆف که له سهردهمیکدا دهژی
کتیبخانه کان جمه یان دیت له کتیب، به لام نه مه هه رگیز نه وه
ناگهیه نیت که چی هات به دهستاندا بیکرین به بی نه وهی گوی بدینه
نه ندازهی گونجایی نه و کتیبی که ده یکرین.

له میژووی ئیمه دا گه لێک کتیبی جۆراوجۆر هه ن که له لایه ن
خاوه نه کانیا نه وه شه و خونیان بۆ کراوه تا که وتوونه ته بازار په وه،
که چی له جیی په زامه ندی خه لکیدا نه بوون و، به شیوه یه کی به رچاو
نه خویندراونه ته وه، که چی ئیستا بۆ چه ندین مه به سستی جیاواز
سه ره نوی له چاپ ده درین و بلاوده کرینه وه.

کتیبی وا هه ن که خاوه نه کانیا ن ته نیا بۆ مه به سستی بازرگانی
ده یاننوسن و ناو نیشانی فریوده ر و بی ناوه پۆکی بۆ هه لده بژێرن بۆ
نه وهی که سه رنجی خه لکی بۆ پابکیشن.

نووسه‌ری نایابی واش ده‌بینیت که نووسراو و به‌ره‌مه‌کانیان بۆ
 ده‌سته‌یه‌کی دیاریکراوی خه‌لگی ده‌نووسن و مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیان
 نه‌وه‌یه که ناوه‌پۆکی کتێبه‌کانیان به‌ خه‌لگی بگه‌یه‌نن، بۆیه‌ په‌نگه
 نه‌و کتێبه‌ی که ده‌یخوینیت‌وه کتێبێکی خراپ نه‌بێت، به‌لام تۆ له‌و
 گروپ و ده‌سته‌یه نه‌بیت که ئاراسته‌ی کراوه، نه‌وسا نه‌گه‌ر بیشی
 خوینیت‌وه نه‌ک هه‌ر سوودیشی لێ‌وه‌رناگریت په‌نگه‌ په‌ستیش بکات.
 کتێب وه‌ک کراس وایه زۆرجار چاکیه‌که‌ی به‌نده به‌ شیان و گونجانی
 له‌به‌ری که‌سه‌که‌دا، نه‌ک به‌ کوالیتی قوماشه‌که‌ی یان په‌نگه‌که‌ی.
 له‌وانه‌شه نه‌و کتێبه بۆ تۆ بشی، به‌لام نه‌و بابته‌ی که له‌سه‌ری
 ده‌دویت نه‌و بابته‌ نییه که ئیستا به‌دوایدا وێلێت... به‌و شیوه‌یه.
 بۆیه هۆکاری زۆر هه‌ن که وامان لێ‌ده‌که‌ن په‌له نه‌که‌ین له‌ کپینی هیچ
 کتێبێک نه‌گه‌رچی بابته‌که‌ی به‌پێز و نرخه‌که‌شی هه‌رزان بێت تا
 چاویکی پیا نه‌خشین و بۆمان ساغ نه‌بێته‌وه که پێویستمانه یاخود
 نا، به‌ته‌واویش بۆمان پوون نه‌بێته‌وه که‌وا به‌ چ شیوه‌یه‌ک
 بخوینرێته‌وه باشه.

ده‌توانین له‌ ماوه‌ی نیو کاتژمێردا بگه‌ینه بپاریک له‌باره‌ی باش و
 خراپی کتێبێکه‌وه، نه‌گه‌ر هاتوو ئه‌م هه‌نگاوه‌مان گرت به‌ر:
 ۱- خویندنه‌وه‌ی پیشه‌کی کتێبه‌که- نه‌گه‌ر پیشه‌کی هه‌بوو -
 چونکه زۆربه‌ی نووسه‌ران و دانه‌رانی کتێب له‌ پیشه‌کی کتێبه‌کانیاندا

ئامازە بۇ ئۇ ھۆكار و ئامانجانە دەكەن كە لە پشت نووسىنەكە يانە ۋە
بوون، ھەروەھا ھەندىكىيان ئامازە بە و گروپ و دەستەيە دەكەن كە
سوود لە و كىتەبە ۋەردەگرن.

۲- خويندە ۋەي پىرستى بابەتەكان بۇ زانىنى بابەتەكانى
كىتەبەكە، لە ۋەش گرنگتر زانىنى پوانگەي گشتىي كىتەبەكەيە. زۆر
خوينەر ھەيەتەنھا ئۇ بابەتەكە دەخويندە ۋەكە بەلایە ۋە پەسەندن
بەي گويدانە پىرستى بابەتەكان، ئىدى مەبەست و پوانگەي گشتىي
كىتەبەكەي لەكيس دەچىت كە ناۋەپۇك و يەكىتى بابەتەكەي لەخۇ
گرتوۋە. ھەندى نووسەر خىشتەيەكى شىكارىي بۇ ناۋەپۇك و
بابەتەكانى كىتەبەكە دەكىشىت، ئۇ ۋەش سوودى باشى دەبىت بۇ
خوينەر و دىدگاي بۇ ناۋەپۇكى كىتەبەكە فراوانتر دەكات و وینەيەكى
لە درىژە و وردەكارىي بابەتەكەي بۇ دەخاتە پىش چاۋ.

۳- چاۋخشاندىن بە پىرستى ئۇ سەرچاۋانەي كە نووسەرەكە لە
دانانى كىتەبەكەدا پشتى پى بەستوون، چونكە بە سەرچاۋەيەكى
سەرەكى زانىارىيەكانى دادەنرژىن، ھەروەھا سىروشتى تىز و تىپوانىنى
ئۇ بۇ بابەتەكە دەخاتەپرو، لەدوايىشدا خوينەر بەھۇي ئۇ كارەۋە
ئۇ باگراوند و پاشخانە فىكرى و پۇشنىبىريەي كە بىركردنەۋە و
تىپوانىنەكانى نووسەرەكەي لەسەر دروستبوۋە بۇ ئاشكرا دەبىت.

٤- هندی نووسەر کورتیهکی چوپر له کۆتایی هەر بهشی کدا ده نووسیتهوه، بۆیه زۆر گرنگه که به دوا داچوون بۆ هندی له کورتکراوانه بکریت بۆ زانیی ناوه پۆکی ئه و بابتهی که پیشکه شکاروه، ههروهها چاوپیداخشان دنیکی خیرا به ناویشانی به شه کانی کتیبه که شدا دیسان سوودی خۆی ده بێت.

٥- خۆیندنه وهی چهند لاپه ریه ک یان چهند بره گیه کی کتیبه که تا بزانیت نووسەر تا چ راددهیه که مه به سته که ی پیکاره، ئه مهش بۆ خۆی زۆر گرنگه، چونکه خۆیندنه وهی ورد - به تاییه تیش نه گه ر له خانهیه ک یان بره گیه کدا بێت - چیژبه خش ده بێت بۆ خۆینه ر و، ئه وسا ده توانی ئاستی زانستی کتیبه که هه لسه نگینیت و بزانیت که تا چ ئه ندازهیه ک ده توانی پۆیستییه زانستییه کانی خۆی ئی به ده ست بخات.

کاتی که خۆینه ری به ئه زمون هه لده ستی به و کاره ی که باسمان لیوه کرد، ئه و به لایه نی که مه وه شتیکی له باره ی سوود و گرنگی ئه و کتیبه ی له لا گه لاله بووه، ههروهها بۆی ده رکه وتوو که چ سه رچاوهیه کی تر له پاش خۆیندنه وهی ئه و کتیبه جیی سوود و بایه خه بۆ تیگه یشتنی زیاتری له بابته که .

پشتگرێخستنی خۆیندنه وهی چاوپیداخشان دنی ورد، بوویه هۆی ئه وهی که خه لکی زۆر له جیهاندا ده ست بۆ کتیبانیک به رن و

بیانکپن که شایسته‌ی خویندنه‌وه نین، چونکه تەنانەت نرخى ئەو مەرەگە بەشیان نییه که پێى نووسراونە تەوه، هەر وه‌ها بوویه هۆى ئەوه‌ی که کتیبانیك بکپن که هیچ سوودیکی لى نەبینن، یان هەر په‌یوه‌ندى به‌وانه‌وه نەبێت !.

دووهم: خویندنه‌وه‌ی خێرا:

زانست و زانین هەر پارزده سال جاریك - ئەوپه‌رەكه‌ی - دوو قات دەبیته‌وه، ئەمەش ئەوه ده‌گه‌یه‌نێت که ئەو کتیبانه‌ی بلأو ده‌کرێنه‌وه شیاوی هه‌لۆیسته له‌سەر کردنن له‌ لایەن خوینەرانە‌وه، واتە هەم پێویسته به‌ باشی خۆیانی بۆ ئاماده بکەن هەمیش کاتی زۆرتری بۆ تەرخان بکەن. گریمان که سێك ۶۰ سالی تەواو خەریکی خویندنه‌وه بووه، هەر هه‌فته‌یه‌کی کتیبیکی تەواو کردووه، به‌هه‌موویه‌وه ده‌کاته نزیکه‌ی سێ هه‌زار کتیب، ئەوه‌ش ژماره‌یه‌کی زۆر که‌مه له‌ چاوه‌ ئه‌و پێژه‌یه‌ی که بلأو کراوه‌ تەوه^۱.

دواى هه‌ڵدانه‌وه‌ی په‌رەى کتیب و چاوخشاندن به‌ ناوه‌پۆك و بابه‌ته‌کانیدا و یه‌کلاکردنه‌وه‌ی ئاسته‌که‌ی ئینجا خوینەر بپیار ده‌دات

۱- بازاړی هاو به‌شی ئه‌وروپی سەرگه‌رمى دانانی پێژه‌یه‌کی زه‌به‌لاحه بۆ به‌ستنه‌وه‌ی زۆربه‌ی کتیبخانه‌کانی ئه‌وروپا به‌ توێکی گه‌وره‌ی زانیارییه‌وه، بپیار وایه‌ نزیکه‌ی دوو ملیار و سه‌د ملیۆن کتیب دابه‌زیتێته‌ سەر ئەو توپه‌ !.

که چ خویندنه وه یه کی بۆ باشه، چونکه کتیبی وا هه یه زۆر به خیرایی
 چاری پێدا ده خشینریت بۆ سوود لیوه رگرتنی^۱، ژماره یه ک کتیبی
 دیکه هه ن پێویسته به وردیی و به جوانی بخوینرینه وه و بکێلرین به
 وینه ی نه و جوتیاره ی که خه ریکی کێلانی خاکیکی به پسته و چاوه پێی
 به ره مه یکی زۆره لێی.

بهرۆکه ی خویندنه وه ی خیراش به نده به وه چه رخانندی بینین
 به شیوه یه کی خیرا له پووبه ریکه وه بۆ پووبه ریکی دی، کاتیکیش که
 له سه ر پووبه ریکی دیاریکراودا ده گیرسیته وه، چه ند هێما و واتابه ک
 وه رده گریت، ئینجا هه ر به و خیراییه وه به ره و پووبه ریکی دی

۱- که ره زانایانمان زۆر به چاکی له م مه سه له یه تیگه یشتیوون ، بۆیه زۆر چوست و
 چالاک و کۆنه ده ر بون له خویندنه وه ی کتیبه ئالۆز و قورسه کاندای هه ره ها
 خویندنه وه ی خیراشیان به کارده هێنا. له م باره یه وه ده گێڕنه وه که (ئین چه جه ری
 عه سه قه لانی) سه حیحی موسلمی له پێنج کۆبوونه وه دانیشندا له ماوه ی دوو پۆژ و
 نیودا خویندوه ته وه. هه ر زانای ناویراو کتیبی (النسائی الکبیر)ی له ده کۆبو
 کۆبوونه ودا خویندوه ته وه، ماوه ی هه ر کۆبوونه وه یه کی نزیکه ی چوار کاتژمێری
 خایاندوه، له ماوه ی نیشته جێبوونی شیدا له دیمه شق که نزیکه ی دوو مانگ و ده پۆژ
 بووه نزیکه ی سه د به رگی خویندوه ته وه. (الخطیب البغدادی)یش له ماوه ی پێنج پۆژدا
 سه حیحی بوخاری بۆ که ریمه (که پیاویه تکه ریکی فه رموده بوو) خوینده وه. (ابن
 الجوزی) له باره ی خۆیه وه ده لالت: که ر بلیم: نزیکه ی بیست هه زار به رگم خویندوه ته وه
 هیشتا هه ر که م وتوه، له کاتیگدا که من هیشتا هه ر ساوام و به دوای زانستدا وێلم!

وهرده چه رځیت و دووباره ده گړسیته وه، به و شیوه یه. زانایانې
 ښاره زای نه رکی نه دنامه کانی لاشه ی مړوډ ده لښ خویندنه وه که خاو
 بیت یان خیرا چاو بۆ ماوه ی هر چرکه یه ک وچانیک ده دات. جیاوازی
 نیوان هر دوو خویندنه وه که ش نه وه یه که خاوه نی خویندنه وه ی خیرا
 له م چرکه یه دا وانا و ناماژه ی زیاتری ده ست ده که ویت، واته گه ر
 خویندنی ناسای زیاتر له ده پرگه ی ده نگه ی ده ستبکه ویت نه و
 خویندنی خیرا ده وشه ی وانا داری ده ست ده که ویت!

کښه ی خویندنی بی نه زمون گه پانه وه یه بۆ سر دپره کانی
 پیشوو، واته هر کاتیک له پوویه ریکه وه بگواږته وه بۆ پوویه ریکی تر
 ده که پښته وه سر خویندنه وه ی دپره که ی پیشوو بۆ نه وه ی بتوانیت له
 وانا ی دپره که ی دواتر تیښگات، هه روه ها بینینی سه نتر ناگریت و
 بچرچر، به لام بینینی خویندنی خیرا به رده وام و پیکوپیکه.

چند ولاتیکې پیشکه وتووش ده رکیان به به ها وگه وره یی
 خیرای له خویندنه ودا کړدوه، بویه نیو سده به ر له نیستا
 هه ستاون به کړدنه وه ی خولی تاییه ت به خویندنه وه ی خیرا، نامانچ له
 کړدنه وه ی نه و جوړه خولانه ش به رده وام بۆ ده ستکه وتنی ژماره یه ک
 وشه ی زیاتر بووه له ماوه ی نه و چرکه یه دا که چاو تیايدا ده وه ستیت.
 له و خولانه شدا شیوازی جوړاوجوړ بۆ پامینانی خویندنه له سر نه وه
 به کارده هینریت، ناسانترینیشیان نه وه یه که خویندنه په نجه گه وره و

دوشاو مژدهی له یهك بدات و پاشان بیانخاته ژیر دپړهكه وه و به خیراییه کی که میك زیاتر له جوولهی چاوه کانی بیانجوولئیت. جا کاتیک که خوی ناچار به دریژه دان به خویندنه وه که ی له گه ل جوولهی دهستی دهکات، ده بینیت که له ماوه یه کی کورتدا ده توانیت به گویره ی جوولهی دهستی له ژیر دپړه که دا وشه کان بخوینیته وه. تا مه شقی زیاتریشی له سهر بکات و جوولهی دهستی خیراتر بیت، نه وا ده بینیت که خیرایی خویندنه وه که ی تا دیت زیاتر ده بیت، به جوریک که ده گاته دوو هینده یان سی هینده.

بو نه وهی که ږیگری بکريت له گه راندنه وهی چاوی خویننه ر بو پرسته کانی پېشوو هندی پېیان باشه که خویننه ره که کارتیکي خه تدار بهینیت و لاکیشه یه کی به دریژی ۴سم و پانیی ۷مم له سهر بکیشیت پاشان به م شیوه یه بیپریت

نینجا سنووری پارچه بپراوه که به پېنووسیکی دم پان توخ بکاته وه بو نه وهی که به جوانی ده رکه ویت، دواتر کارته که ده خاته سهر دهقه که تاوه کو نه ووشانه ی سهر به پیزه کن و له ناویدا ده رده که ون بخوینیته وه، که له خویندنه وه که بوویه وه لای ده بات، به و شیوه یه به رده وام ده بیت تا دهقه که کوتایی پیدیت. به م ږیگه یه

ده توانیت ئه و پستانه ی که خویندوونیه تیه وه به کارته که دابووشیت و
چیتەر دهره تی دووباره گه پاندنه وه ی بۆیان نابیت.

گیشه ی تیگه یشتن:

که سانیك هه ن ده لێن: سستی خوینەر له گواستنه وه ی چاره کانی
له وشه یه که وه بۆ وشه یه کی نرو، که می ئه و بپرگه و هه مایانه ی که له
وه ستانیکا دهستی ده که ویت و، گه پانه وه ی بۆ سه ر ئه و وشانه ی که
پیشتر خویندوویه تیه وه ... ئه مانه هه موو پره نگدانه وه ی لاوازی ئه قل
و که متواناییه تی له ئاست تیگه یشتن له واتای ئه و وینانه ی که چاو
وه ریگرتوون و سه رلێتی کچوونی له پافه کردنیدا، چونکه خیرایی
خوینەر - تا ئه ندازه یه کی زۆر - به نده به ساده و ساکاری ئه و
بابه ته ی که ده یخوینیته وه و دوورکه و تنه وه ی نووسه ر له شیوازی
ناپوونی و به لاریدا بردن.

بێگومان ئه م بۆچوونه راسته، چونکه هه یج که سێك بۆ نییه لافى
ئه وه لێدات که ده توانیت کتیبیکى فله سه فه یان پره خنه ی ئه ده بی
یان ژیریژی به هه مان خیرایی خویندنه وه ی چیرۆکێک یان کتیبیکى
میژوویی یان هه والی پۆژنامه یه ک بخوینیته وه . خویندنه وه ی زۆر خیرا
ده سته و تیکه جێ گومانه . ئه نیا کاتێک نرخى ده بیته ئه گه ر هاتوو
ئه وه ی که خه ریکین ده یخوینینه وه شیوازی خویندنه وه نه بیته !.

له گهل ئه وه شدا بپرۆكهى مه شق كردن له سه ر خویندنه وهى خیرا و هاندانى خه لگی له سه ری، به نده به گریمانیه كه وه كه ده لیت: پپوسته زۆریه ی تاكه كان ئاماده یی ئه وه یان تیدا بیت كه خیراتر بخویننه وه، و، خیرایی خویندنه وه كه یان دوو هینده و سى هینده ی كه هیه لی بكن، بۆیه كاتیك كه په نجه گه وری ده ستی له گهل په نجه ی دوشاو مژه ی له یه ك دها و ده یخاته ژیر ئه و دپره ی كه ده یخوینیته وه ئه و نه ك هر ته نها خۆی له سه ر خیرایی خویندنه وه پاده هیئت به لكو سه رنجیشی بۆ ئه و شته ی كه ده یخوینیته وه زیاتر ده بیت، چونكه به رده وامبوونی جوولیه ی ده ست - زۆرجار - پى له خه ویزان و داغه لیدان ده گزیت، ئه مه ش خویندنه وه كه به سووتر ده كات و تیگه یشتنه كه یش باشت و قوولتر ده كات.

كه واته ئه و خوینه ره ی كه خۆی به خویندنه وه ی بابه تیکه وه خهريك ده كات كه پیشتر له كتیپی تردا خویندوویه تیبه وه، ده توانیت ئه و بابته خیراتر له و كه سه ی كه پیشتر نه یخویندووه ته وه بخوینیته وه، ئه مه ش ئه وه ده گیه نیت كه به رده وامبوون له سه ر خویندنه وه ی ته وه ره یه ك له ته وه ره كانی زانین و پۆشنبیری یارمه تیده ریکى باشه بۆ خویندنه وه ی خیراتر و ده سته وتی مه زنتر.

له لایه كى تره وه دوو پرسى دیکه هه ن كه په یوه ندییان به خیرایی خویندنه وه هیه كه ئه وانیش خویندنه وه ی ده نگدار و

بیدەنگن، سەبارەت بەم دوو پرسەش دەتوانین بڵێن کە خوینەری
 سەرەتا و منداڵی بچووک پێویستە لە سەرەتاوە بەدەنگێکی بەرز
 بخوینن و تەواوەکو بتوانن بەشەکانی ئاخواستن وەک بەو شیوەیە
 کە باوە دەربڕیت، چونکە ئاوا خێراتر و وردتر واتای وشەکان فێر
 دەبیت. جا کاتێک کە خوینەر تا پاددەیهک لەسەر ئەم جۆرە
 خویندەنەویە پاهات، ئیدی داواى لێدەکرێت کە خۆی لەسەر
 خویندەنەوی ئەسپای پابەینیت، ئینجا بچیتە سەر خویندەنەوی
 بیدەنگ، چونکە خویندەنەوی ئەسپای خێرایەکی زیاتری بۆ
 دەرەخسینیت، بەلام لە خویندەنەوی دەنگبەرزدا چاوی خوینەر بە
 چوار تا شەش وشە پیش دەنگە کە دەکەوێت، لە کاتێکدا خێرایى
 پێویستی بە ئاراستەکردنى تەواوى هەستەکانى مەزە هەیە لە
 چوارچۆی پەيوەندییەکی دوولایەنەى نێوان چاو و میشتک یان چاو و
 دل هەیە، لەبەر ئەوەی کە خویندەنەوی کاری ئەقل و ئاوەزە و، بە
 بینین دەستپێدەکات.

* * *

سَيِّهَمْ: خويندنه وه به مه به ستي هه لَبْزاردن:

کاتیک که سیک له بابه تیکدا قول دهبته وه نه واپووستی به به دواداچون هه به بۆ نه و کتیب و سه رچاوانه ی هاوکاری ده که بۆ پیکه وه نانی وینه یه کی دروست ده رباره ی نه و بابه ته ی گرنگی پیدهدات.

نه و کتیبانه ی هر تویره ریک ده توانیت سویدیان لی ببینیت دوو جۆری سه ره کین:

جۆری یه که م: نه و کتیبانه ن که زانیاریان له باره ی نه و بابه ته وه تیدایه که بووته جیگه ی بایه ی تویره، وه کو کتیبیکه ی ئابووری بۆ بابه تیکه ی ئابووری، هه ره ها کتیبیکه ی زمانه وانی بۆ بابه تیکه ی زمانه وانی... نه م جۆره کتیبانه ش ده بنه سه رچاوه یه کی سه ره کی بۆ تویره ره که، چونکه له پئی نه و جۆره سه رچاوانه وه ده توانیت دیدگایه کی نوێ بۆ پیکهاته ی سه ره کی بابه ته که و نه و لیکۆلینه وانه ی که پسپۆره کان له باره یه وه نه نجامیان داوه دابپۆریت، نه مه ش باکگراوندیکه ی باش بۆ نووسه ر پیکه ده بینیت ده رباره ی نه وه ی که له بابه ته که یدا به ده سه ته ی تراوه، و، له باره ی نه و پووبه ره شه وه که له به رده میدا ماوه ته وه بۆ زیاده کردنی سه رنج و تیبینی دیکه. جا سه ره پای داننان به گرنگی زۆری نه م سه رچاوانه دا، به لام قه تیسبوون له و بواره دا و له خویته ره ده کات ئاگای له و زانیاری و گراوناکیان

نه بېټ که له سره ه مان بابته له سرچاوه کانی دیکه ی زانست و زانیاریدا بللو ده کړینه وه. زوړینه ی خوښه رانیش نه م جوړه سرچاوانه یان لا په سنده، له بهر نه وه ی که بابته گ لیکي خوښ و تاسانن و سوودی زوړیان لی ودرده گریټ.

پېشم وایه پشتمه ستنی بی نه اندازه ی توپړه ران به م سرچاوانه له بیرو پوچوونیکي کونه وه سرچاوه ده گریټ که پټی وایه (خودگ رایی) شته کان سر به خوښه و له چنه د پره گ زیکي ناوځوی پیکدیت، که چي نه زموونی مړو فایه تی نه وه ی سه لماندووه که شته کان له په یوه نندیاندا به یه کتريیه وه پشکی شیریان به رده که ویت !.

جوړی دوهم: نه وکتی بانه ن که په یوه نندیان به زانیاریه کانی نه و بابته وه نییه که بووه ته جیکه ی بایه خمان، وه ک نه وه ی بگه پینه وه بۆ کتیبیکي فیکه ی بۆ نه وه ی بیرو که یه کی کومه لایه تی یان په روه رده یی لی به ده ست بهینن... کاتیک به وها کاریک ه لده ستین وه ک نه وه وایه که له ناو پووش و په لاشیکي که له که بودا به دوا ی دهر زیه کدا بگه پین، جا به هوی نه و نا لوزیه ی که به و کتیبه وه دیاره زوړیه ی خه لکی پشتی لی ه لده که ن چونکه هم کاتیکي زوړیش ده کوژیت و هه میش سوو دیکي نه و توژی نابیت که شیاوی باسکردن بیت. شیاوی باسکردنه نه و سوو ده ی که له م جوړه خویندنه وه یه دا به ده ست دیت له و سوودانه ده کات که له که شتیکي

ھەست بزویندا لە ولاتیکی دەرەکیدا دەستمان دەگەون... کە نازانین
لەو سەرەوێ چۆن دەگەڕێنەو، بەلام زۆرجار وا پێکدەکەوێت کە
خۆش و ناوازه بێت!

بوونی بێرۆکەپەکی پەرەردەیی لە کتێبیکی میژوویدا واتای
جۆریک لە پۆچوونی پەرەردە بەناو میژوودا دەگەینێت، یان بڵێین
جۆرە واتاپەکی پەرەردەیی لە چوارچێوەپەکی میژوویدا نیشان
دەدات، ئەمەش ھەمەلایەنی زانین و پۆشنبیری و گێڕانەوێ
پەپەرھەندی نیو لۆ و بەشەکانی دەگەینێت، ئەوێش بۆ تیگەیشتنی
گشتگیر و بەرفراوانی ئاسۆمان بۆ ئەو بابەتە کە بۆ شارەزابوون
دەپێوێنەو زۆر گرنگە.

ئەم جۆرە خۆپێندەوێ کاتی زۆر دەبات، پێویستی بە
خۆپێندەوێپەکی زۆر خێرا، یان بە جۆرە بالگرتنیک ھەپە بەسەر
دەقەکاندا بۆ ئەوێ لە کەمترین کاتدا زۆرتەین پەرە ھەڵدەپەوێ.
پێویستیشە خۆپێنەر بەر لەوێ بەو کارە پڕۆکێنەرە ھەستیت، چاویک
بە مەبەستی خۆیدا بخشێنیتەو و بزانیت بۆچی ئەم کتێپە
دەخوینیتەو، دەنا کاتیکی زۆر دەکوژیت بە دەرھێنانی زانیاری و
بابەتی بەسوود و پەرش و بڵاو، کە دواتر گێر دەخوات بە دەستیانەو
و نازانیت لەچ بابەتیکدا بەکاریان بەھێنیت؟

ئەگەر ھاتوو كۆتۈپكە خوازدا بوو، ئەوا خوينەر تەنھا ئەوھى
 لەبەردەمدايە ئەو زانىارىيەنى دەستى دەكەيۋىت دەريان بېيىتتە و لە
 سەر ژمارەيەك كارت تۆماریان بکات. بەلام ئەگەر ھاتوو كۆتۈپكە ھى
 خوينەرەكە خۆى بوو ئەوا دەتوانىت ئەو بکات كە پىشتر باسما
 كورد، يان چەند ھىما و ئامازەيەك لەبەردەم يا بە چواردەورى ئەو
 بېرگە و بابەتەندە دابىتتە كە دواتر بتوانىت بگەرپتەو سەريان.
 ديسان خۆيشى سەرپشكە لەوھى دەقاودەق ئەو بېرگە و بابەتەندە
 تۆمار دەكات ياخود ھەلدەستىت بە كورتكردنەوھيان بە چەشنىك لە
 كەك و بەرژەوھەندى بابەتەكەدا بن. ئەگەر بىتولە چەند
 خولەككەشدا چاۋىك بە لاپەرەكانى ئەو كۆتۈپكەدا بخشىنىتەو كە
 دەيەيۋىت بىخوينىتەو ئەوا سوودى زياترى دەيىت تاوھكو بەرچاۋ
 پۇشنىيەكى لە لا بۇ دوست بىيىت لەبارەى ئەو خىرايىيەكى كە پىۋىستە
 بۇ خويندەوھەكى.

* * *

چوارەم: خويندەوھى شىكارىي:

خويندەوھى شىكارىي باشتىن شىۋازە بۇ كەسنىك كە بىيۋىت بە
 باشى سوود لە ناوھپۇكى كۆتۈپكە وەرېگىت. خويندەوھى شىكارىي
 ھەر تەنھا بە واتاي چاۋپىداخشان و سوودلىۋەرگرتن نايەت، بەلگە

مەبەستى گەۋدەى لە پۇشنىپىر كىردى خويندە و بەرز كىردنە ۋە يەتتى بۇ ئاستى فېكىرىي و پۇشنىپىرىي نووسەرى ئو كىتپەى كە دەيخوينىتە ۋە و، ھەلەدان بۇ زانىنى سەرچاۋە و باگراۋىندە پۇشنىپىرىيە كەى، ھەروەھا گىفتوگۇ كىردن دەر بارەى و پەخىنە لىگرتن و دەر خىستىنى كە مو كورپىيە كانى.

كاتىك خەلگانىكى زۆر ئەم قىسانەى ئىمە لە بارەى ئەم جۆرە خويندە ۋە يە ۋە دە خويندە ۋە، ئەوا بۇيان دەر دە كە ۋىت لە بارەى كارانىكى سەخت و ناپەخەتە ۋە دە ۋىيىن... لە پاستىشدا ئەو كىتپانەى شايسىتەى ئەو ھەموو ھەولە و ماندو ۋىيۈنەن لە كاتى خويندە ۋە ياندا كەم و دانىسقەن، ھەروەھا ئەو خويندە رانەشى زۆر خۇيان ماندو ۋە كەن لە خويندە ۋە دا بە ھەمان شىۋە كەم و دانىسقەن. ئاشكرايە لە لايەك دۇخى خويندە ران جىاۋازە و لە لايەكى دىكە شەۋە دۇخى نووسەر و كىتپەكان لە بەردەم تواناى جىاۋازى خويندە راندايە كە پىۋىست دەكات ياساكانى خويندە ۋەى شىكارىي پەچاۋى ئەو حالەتە بىكات و بە ھەند ۋە رىبىگىت.

سەردەمى خىزايى خەلكى تەمبەل كىرد و گىيانى بىزارىي و پەنجەدانى پىۋىست لە خويندە ۋەى لە دلە و دەروونىاندا چاند. گەنجانى بە ئاقار كىدا بىرد تەنيا بەدۋاى خويندە ۋەى كىتپە سادە و ئاسانە كاندا بگەپىن، كىتپانەك كە ئاسايىيە بە پاكشانىشە ۋە لە سەر

سیسه مه‌کی بیاخوینیت‌وه، به‌لام هر زوو بۆیان ده‌رک‌وت
خویندنه‌وه که یان سوودیکی نه‌وتۆی پی نه‌گه‌یان‌دوون، به‌لکو جاری
وایه خوینەر به‌هه‌له‌هه‌ندی کتیب تیگه‌یشتوو و، نه‌ک هر که‌لکی
لی‌وه‌رنه‌گرتوو به‌گره‌میشکیشی تیکداوه‌!

هه‌ربۆیه‌له‌خواره‌وه‌پوونکردنه‌وه‌ی زیاتر له‌باره‌ی خویندنه‌وه‌ی
شیکارییه‌وه‌ده‌ده‌م به‌و‌هیوایه‌ی باشت‌له‌م باب‌ته‌گرنه‌گه‌تیب‌گه‌ن.

تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی خوینهری باش:

تا به‌ره‌و‌دواوه‌بگه‌پێینه‌وه‌و‌زیاتر وردبینه‌وه‌ئ‌ه‌وا‌باشتر له‌
گه‌وره‌یی کار و نه‌رکی نووسه‌ر تیده‌گه‌ین و ئ‌ه‌و‌مه‌به‌ست و نیازه‌یمان
بۆ‌ناشکرا‌ده‌بی‌ت که له‌ناو‌ده‌قه‌نووسراوه‌که‌یدا‌په‌نگی داوه‌ته‌وه‌.
سه‌رده‌مانی زوو به‌چاوێکی نه‌ریتی پۆلی خوینهریان ده‌نرخاند و
پێیان وابوو زۆریه‌ی کات توانا‌کانی ناخاوتن و زمانه‌وانیان که‌من و له‌
ناستیکی به‌رزدا‌نین.

به‌لام ئ‌ه‌م شتانه‌ئ‌ه‌م‌پۆ‌گۆپانکارییان به‌سه‌ردا‌هاتوو به‌هۆی ئ‌ه‌و
گۆپانکارییه‌گه‌وره‌یه‌ی به‌سه‌ر تیروانینی خوینهراندا‌هاتوو بۆ
ناوه‌نده‌پۆشنه‌بیرییه‌کان و پڕۆگرامه‌ئ‌ه‌ده‌بی و زمانه‌وانی و
په‌خنه‌یییه‌کان. په‌خنه‌گران و فه‌یله‌سوفه‌کانیش پۆلیکی مه‌ترسیداریان
گێپا له‌گه‌وره‌کردنی ئ‌ه‌م پرسه‌دا به‌دانانی نیشانه‌ی پرسیار له‌سه‌ر

تەۋارى ئەۋدەقانى كە بە جۇرېك دانەپۇژدان تا بەدلى خويىنەرى
پەخەنگر و خويىنەرى ئاسايى و تەنات خويىنەرى ساختە بن.

دەقى باش ئەۋەيە كە ژمارەيەك كەلېن و بۇشايى مەعريفى تېدا
بېت، پېكرىنەۋەي ئەم بۇشايانەش لەمەۋدوا دەبېتە ئەركى
سەرشانى خويىنەرى باش، جا كاتېك خويىنەرى دەست دەكات بە
پېكرىنەۋەيان ئىدى گەشتى پەيۋەندى نىۋان خۆي و نووسەر دەست
پېدەكات. ئەمەش ئەۋە ناگەيەنېت كە دەقەكە لە نىۋان خويىنەران و
تاييەتمەندى ھەلۋىستى ھەريەكەيانەۋە لەبارەي ئەۋدەقەۋە
بفەۋتېت، بەلگۈ پىۋىست دەكات ھەلۋىست و ۋەلامدانەۋە و
تېگەيشتن و بەدەمەۋەچۈنى زياتر ھەلگىرېت. پەخەنى نوپىش ئاستى
باكگراۋندى پۇشنىپىرى نووسەرى لەبەر چاۋگرتوۋە و پۇلى
زمانەۋانىشى لە گەياندندا تا ئەندازەيەك پەراۋىز خستوۋە و
سەرئېشەكەي توۋشى خويىنەرى كىردوۋە.

ئەمەش ئەۋە ناگەيەنېت ئەرک و بەرپىسيارىيەتى خويىنەرى لە
كەسكەۋە بۇكەسكى تەرەۋەك خۆيەتى و ناگۇپېت، بەلگۈ دەبېت
بزانېن خويىندەۋەي كىتېبە زانستىيەكان ئاسانتىن و بەرپىسيارىيەتى
خويىنەرانىشى تېدا كەمتەر، بەلام ئەۋكەتېبانەي باسى بابەتى
فەلسەفى و ئەدەبى دەكەن ئالۋىتر و سەختىن و پىۋىست دەكات
خويىنەرانى خۇيان زۆر ماندوۋ بگەن. ئەمەش ديسان جۆرە گۇپانېكى

به سهردا دیت، چونکه نه و بئ هیواییه ی بائی کیشاوه به سهر
 ده سته که و ته کانی زانسته په تییه کاند له سهر ناستی مرییدا
 په هه ندیکی فله سفی و نه خلای ده به خشیته به ره م و دانراوه
 زانستییه کان، نه مهش نه وه ده گه یه نیت که دواچار له زانسته
 مرییه کان نزیك ده بیته وه به وهش جوړه ئالوژییه کی تووش ده بیته.

لیره دا هه ول ده دهین ئاماژه بۆ نه و شتانه بکهین که پتووسته
 خوینهر له سهر ناستی نه خلای و کار و چالاکى هه ولئ بۆ بدات بۆ
 نه وه ی بتوانیت ده ست به سهر زوړترین سوود و زانیاریی نه و کتیبانه دا
 بگریت که ده یان خوینتیته وه، به م شیوره یه ی لای خواره وه:

۱- کولنه دان له خویندنه وه و خوجوشدان بۆ دریژه پیدان و
 به دوا داجوونی، تاییه تمه ندییه که له تاییه تمه ندییه کانی خوینهری باش.
 نه وانه شی ده سته که وتی گه وره یان له میژووی مرقایه تیدا تۆمار کردوه
 هه میشه ئارامگر بوون و نه ده سره وتن تا کو سهر ده که وتن، چۆکیان
 دانه ده دا له به رده م کۆسپ و سه ختییه کاند، سهر وه راو سالاری نه و
 که له پیاوانهش پیغه مبه رانن - دروود و سه لامی خویان له سهر بیت -
 نه وانهش که شوین کاروانه که یان که وتوون له زانایان و ئایینناسان،
 وه ک خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اٰیْمَةً يَحْذَرْنَ اٰمْرَنَا لَمَّا
 صَبَرُوا وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾ السجده: ۲۴

واته: چەندىن پېشەۋاى ئايىنمان لە بەنى ئىسرائىلىيەكان دروست
كرد كه پېغەمبەرەكانيان و بە فەرمانى ئىمە پېيان پېشانى خەلك
دەدا كاتى كه خۆيان لە بەرانبەرى دەرد و ئازارى دوژمنانى خوادا
پاگرت و نامەى خوايان بە خەلك دەگەياند و متمانهيان بە ئايەتەكانى
ئىمە ھەبوو.

بىروباۋەپى موسولمان بەۋەى كه مادام خەرىكى خويندەۋەى
شتىكى سوودبەخشە، كەۋاتە لە پەرستشىكى پېرۆزدايە، پېويستە
سەرلەنوى زىندوو بكرىتەۋە و خۆشەويستى خويندەۋە و
بەدۋادچوونى تبادا بپوئىتەۋە. پېشم وايە نەبوونى ئەو جۆرە
ھەستكردەنە كارىگەريپەكى گەۋرەى ھەبوۋە لە سازدكردەنەۋەى
خەلكى لە ياۋەرىكردى كتيب و ئارامگرتن لەسەر خويندەۋە.

چەندە لىۋەشاۋە و لىھاتوو بىن لە ھونەرەكانى خويندن و
خويندەۋەدا ھېشتا ھەر ناگەينە لوتكە ئەگەر بېتو پلان و
تىگەيشتنى تۆكمەمان بۆ دەستكەوت و بەرھەم نەبېت، گرنگترين
ھۆكارىش بۆ بەدەستھېتەنى دەرەنجامىكى باش، ئەندازەى پەنج و
تىكۆشان و بپى ئەو كاتەيە كە خايلاندوۋىەتى تا بە ئەنجام
گەيشتوۋە. دامىنانى دامىنانكاران ھەر تەنھا پەيوەست نىيە بە
كارامەيى و زىرەكپىيانەۋە، بەلكو پەيوەستىشە بە بەدۋادچوونى
بەردەوامى ئەوان بۆ ئەو پەرسانەى كە خۆيانيان بۆ تەرخان كردوۋە.

کاتیکیش که پرسپار له (ئەدیسۆن) کرا له باره‌ی بلیمه‌تیه‌وه، له وه‌لامدا وتی: ((١٪ی سروشه‌ و ٩٩٪یشی ئاره‌قه‌ی نیۆ چاوانه‌))! نۆربه‌ی خه‌لکی ته‌نها هه‌نگاوی یه‌که‌می پتۆیسته‌ بۆ ئه‌وه‌ی کاروانی خویندنه‌وه‌ بخاته‌ پێ، ئینجا که‌ زانیارییه‌کانی که‌ له‌ که‌بوون ئیتر هه‌ست به‌ دلخۆشی ده‌کات و به‌روا و متمانه‌یشی پتۆ زیاتر ده‌بێت، هه‌روه‌ها مانایه‌کی نوێ ده‌به‌خشێته‌ ژیان، ته‌واوی ئه‌و تیگه‌یشتن و زانینه‌شی ده‌بێته‌ سووته‌مه‌نییه‌ک بۆی و گه‌شتی خویندنه‌وه‌ی پێ درێژه‌ پێده‌دات!.

٢- خوینهری باش توانایه‌کی باشی هه‌یه‌ بۆ وه‌رگرتنی بابته‌ی نوێ و، که‌سیکی تیگه‌یشتوو و خاوه‌نی ئه‌قلیه‌تیکی کراوه‌یه‌ و گۆرپانکاری لا په‌سه‌نده‌ و سوودیش له‌ پێداچوونه‌وه‌ ده‌بینیت. هه‌مووانیش پێمان وایه‌ که‌ په‌روه‌رده‌ و ژینگه‌ و خویندنه‌وه‌ و پووداو و گۆرپانکارییه‌کانی ژیان په‌نگدانه‌وه‌ی پاسته‌وخۆیان به‌سه‌ر ئه‌قلیه‌ت و تیگه‌یشتنی هه‌ریه‌که‌مانه‌وه‌ هه‌یه‌، له‌ پوانگه‌ی ئه‌و ئه‌قلیه‌ت و تیگه‌یشتنه‌وه‌ زانیارییه‌ نوییه‌کان وه‌رده‌گیرێن و پالاقه‌ ده‌کری‌ن و کاردانه‌وه‌ی دیاریکراویان له‌ به‌رامبه‌ر ده‌بێت، ئه‌وه‌ش پتۆیسته‌ بۆ چاودێرکردنی گه‌شه‌ و ئاستی تیگه‌یشتن، به‌لام زۆر جار گرفته‌که‌ له‌ به‌رنامه‌پێژییه‌که‌ی یه‌که‌مدا پوو ده‌دات که‌ هه‌له‌ یان که‌موکووپیی

تېدايه، كه دواچار پشتېبه ستن پېى به شتو په كې به رفراوان مروځ
بېبه ش ده كات له دهره فته پېشكه وتنى هزى و پوښنېرى.

هر پوښه پوښسته له سره خوښه رى باش كه تېگه يشتنېكى نه وتل
و نه قلبه تېكى كراوه و اى ه بېت كه بتوانيت زانياريه نوپه كان
تېه لكېشى زانين و پوښنېرى خوى بكات، بى نه وهى كه به رچاو
پوښى زياترى لېكه وېته وه و تېگه يشتنېشى بى چه مكه جياوازه كان
فراوانتر بېت، هره وه پوښسته خوښه رى دانسقه و ناياب ناماده ي
ته واوى تېدايت بى سوود وه رگرتن له خوښدنه وه به جوړيك كه
ده سته ردارى ه ندى تېروانين و بېروپاوه پ بېت كه پېى واپووه
نه كوپن و نه كوپرگه لېكى نوې بېنېته كايه وه، نه وسا نېتر پډه گرېت
له زيانانه وى كه په ننگه تووشى به رنامه پېژى پوښنېرى و ثاستى
تېگه يشتنى جارى په كه مى بووېتنه وه. نا نه وهش وانا و تېگه يشتنى
قوولى كه شى زانين و پوښنېرى. هر په كه شمان بى خوى
ده توانيت ثاستى پوښنېرى و تېگه يشتنى خوى له دواى خوښدنه وه
به م پوښه بېوېت.

۳- تواناى به دمه وه چوون و وه لامدانه وهى چه رځى سه داي
پوښنېرى پوښسته بى هر كه سېك كه بيه وېت سووډيكى باش له
خوښدنه وه كه بېنېت، چونكه ته مېنى مروځ ديارىكراوه و توانايشى
هر ديارىكراوه و، دهره ته كانى پوښنېرىش به رده وام بومان

نەپەخساون، ھەرۈھا ئەو بابەتانەي كە دەياخوئېنەو ھە خۆراك
دەچن، خۆراكي واش ھەيە ژەھراوييە، ھي واش ھەيە زيانى گەورە بە
بخۆرەكەي دەگەيەنئەت.

بۆيە ھەر سەردەمەك ئەزموون و شارەزايى و كەلە پياو و كتیب و
شيوانى خۆي ھەيە، كەواتە پئويستە كاتېك كە كتیبك ھەلدەبژيرين
بزائين كە ئايا ئەو كتیبە زانست و زانينكى ئەوتۇ پېشكەش بەو
كەسانە دەكات كە لەم سەردەمەماندا دەژين، يان ھەر لە ئاستى
لەبەرگرتنەو ھي پۆشنېريانەيە كە ھېچ سەنگ و بەھايەكى نەماوہ ؟

بە بېرواي مەن خوئەنەري باش ھەول دەدات لە پوانگەي
پسېرپيەكەيەو ھەلدەمانەران بگات، چونكە بە ھەزاران نووسەري
پېگەيشتوو ھەن كە سووديان لە بەرھەم و سەرچاوەكانى ئەوان
و ھەرگرتو ھە، باشتەر وايە مەژۇر پاستەوخۆ لە ئاوي كانييەكە بخواتەو ھە،
چونكە پەنگە ئەو جۆگەلە و كەئالانەي كە ئاوەكەي پېدا تېپەر دەبئەت
تامەكەي بگۆرپ و ناخۆشى بگەن.

پېشكەوتنى سەردەمەكە ئەو ھەلدەخوئەنەري دەخوئەنەري پەشت بە
كتیبى نوئ و ئەو ئامار و زانيارپيانە بېستەت كە لە پئى ئەزموون و
پېشكەوتنى زانستى و ھونەرييەو بەدەست ھاتوون، كە بېگومان
كتیبى زۆرمان ھەن تا ئىستاش گەورەن و نرخی خۆيان لەدەست
نەداو ھەك كتیب و سەرچاو ھە ھەنگە ئايابەكان و ديوان و

هۆنراوه و چیرۆکه ناوازه‌کان. سوودی باشیشی ده‌بێت گهر بێتو ئاوپ
له هه‌ندی له‌ توێژینه‌وه نوێیانه‌ بده‌ینه‌وه که له‌باره‌ی ئه‌و کتێبه‌
گه‌وره‌ و سه‌ره‌کیانه‌وه ئه‌نجام دراون.

کتێبی وا هه‌یه که دل و ده‌روون ده‌کاته‌وه و کتێبی واش هه‌یه که
په‌فتاری جوانی لێوه‌ فێر ده‌بین و گۆرانه‌کاری زۆر به‌سه‌ر بابته‌ و
زانباریه‌کاندا ده‌هێنێت. له‌به‌رامبه‌ریشدا کتێبی تر هه‌ن که گیانی
ده‌مارگیری تیاياندا په‌نگی داوه‌ته‌وه و هه‌موو خه‌میکی دانه‌ره‌کانیان
جه‌ختکردنه‌وه بووه‌ له‌سه‌ر سه‌رکه‌وتن و پێشکه‌وتنی گه‌لێک یان
چینه‌کی دیاریکراو، کتێبی واش هه‌یه که وشه‌ و زاراوه‌ی بریقه‌دار و
گفتوگۆی لابه‌لا به‌کارده‌هێنێت بۆ سه‌رنج پاکێشانی خۆینه‌ر. کتێبی
واشمان به‌رچاو ده‌که‌وێت که خه‌لکانێکی قۆلێر نووسیویان خه‌لکانێک
که له‌خوای گه‌وره‌ ناترسن و هه‌ست و وێژدان و گیانی
به‌رپرسیاریه‌تییان مردووه‌ و هه‌موو هه‌ولێکیان خستووته‌ گه‌ر بۆ
ساخته‌کاری زانستی و ئاوه‌ ژووکردنه‌وه‌ی پاستیه‌کان و شارده‌نه‌وه‌ی
هه‌ندیکیان و قۆرخکردنی هه‌ندیکێ دیکه‌یان بۆ مه‌به‌ستی به‌رژه‌وه‌ندی
و شتانیکی سووک و بێ مانا.

کتێبانێکی زۆریش هه‌ن که له‌ لایه‌ن نووسه‌رانێکی په‌رۆش به‌
پۆشنه‌یری پۆژئاوا نووسراون و، به‌چاوی سووکه‌وه بۆ شارستانیه‌ت و

پۆشنبیری خۆیان دەپوانن، ئەمانە لە هەولێ پێکەوه نانی گرووپتکی
خوێنەردان که ببە پشٹیوانیان،

مەبەست لە کرانەوه بەپووی پیشکەوتنی دونیادا کرانەوهی پەها
و خوێندنەوهی هەموو جۆره کتیبیک ناگەیه نیت، بەلکو هۆشیاری
موسولمان دەگەیه نیت بە و زانست و زانیەیی که ئەمڕۆ پێویستیەتی،
بۆ ئەوهی که بە ناگا بیت لە گۆرانکارییه کانی ژیان و توانای خۆی
بخاتە گەپ بۆ پووبەپوویوونەوهی مەترسییه جیاوازه کان.

۴- زۆر گرنگە بۆ خوێنەر که بزانی ت چۆن هەلسوکه وت لە گەل ئەو
کتیبانەدا بکات که بریاری خوێندنەوهیانی داوه، ناشکراشه که
خوێندنەوهی بەردهوام هەستیکی نوێ لای خوێنەر دەخولقینیت که
بەهۆیه وه دەتوانیت ئەندازەیی ئەو سووده بخەمڵینیت، سەرباری ئەو
شیوازهیی که پێویسته لە خوێندنەوهی کتیبیکدا بەکاری بهێنیت لە
پووی خیرایی و کورتکردنەوه و پوونکردنەوه و سەرله نوێ نیازی
گەپانەوه بۆ سەری.

جۆره کانی کتیب:

کتیبی وا هەیه هەمووی بە جارێک ناخوینریتەوه، وهک کتیب و
سەرچاوه و فهرهنگه گەوره کان و، هەندێ کتیب و باسی تر که
نوسەرەکی پوونکردنەوهی زۆری داوه لە سەر ناوێشان و

بابه ته کانی ناوه پوکه کە ی، به لکو فیرخواز له کاتی پټووستدا ده گه پټه وه سهريان. هه ره بهر نه مه شه که چه ندين سه ده ده مینیتته وه و به های خۆی له ده ست نادات.

زۆربه ی کتێبه کلتوریه کانی سه رجه م و لاتانی دونیا له کاتی خویندنه وه یاندا پټووست به وه ناکات که زۆر خۆتیان له گه لدا هیلاک بکه یت، به لکو ته نها بۆ خۆشی و کات به سه ربردن ده خوینرتنه وه، یان هه ره بۆ ده سته که وتن و وه رگرتنی زانیارییه لێ یانه وه، هه ردوو حا له ته که چیژ به خشن، به لام ئاستی تیگه یشته نی خوینهر به رز ناکه نه وه و کارامه یی زیره کیشی زیاد ناکه ن. ئه م جوړه کتیبانه ش به گشتی ته نها جارێک ده خوینرتنه وه و خوینهر به پټووستی نازانیت که به گه پټه وه سه ریان، به ده گمه ن که سیکی بۆ هه لده که ویت که خۆت و به خت لێی بکړیت! ئه م جوړه پټووسته خیرا بخوینرتنه وه، خوینهره که یشی ده توانیت که هه ندی زانیاری یان ناو نیشان و ئامارگه لیک ی و وه رگړیت و له سه ره چه ند کار تیک تۆماریان بکات.

جوړی سییه می کتیبیش نه و کتیبه یه که خوینهره که ی به پټووستی ده زانیت که زۆر له سه ره خۆ و به وردی بیخوینیتته وه، به لام له پاش خویندنه وه ی ئیدی پټووستی پټی نامینیت و ده یخاته سه ره ره فه ی کتیبخانه که ی، په نگه پاش ماوه یه که خوینهره که ی بۆ وه رگرتنی چه ند خالێکی دیاریکراو یان بۆ پشتر پاستکردنه وه ی چه ند

زانباريهك يان بۆ بىركە وتنەۋەي چەند بابەتتىكى بگەرپتەۋە سەرى.
 بۆيە لەم بارەدا باش وايە خوینەر ھەر تېببىنى و سەرنجىكى لەلا
 دروست بېيت لە پەرۋىزەكانى كىتەبەكە يان لەسەر پەرە پاكەكەي
 كۆتايى كىتەبەكە تۆمارى بىكات، ئەمە ھەم ۋەك ھەلۋىست و
 كاردانەۋەي ئەو ھەژمار دەكرىت و ھەمىش جۆرە ھەلسەنگاندنىكى
 تۆماركراۋە بۆ خۆي. دەكرىت بىلەن كە ئەم جۆرە كىتەبانە پىژەي
 ۵٪ ئەو كىتەبانە پىكدەھىنن كە لە بازارەكاندا دەست دەكەون.

كۆمەلەك كىتەبى دىكە ھەن پىژەكە يان زۆر كە مترە لەو كىتەبانەي
 پىشور، خوینەرى ئەو جۆرە كىتەبانە ۋا ھەست دەكات ھەرچەند ھەول
 و سەلىقەي خویندەنەۋە يان تيا بەكاربەيتىت ھىشتا ھەر باش سوۋدى
 لى نەبىنيون و لىيان تىنەگەشتوۋە و، پىۋىستيان بە خویندەنەۋەيەكى
 تر ھەيە، كەچى ئەگەر ئەو كەسە سەرلەنۆي بىاخوینىتەۋە سوۋدىكى
 ئەوتۇيان لى ناپىنىتەۋە. ھۆكارەكەيشى ئەۋەيە كە تىگەيشتنى
 خوینەر بەھۆي خویندەنەۋەي ئەو كىتەبە و كىتەبى دىكەۋە ھەلگشاۋە.
 ھەرۋەھا بەھۆي چەند ھۆيەكى تىرى دىيارىكراۋىشەۋەيە كە پەيۋەندى
 بە نووسەرەكە يان خوینەرەكەۋە ھەيە بەشىۋەيەك كە ھەستىكى ۋا
 بال دەكىشىت بەسەر خوینەرەكەدا كە كىتەبەكە نابىت بە تەۋاۋى
 بگوشرىت و ھەرچىيەكى تىدايە ۋەرىگىرىت. ئەم جۆرە كىتەبە سەرەتا
 پىۋىستى بە ھەلۋاردنى دروست ھەيە ئىنجا بە بايەخدانى تەۋاۋە

لایەن خۆپنەرەوه، سەرباری بەکارهێنانی سەلیقه و لێتاتووپییهکی
باشی خۆپندنهوه و ههروهها گه'پانهوه بۆ ههندی سەرچاوه و باس و
بابهتی دوور و درێژ بۆ ئهوهی که به تهواوی له م به یامه بگهیت.

جۆرى كۆتايى له كتيبه كان نۆز ده گه نه و له ناو ده هزار كتيبدا
نه گهر كتيبك بگريته وه، تير له خويندنه وهى ناخويت، چه ند
بگرييته وه سه رى هه ست ده كه يت پيٽ ده گه يه نيٽ، بۆيه هه رچه ند
بگرييته وه سه رى شتى نوٴى ليۆه فير ده بيت. له نمونه ي نه و
جۆره كتيبانه قورئانى پيرۆزه كه سه ير و سه مه ره كانى له بن نايه ن و
به رده وام تينويٴيتيت ده شكينيٴت، به لاي بيرمه ندان و زانا يانه وه
ژماره يه ك كتيبى ديكه هه ن كه له لايه ن كه سانى ليٴه اتوو و
ليۆه شاوه وه نووسراون، كه گرفتى نۆز قوول و پرسى مرۆيى گه و ره ي
چاره سه ر كردوه، وه كو هه نديٴ كاري نه ده بي دانسقه و هه نديٴ
دانراوى فه لسه فى به يٴز.

ئەم جۆرە كەتئىيانە كەتئىبى زۆر باشن و پئويستە مەزۇد بەشئوھەكى بەردەوام بىيانخوئىنئەو، تاوھكو تەكانىك بە خۆى بدات و ئاستى پۆشنىبرىى خۆى بەرز بكانەو، بۆ ئاستى ئەو كەتئىبە، بۆىە خوئەرى ئەم جۆرە كەتئىبە تا زىاتەر لئى نرىك بئتەو، هىشتا ھەر تئىرى لى ناخوات و ھەست دەكات كە زىاتەر پئويستى بئتەى. لەبارەى ئەم

كتىبانەۋە دەيان باس و لىكۆلىنەۋەى دور و درىژ كراۋە، كەچى
ھىشتا ھەر بە نەمرىي ماۋنەتەۋە !.

پىۋىستە لەسەرمان ھەردەم ئەۋە بزانىن كە ژمارەكى نۆرى خەلك
دەخوئىنەۋە، بەلام خويىندەۋەكەيان نەزۆكە و ھىچ بەرھەم ناھىيىت،
ھەمىشەش نووسەرە ناودارەكان خويىنەرىكى مەزن و تىگەيشتوۋ
بوون، ھەرچەند كىتبانىكى كەمىشيان بخويىندايەتەۋە بەلام بە وردىي
و بە باشى دەيانخويىندەۋە.

چەند بنەما و رېسايەك:

۱- ئەركى نووسەر ئەۋەيە ھەندىك لەۋ تىپوانىن و
بىروبۇچوۋنانەى خۇى ياخود ئەۋانەى كە لە كەسانى دىكە
ۋەرىگرتوون بگەيەئىت. ئەركى خويىنەرىش سوود ۋەرىگرتنە لىيان.
بەلام دانەرى كىتەبەكە پىۋىست ناكات ھەموو كاتىك پىمان بلەيت كە
چۇن بەم كارە ھەستاوە، ھەروەھا ھەرگىز شتى ۋا ھەلئاكەۋىت
كەسك ھەيىت بەبەردەۋامى ئەۋ بابەتەمان بۇ پوۋن بكاتەۋە كە
دەيانخويىنەۋە، ھەربۇيە خويىندەۋەى شىكارىي ئەركى سەرشانى
خويىنەر لە تىگەيشتنى ئەۋ كىتەبەى لەبەردەستىايەتى قورس دەكات،
لەمەۋە بۇمان پوۋندەيىتەۋە كە خويىندەۋەى دروست تەنيا بۇ زانىن و
ئاگاداربوون نىيە بەلكو بۇ گەپانى ورد و تىگەيشتنى قوۋلىشە، بۇيە

پټويسته خوځنډر به گوږه‌ي توانا له ناماده‌باشيدا بټ بڼ وه‌رگرتني
هرچي بڼ‌چوون و بابته‌ي جوان و باش هه‌يه.

ږه‌نگه ماوه‌ي نيوان نه و بړوکه‌يه‌ي که نووسه‌ر هه‌يه‌تي و نه و
وشانه‌ي که به‌کاريان ده‌هينيت بڼ ده‌رپرني، زور دوور و دريژ بټ،
له‌وانه‌شه کورت بټ، پټويسته خوځنډر نه و ماوه‌يه له پټي سه‌رنجي
ورد و بيري تيز و نه‌نديشه‌ي جوان و دنيا‌ديتنه‌وه بپرټ، نه‌وانه هه‌ر
همان تواناشن که نووسه‌ر له کاتي نووسيندا به‌کاريان ده‌هينيت، تا
ليکت‌يگه‌يشتن له نيوان هه‌ردولادا پرويدات.

ناکړيت پيمان واپټ که نه‌رکي به‌کاره‌يناني توانا و به‌هره‌ي
تيگه‌يشتن و بړکردنه‌وه‌مان به ليږونه‌وه له خوځندنه‌وه‌ي به‌شک يان
بابه‌تيک ئيتر کوتايي پيدټ، چونکه خوځندنه‌وه جیگره‌وه‌ي
بړکردنه‌وه نيه، بړکردنه‌وه‌ش ته‌نھا نه‌به‌ستراوه‌ته‌وه به تيگه‌يشتن
له نيازي نووسه‌ر به‌لکو دواي خوځندنه‌وه‌ش پټويستمان پټي ده‌بټ
بڼ پځخستنې نه و باس و بابته‌ي خوځندومانه‌ته‌وه و تپه‌لکي‌شکردني
به ديد و تپروانين و بړکردنه‌وه‌کانمان، به‌سوود وه‌رگرتن له‌و
تپبينيانه‌ي پټيستر تومارمان کردون، بڼ‌يه گه‌ر که سيکمان
کاترميرک خوي به خوځندنه‌وه‌ي شيکارييه‌وه خه‌ريککرد، با به‌لايه‌ني
که‌مه‌وه سنيه‌کي نه و کاترميره بڼ تپرامان و وردبونه‌وه له و بابته‌ي
خوځندويه‌تپه‌وه ته‌رخان بکات و هه‌ول بدات پاشخاني فيکري و

پۇشنىبىرى خۇي پى دەۋلەمەندىر بىكات بىق ئىۋەي پەيىردى بە
 شتەكان زىاتىر بىت و تىگە يىشتىشى بەرفراوانتر بىت. پىشم وايە
 خوينەر تا زىاتىر بخوينىتەۋە زانىارىيەكانى بەردەستى زۆرتىر كەلەكە
 دەبن و زىاتىر پىۋىستى بە بىركىرنەۋە دەبىت.

۲- زمان ئامرانى سەرەكى لىك تىگە يىشتىن و بەردەۋامىدانە بە
 زيان لە نىۋان گىۋى ئادەمىزاددا، لەۋ لاشەۋە جۆرە ئاتەبايىەك ھەيە
 لە نىۋان پىۋىستى مانەۋە و گەشەكىرنى لە لايەك و نىۋان پىۋىستى
 ئەۋ ئىرك و پۆلە سەرەككىيەك دەيىنىت لە پۇشنىبىركىرنى (دوينەر
 و دوينىراۋ) و (نوسەر و خوينەر)، ئاشكرايە كە زمان بوونەۋەرىكى
 داھىنەرە، داھىنانىش نەپنى شىكز و تواناي ئىۋە بىق پىكرىنەۋەي
 پىۋىستىيە مۆيىيە بەرفراۋان و تازەبوۋەكان، بەلام ھەر ئەۋ نەپنىيە
 بىق خۇي خالىكى گەۋرەي لاۋازىي ئىۋە، چۈنكە نۆيىبونەۋەي
 بەردەۋام و زۆربوۋنى وشەۋ زاراۋەكان و ھەمەچەشنى بەكارھىنانيان و
 بەكارھىنانى پەۋانپىزى دركە و خواستىن و... ۋاي كىردۈۋە كە
 ئەگەرچىش كەسىكى زۆر لىھاتوۋ و لىۋەشاۋە بىت نەتوانىت بە ھەموۋ
 شتە نۆيىەكانى پابگەيت، لەبەر ئىۋە زمان گەيەنەرىكى باش و پوۋن
 نىيە، ھەموۋشمان ئاگامان لىيە پۇژانە چ مىشتومپىك لەبارەي واتاي
 ھەندى وشەۋە دروستبوۋە، يا لەبارەي بەھەلە تىگە يىشتىنمانەۋە لەۋ
 بابەتانەي دەيانخوينىنەۋە ياخود دەيانپىستىن.

که وابوو پټویسته له سهر خویندر به باشی واتای نه و وشانه ی که ده یا خوینټه بزانیت، به تاییه تی ده بیت ټاگای له و وشانه بیت که زیاتر له واتایه که هله گرن له زمانیکدا و له و حاله شدا بگه پټه وه بټ هه مو واتای پرسته که .

وټپای نه وه ش پټویسته جیاوازی بکات له نیوان واتای زمانه وانی و واتای زاراهه یی هه و وشه یه کدا، بټ نمونه واتای وشه ی (کار) لای که سیکی پټ زماناس شتی که و لای نه دازیاریک یان خاوه ن کومپانیا و سه نته ریک شتی کی تره . هه روه ها هه ردوو وشه ی (مشهور) و (صحیح) چه مکانیکن واتای تاییه تی خویان هه یه له لای که سی فهرمووده ناس، به لام لای که سیکی زماناس یان جوگرافیناس یان هه ر که سیکی تری ناسایی به واتایه کی تر به کاردین، ټا به و شیوه یه ... بټیه نه و وشانه ی که به رگیکی کوردییان به به ردا کراوه و له فهره نگی کوردیدا ناوبانگیکی نه و ټویان نیبه یان هه نامون که دینه به ر پټی خویندر له کاتی خویندنه وه دا سه ری لی ده شیوینن^۱.

له لایه کی تره وه پټویسته خویندر نه و شیوازه ی که بټ تیگه یشتنی بواری خویندنه وه که ی گونجاوه هه لټزیریت، چونکه نه و نو سه رانه ی که له بواری بیروباوه یان فیه یان یاسادا ده نووسن زور

۱- نه چهند دټپه ی سه روه به ده سکارییه وه وه رگیپراره .

وردترو پیشه‌بیانه‌تر زمان به‌کارده‌هیتن، ده‌بیّت خوینە‌ریش به‌گویره‌ی ئەو پەفتار بنوینیت و به‌هەمان ئەو شیوازه‌ی که ده‌قه‌که‌ی پی‌ نووسراوه‌ته‌وه مامە‌له بکات. له‌ بواره‌ ویژه‌یی و فەلسە‌فی و ژیا‌رییه‌کانیشدا به‌گشتی، زۆرجار نووسە‌ران وشە و دەسته‌واژه‌ی زۆر سە‌یر و چه‌واشه‌کار له‌ کتیبە‌کانیاندا به‌کارده‌هیتن که پاستە‌وخۆ واتا و مە‌به‌سته‌کانیان‌ی تیدا پوون ناکە‌نه‌وه، پێ‌ویست ده‌کات به‌ ئارامی و له‌سه‌رخۆ‌یی هە‌لسوکه‌وتی له‌گە‌ڵدا بکه‌ین، ئە‌گینا پشکی ئیمە‌ له‌و بابە‌تانه‌ له‌ خراپ تیگە‌یشتن به‌ولاوه‌ هیچ‌تر نابیت!

۳- بۆ ئە‌وه‌ی که خویندنه‌وه‌ی هەر کتیبێک لات خۆش و ئاسان بیت پێ‌ویستت به‌ گە‌رانه‌وه‌ هە‌یه‌ بۆ ئە‌و سەرچاوانە‌ی که دانەرە‌که‌ پشتی پی‌ به‌ستوون، چونکه‌ سەرچاوه‌کانی هەر توێژه‌رێک نیشاندە‌ری ناوه‌پۆکی توێژینه‌وه‌که‌ی ئە‌ون و کاریگە‌ریی جێده‌هێلێت به‌سەر ئە‌و بابە‌ته‌ی که باسی لێ‌وه‌ کردوه‌، هە‌روه‌ها گە‌لێک شیواز و زاراوه‌ی تایبه‌تی هونە‌ری به‌کارهاتووی تیدا به‌رچاو ده‌که‌وێت، هە‌روه‌ها پوونکردنه‌وه‌ی زۆری تیدا به‌بارە‌ی ئە‌و بابە‌تانه‌ی که نووسەر سوودی ئی‌ بینیون بۆ باسه‌که‌، ئە‌مانە‌ش هە‌موو هاوکاریی خوینە‌ر ده‌کە‌ن له‌ تیگە‌یشتنی ئە‌و کتیبە‌ی له‌بەر ده‌ستیدا‌یه‌.

بێگومان ئە‌و کاره‌ سه‌خته‌، به‌لام چونکه‌ ئامانج لێ‌ی پۆ‌چوون و تیگە‌یشتنی زیاتره‌، بۆ‌یه‌ ده‌بیّت به‌ دلیکی فراوانه‌وه‌ باجه‌که‌ی بده‌ین.

گەر ئاشناي ژماره يه کي که مي ئو سه رچاوانه ش بين، ته نانه ت نه گەر
تا که سه رچاوه يه کيش بيټ له هيچ باستره .

له راستيدا سه رچاوه کاني هر تويزينه وه که به شيکن له ميژووي
ئو زانست و باب ته ي که تويزينه وه که ي له باره وه کراوه، ئيمه ش
هر گيز له هيچ زانست و باب ته يک ناگه ين تاوه کو به باشي له
ميژووه که ي نه گه ين، بويه ئو که سه ي ميژووي ئو زانسته ي که
له باره يه وه ده خوينا ته وه نه زانيت، وه کو ئو که سه وايه که له
ژورويکدا چاوه کاني کردينا ته وه نه زانيت ئو ژوره سه به چ که په ک
و شاريکه . که واته زور گرنگه بۆ ئو که سه ي که ده يه ويټ له باره ي
ناوه پوکی زانست که وه شاره زايي ته واو پهيدا بکات، کتبيک يان دوو
کتب له سه ر ميژووي ئو زانسته بخوينا ته وه، بۆ ئو وه ي بزانيا ته که
چۆن چۆني چه مک و واکا کاني دروست بوون و، هر تيبيني و
سه رنجيکيشي له لاله لاله بوو له شوينا به تاله کاندا تو ماريان بکات.
به داخ وه ده ليم: ئه م پرسه لاي زوريه ي خوينا ره باشه کانمان نيمچه
پشتگو يخواوه !.

هر وه ها ئينسکو پيدا کانيش نه مپو پو ليکي کارا له تيگه يشتني
کتبيدا ده بينن، که نه مپو که به شيوه يه کي به ريلاو و پيکوپيک
ته شه نه يان سه ندووه و کار ئاساني زور بۆ خوينا ره ده کن.

فەرھەنگە کانیش بە ھەمان شیوہ پێویستن بۆ خوێنەر و بۆ گشت مەلئیک، چاکیش وایە کە لە کتێبخانەی ھەر فێرخوازی کدا سێ فەرھەنگ ھەبن: فەرھەنگێکی بچووک و فەرھەنگێکی مامناوھەند و فەرھەنگێکی گەورە، کە دەکرێت لە کاتی پێویستیدا سوود لە ھەر یەکەیان وەرگیرێت.

کتێبە کە لتووری و فەرھەنگیەکانمان -بە تاییەتی- لە لایەن زانایان و پەڕێزانی ھەندێک بە درێژایی میژوو زۆر گرنگیان پێدراوە، ھەر بۆیە ئاسایە کە کتێبێک پەراویزیکی زۆری ھەبێت و فەرھەنگێکیکیشی بۆ کرابێت، چونکە گومان و ناوھونیەکانی سەری ناھێڵێت، بە لێکۆ ھەندێکیان زیاد لە بیست پەراویز و پوونکردنەوی بۆ کراوە، بۆ نموونە کتێبی (ألفیة ابن مالک) ۱۲۷ دانە پەراویزی لە خۆ گرتووە! خوێنەر دەتوانێت سوود لە ھەموویان یا بە شێکیان وەرگیرێت بۆ تیگە یشتنی ئەو کتێبە کە دە یخوینێتەو.

۴- خویندەنەوی شیکاری باش، جۆرە بژاردنێکی کتێبە کە یە و ھەولێکە بۆ پێکخستنی ناوھێزکە کە ی بە شیوہێک کە خوینەر بە ئاسانی لێی تێبگات. بۆ نموونە ھەندێ نووسەری باش ھەن کە پڕۆسەی تیگە یشتنە کە بۆ خوینەر ئاسان دەکەن لە پێی پێزە ندیکردن و ژمارە دانان بۆ خال و بڕگەکان یاخود لە پێی ھێڵدانان بە ژێر خال و پستە گرنگەکاندا.

به لّام ئه و كاره له ژۆربهی كتيّبه باشه كاندا په چاوه نه كراوه، بۆ ئه مه ش پيويست ده كات خوینهر خۆی به و كار هه ستیت بۆ ئه وهی وینایه کی دروست و په وانی له سه ر بابه ته كه له لا دروست ببيت، واته ئه و برگه و وشه و پستانه ی جیی سه رنجن یان ئه وانه ی ئاماژه به گرنکی پیدانیان ده كریّت له دیدی نو سه ره وه یان خوینهر وه یاخود ئه وانه ی كه پوخته ی بابه تی پیش خویان نیشان ده دن ده ستنیشان بکړین.

بۆ ئه و كار هه گه لێك شیوا زمان له بهر ده ستدایه، ده كریّت هیلّ به ژیر پسته گرنه كاندا به پتریت، یان هیلّیكی شاولی له په راویزی كتيّبه كه دا دابنریت وه ك ئاماژه یه ك بۆ برگه و بابه ته گرنه كان، یان ده كریّت ئه ستیره یه ك یان زیاتر له بهر ده م ئه و پستانه ی گرنگترین دابنریت، یاخود بخړیته كه وانه وه، ده شتوانیت باز نه یه ك بكیشیت به چواره وری ئه و وشانه ی كه واتایه کی تایه تی ده به خشن یان نوین و جیی سه رنجن.

هه ندی خوینهر پینووسی بریقه دار (فسفوری) به كار ده هیئتیت بۆ زه فکردنه وهی ئه و به شه ی كه له ده كه كه دا ده یه ویت، كۆمه لێکی دیکه یان پارچه كاغه ز ده خه نه ناو په ره گرنه كانه وه، یان سووچیکي په ره كه ده نوشتنه وه. به لكو پیویسته له وه ش تپه پر بکات بۆ تۆمارکردنی پرسیارگه لێکی گرنه له باره ی تیروانیی نو سه ره كه وه

ياخود وه لآمدانه وهى چەند پرسىارىك له و پرسىارانەى نووسەر
خستوونيه ته پوو، كه هەر خۆى وه لآمىكه بۆ پرسىاره كانى خۆيشى
يان جۆره خستنه پوويه كه بۆ ديد و بۆچوونى كه سانى ديكه .
ئا به و شىوه يه شىوازه كان نۆزن، گرنگ نه وه يه كه نه وهىما و
نیشانانە پەنگدانە وهى به هەند وه رگرتنى بابەتە كه بێت له لایەن
خۆينەر وه، هەر وه ها پەنگدانە وهى كاردانە وه كانى بێت له پێناو
سوود و بەرزە وه ندى تايبەتى خۆى و نه و كه سه شى له دواى نه و
ده بخوينتە وه .

پرسىارگە ليكى گرنگ:

ئەركى هەموو خوينەرێكى زىنگە كه قوولبێتە وه له دهقه كه دا و له
پێى خويندنه وه كه يه وه تىگە يشتنى به رفراوان بكات و ژماره يه ك
پرسىارى گرنگ بهر له كړينى كتيبه كه و له كاتى خويندنه وهى و پاش
ليبوونه وه له خويندنه وهى گە لآله بكات. ئەم پرسىارانە ئاستى
هۆشيارى نه و له باره يى نه و بابەتەى كه خوازياره به دهستى بهيئيت له
پێى خويندنه وه وه بهرز ده كاته وه، به لكو هاوكارىكى باشيشه بۆ
چارخساندنه وه به و دهستكه وتانەى كه به دهستى هيئاون. له
گرنگترين نه و پرسىارانە ش:

۱- نووسه‌ری باش له کاتی نووسینی کتێبه‌که‌یدا ده‌سته‌یه‌ك یان گروپێکی دیاریکراوی خوێنه‌ر ده‌خاته به‌رچاوی خۆی، بۆ ئه‌وه‌ی که بزانی‌ت به ئاستی تێگه‌یشتن و پۆشن‌بیری ئه‌وان ده‌خوات، بۆ ئه‌وه‌ی‌شی که په‌چاوی ئه‌و شیوازی خوێندنه‌وه‌یه‌ بکات که بۆ ئه‌وان گونجاوه، هه‌روه‌ها خۆی دووره‌ په‌ریز بگرێت له‌ وشه‌ و ده‌سته‌واژه‌ ئالۆزانه‌ی که تێگه‌یشتن‌یان نا‌په‌هه‌ته. جا په‌نگه‌ نووسه‌ر له‌و کاره‌یدا سه‌رکه‌وتوو بێت و په‌نگه‌ شکست بخوات.

ئه‌و په‌رسا‌ره‌شی له‌سه‌ر خوێنه‌ر پێویسته‌ له‌ خۆی بکات، ئه‌مه‌یه‌: ئایا من له‌و ده‌سته‌یه‌م که دانه‌ره‌که‌ کتێبه‌که‌ی بۆ نووسیون؟ ئه‌م په‌رسا‌ره‌ زۆر گرنگ و پێویسته‌، چونکه‌ خوێندنه‌وه‌ی کتێبێک که بۆ تو نه‌نووسرا‌بێت په‌نگه‌ هه‌یج سوودی‌کت پێ نه‌گه‌یه‌نێت و، له‌وانه‌یه‌ شتێکی نوێی تێدا نه‌بێت، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر کتێبه‌که‌ له‌سه‌روو ئاستی تۆوه‌ بێت یان له‌باره‌ی باب‌ه‌تیکه‌وه‌ بدوێت که پهری بێت له‌ زاراوه‌ی هونه‌ریی، ئه‌وا زۆر به‌که‌می سوودی لێ وه‌رده‌گریت، له‌وه‌موه‌ش خراپ‌تر ئه‌وه‌یه‌ که کتێبێک بخوینێته‌وه‌ بێت وایێت زۆر پیرۆزه‌ یان بنه‌ماکانی نه‌گۆڕین که جێگه‌ی په‌خنه‌لی‌گرتن نه‌بێت، خوێندنه‌وه‌ی ئه‌و جۆره‌ کتێبانه‌ له‌ په‌ستی و توو‌په‌بوون زیاتر هه‌یجی تر بۆ خوێنه‌ر نا‌هێڵنه‌وه‌.

خویندنه وهی (چاوخشاندن به ناوه پۆکی کتیبدا) که پیشتر
ئاماژه مان پیکرد ده توانیت وه لآمی ئەم پرسیاره مان بداته وه.

۲- له خویندنه وهی شیکارییدا زۆر گرنگه خوینەر شووناسی
پۆشنبری نووسهره که بزانیّت و بزانیّت که سهر به چ رهوتیکه. رهنگه
ئه و کاره شتیکی ساده و ساکار بیت و پیوستی به پرسیارکردن
نه بیت، به لام زۆر گرنگه و پیوستیشه، بۆ نمونه کاتیك که کتیبیکی
فیهی ده خوینینه وه با مه به ستمان ته نه زانیسی چه ند شتیکی
دیاریکراو له باره ی بابه تیکه وه نه بیت به لگو له وه گرنگتر ئه وه به که
بزاین ئه و نووسهره سهر به چ ئایینزایه که: ئایا بابه ته کان به گویره ی
تیکه یشتنی پیشه و شافیهی یه کلا ده کاته وه یاخود مالیک... ئایا
کتیبیکه هه موو به شه کانی فیهی باسکردوه، یان ته نه به شیکی
تایبه تی باسکردوه وه ک به شی زه کات یان نوێژ یان کرپن و
فرۆشتن... پاشان ئایا ئه و کتیبه تایبه ته به ته نه باسکردنی
بابه ته کان به بی به لگه هینانه وه، یان کتیبیکه پشت به به لگه
ده به ستیت بۆ وه لامدانه وهی بیروپای نه یار... پاشان ئایا ئه و کتیبه
له کتیبه باوه پیکراوه کانی فه توای زانایانی ئایینزاکانه یان نه خیر؟
پاشان ئه و بیروبوچوون و تیروانینه چین که نووسهر ئاماژه ی بۆ
کردوون؟ ئه ی نه و دید و بۆچوونه لاوه کیانه کامانه که به خیرایی
به سه ریاندا تپه پبوه یان به کورتی ئاماژه ی بۆ کردوون؟ پاشان

گرنگی ئەو زانیارییانی ئەو نووسەر پیشکەشی کردوون لەچیدایە، ئایا
 بۆ پاستکردنەوەی کۆمەڵێک هەڵە و کەموکوپی پەفتار و تیگە یشتنی
 خۆینەر بوون؟ یاخود ئایا هیچ بۆچوون و تێپوانینیکی پیشووی
 خۆینەری گۆپیوه؟

هەر کاتیەک خۆینەر توانی بەشیوەیهکی ورد و پوخت وەلامی ئەم
 پرسسیارانە بداتەو ئەو بێ ئاگا نابێت لە باس و ناوەڕۆکی ئەو
 کتێبەیی که دەخوینێتەو و ئیدی سوودی زیاتر لە خویندەوێکە
 دەبینێت. بەداخوێ زۆربەی زۆری ئەوانەیی که دەخویننەو گۆی بەو
 شتانە نادەن که ئاماژەمان پێکردن، بۆیە دەبینیت پاش ماوەیهک ئەو
 خۆینەرە ناوی دانەرەکه و بەرەبەرە تەواوی ناوەڕۆکەکه یشتی بیر
 دەچێتەو!.

۳- چەند پرسسیاریکی دیکه هەن که پێویستە خۆینەر لە خۆی
 بکات، ئەو پرسسیارانەش پەیوەندییان بە ئەندازەی وەرگرتن و
 تیگە یشتنی ئەو بابەتانەیی که دەیانخوینێتەو هەیە. لە پاستیشدا
 ڕەنگە باشترین خۆینەریش نەتوانێت بەجاریک سوود لە گشت
 بابەتەکانی ناو کتێبێکی باش و بەسوود وەرگیری، ئەو کارەش
 پێژەییە، هەربۆیە زۆر گرنگە که خۆینەر بەتەواوی دانیای بێتەو
 لەوێ که بەباشی لە نیازی دانەرەکه تیگە یشتووه.

ئامرازەكانى تاقىكردنەۋەى تىگە يىشتىش زۆرن، گىرنگىزىيان ئەم
دوو ئامرازەن:

يەكەم: خوينەر پەنا بەرىتە بەر نمونە ھىنانەۋە و تۆماركردنى
سەرنج و تىيىنەكانى لەسەر ئەو ياسا و بنەما و تىيىنەكانەى كە
نوسەرەكە دەيانوروزىنەت، ھەرچەندە ئەم كارە ھەندىك جار سانايە
بەلام كاتىك ئاستى كىتەبەكە زۆر بەرز بىت ئەستەم دەبىت، ھەر بۆيە
نوسەرە بەناۋايەنگەكان زۆر جار بىروبۆچوون و تىپوانىنى نوئ
بەرھەم دەھىنن و لە كىتەبەكانىندا تۆماريان دەكەن، بەلام ئەو
بۆچوون و تىپوانىنانە پىويستيان بەكات و پشتىۋانى لايەنى دىكە
ھەيە تاۋەكو بەرجەستە بگرين و بەتەۋاى پەنگبەنەۋە، ئەمەش
ھۆكارىكە بۆ ئەۋەى خوينەر بە ئاسانى نەتوانىت بيانچوئىنەت بە
شتىك، نەك ھەر تەنھا بۆ خوينەر بەلگو ھەندى جار نوسەرەكان
خوشيان گىرۆدەن بەدەست ئەو ھالەتەۋە، ئەمەش وا دەكات گەر
چواندنىكىش بۆ ئەو بىروبۆچوون و تىپوانىنانە ھەبىت لە نىۋان
خوينەر و نوسەردا زۆر لەپەكەۋە نزىك بن، خوينەرىش تا بتوانىت
نمونە و وئەى زياتر بەئىننەۋە ماناى واىە ئاستى تىگە يىشتىنى بۆ ئەو
بابەتەى خويندوۋىەتتەۋە زۆر باشە.

دوۋەم: ھەۋلدانى خوينەر بۆ كورتكردنەۋەى خويندەنەۋەكەى لە
چەند بېرگە و بابەتتىكى ديارىكراددا، چونكە ئەگەر ھاتو ھەمان ئەو

و شه و پستانه‌ی خویندو و مانه‌ته‌وه بلّینه‌وه مانای وایه پشتمان به
له‌به‌رکردن به‌ستووه نه‌ک تیگه‌یشتن، بۆیه به‌ئەندازه‌ی داپشتنه‌وه‌ی
خویندنه‌وه‌که‌مان له‌چەند دەسته‌واژه و پسته‌یه‌کی جیا‌جیا ناستی
تیگه‌یشتنی ئیمه‌ له‌بابه‌ته‌که‌ دیاریده‌کریت.

هەندێ جار خوینەر جوانی دەرپرین و زریق و باقی پسته‌که
فریوی دەدات، ئەمەش وای لێدەکات پشت به‌له‌به‌رکردنی بیه‌ستیت و
هەول ئەدات که‌خۆی داپشتنه‌وه‌ بۆ واتاکه‌ی بکات، هەرچه‌نده‌ ئهم
کاره‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر بوونی گیانیکی هونه‌ردۆستی و شاعیرانه‌ی
تیگه‌یشتوو به‌لام بوونی جیگه‌وه‌ ئامرازیکێ پاهێنانه‌ بۆ چاککردنی
شیوازی خوینەر و به‌رزکردنه‌وه‌ی ناستی دەرپرین و داپشتنی.

٤- نووسینی باش هەر ئه‌وه‌ نییه‌ که‌ چەند وه‌لامیکێ پێبیت
له‌باره‌ی ئه‌و پرسیارانه‌وه‌ که‌ له‌ گۆره‌پانی فیکریدا ده‌کرین، نووسه‌ری
باشیش هەر ئه‌وه‌ نییه‌ که‌ پێی وابیت چاره‌سه‌ری گونجاوی پێیه‌ بۆ
سه‌رجه‌م ئه‌و گرفتانه‌ی که‌ خه‌لکی به‌ده‌ستیه‌وه‌ ده‌نالێن، به‌لکو ئه‌و
پێشکه‌وتنه‌ی که‌ له‌ ئارادایه‌ بواری زۆری بۆ باس و خواس و
قسه‌له‌سه‌رکردن خو‌ش کردووه‌، ئەمەش بۆ خۆی جۆره‌
سه‌رسووڕمانیکێ لای هه‌مووان دروستکردووه‌ و بووه‌ته‌ مایه‌ی ئه‌وه‌ی
که‌ کۆمه‌لێک پرسیا‌ری گرنگ دەرپاره‌ی ئه‌و کێشانه‌ی که‌ توێژه‌ران
چاره‌سه‌ری پێویستیان بۆ ده‌دۆزنه‌وه‌ بکری‌ت، هەر بۆیه‌ نووسه‌ری

باش ئۇەيە كە چەندىن چارەسەر دەخاتەپوۋ بۆ ئۇە كېشەنەي لە
ئارادان، لە ھەمان كاتىشدا پىرسىيارگەلېك دەخاتەپوۋ و دەست بۆ
چەند گىرغىتېكى نوئى لەبارەي بابەتەنېكەو دەبات كە وا دەزانرا
يەكلاكرائەتەوہ .

ئەركى خويئەرە لە خۆي بېرسىت: ئۇە گىروگىرغەتەنە چىن نووسەر
توانىويەتەي چارەسەريان بىكات و دىد و تېروانىنى نوئى لەبارەيانەوہ
پېشكەش بىكات، تا چ ئاستىكەش توانىويەتەي خويئەر بە
چارەسەرەكانى پازى بىكات؟ ئۇە ئۇە پىرسىيارە نوئىيانە چىن نووسەر
كردوونى بۆ چارەسەرەكرەنى كېشەكانى، تا چ ئەندازەيەكەش ئۇە
پىرسىيارەنە بابەتەي و گىرنگن؟ ئۇە ئايا خويئەر دەتوانىت وەلامى
چەند پىرسىيارىك بداتەوہ ياخود بېرىركى دىارىكرائى لەبارەوہ بدات؟
مەبەست لە و ھەموو پىرسىيارەنە ئۇەيە خويئەر ئاستى ئاگايى
خۆي لە و بابەتەي دەخويئەتەوہ تاقي بىكاتەوہ و خۆي پابەينىت
لەسەر تېگەيشەتنى قوول و ھەمەلايەنەي تەواوى ئۇە گىروگىرغەت و
چارەسەرە پۆشنىپىريانەي لە كاتى خويئەنەوہ دا دېنە پىي .

گفتوگو له گهل نووسه ردا:

نووسين كارليك زانيارى ده گوازيته وه و گوزارشت له كومه ليك چه مك و ديد و تيپوانين ده كات كه نووسه ر زور جار هه ولئ خوي ده خاته گه پ بۆ نه وهى كه نه و ديد و تيپوانينه لاي خوينه ر پوون و ناشكرا بن، به لكو زوريش پيخوشحال ده بيت كه پتيان پازى بيت. جا كاتيك كه كتيبه كه ده گاته ده ستى خوينه ره كه ئيدى ئهركى دانهر كوتايى ديت، چونكه نه و تونيله كهى له ديوى خويه وه هه لكه ندووه نه وهى ماوه ته وه نه وهيه كه خوينه ر لاي خويه وه ده ست به هه لكه ندن بكات تاوه كو ديداره كه ساز بكرئت. كه واته وتهى كوتايى وتهى دانهر نيه، به لكو وتهى خوينه ره، چونكه نه و كه سهى كه ده خوينيته وه هه ر نه ويشه كه كارليك ده كات له گهل ناوه پوكى كتيبه كه و مل به بۆچوون و تيپوانينه كانى ده دات و ده يانگوازيته وه بۆ كه سانى ديكه. بۆيه كتيب به وه وه سه ربه رزه و هه ر به ويشه وه ئامانجه كانى ده گه يه نيته مه نزل، هه ر بۆيه پۆلى نه و تا بلييت گرنگ و هه ستياره. ده سپيكي گفتوگو كه له دانهر وه ده ستپنده كات، چونكه له سه ر نه و پيويسته قه ناعات به خوينه ر بكات كه كتيبه كهى كتيبكي به پتزه و شايستهى خويندنه وهيه كى چرپوپره، هه روه ها شايستهى قسه له سه ر كردن و په خنه ليكرتنه.

ديسان خوښه ريش ده بټت له لايه ن خوښه وه به سهره تايه كي
 دروست ده ست پټټيكات، واته تا به ته واوي دلنيانه بټت له وهی كه
 به باشي له ناوه پوكي كتيبه كه گه يشتوه ده ست به گفتوگو كردن
 نه كات و هه لويستی دژ و ناكوك و هرنه گريټ، هه له تيگه يشتن شتيك
 نيه كه به ده گمن پووبدات، كاتيک كه خوښه ر پايده گه به نيت كه له
 مه به ستی نووسه ر تينه گه يشتوه، ئه وا به و كارهی خوی له
 تيگه يشتنی هه له پاراستوه، به لام گرفته كه له وه دايه كه زږيهی
 خوښه ران به لايانه وه ئاساييه به خه لکی پابگه يه نن كه زږر به باشي له
 ته واوي ئه وهی كه خوښدوويانه ته وه تيگه يشتون و هه قی خوښيانه
 له گه ل بږچوون و تيپوانينه كانی نووسه ره كه دا نه بن و دږی
 بووه ستنه وه، كه چی دواييش وا دهرنه چټت.

نه ينی كتيبي باش و به پيزيش هه ر له وه دا بووه كه گروپيک له
 خوښه ران سهريان لي دهرنه كړدوه له بهر نه وهی كه شتی نوټی تيډايه
 و شتانيکی ديکه له خو ده گريټ كه جيگه ی مشتومړ و
 قسه له سه ر كړدن، ئه مانه ش هه موو پيگه خوښكرن بږ گفتوگو كردن،
 له هه مان كاتيشدا نيشانه ی خستنه وهی چه ندين تيگه يشتنی
 جياوازه.

بيگومان پټويسته ئامانجي سه ره کی له خوښدنه وهی هه ر كتيبيک
 سوود وهرگرتن بټت له زانياريه كانی ناوی و بهر زكړدنه وهی ئاستی

پۆشنېرىيى و تېگە يىشتىنى خويىنەر بېت بۇ ئاستى پۆشنېرىيى ئو
 كىتېبە. ئىنجا پەخىنە گرتن لە كىتېبە كە و گەپان بەدوای دىد و
 بۆچوونىكى تر جىاواز لە دىد و بۆچوونى دانەرە كە بەلگە يەكى بەھىزە
 لەسەر ئوھى كە بىر و لىكدانە وھى خويىنەر بەرە و پېشچوونى بەخۆوہ
 بېنىوہ و كەلگى باشى لىوہ بەدەست ھاتوہ.

لە گۆرەپانى پۆشنېرىيدا دوو جۆر خويىنەرى قەلېمان بەرچار
 دەكەوئىت: جۆرىكىان ئو خويىنەرەيە كە مل بە سەرلەبەرى وتەكانى
 نووسەر دەدات و پىتى وايە تەواوى بىر و پاكانى پاست و دروستن،
 بۆيە ئو ھەر زانىارى و بىر و پا و تېپوانىنى كىتېبەك بخويىنئىتەوہ
 بەلايەوہ پاست و بەلگە نەويستە، خۆى لەو ئاستەدا نابىنئىتەوہ كە
 گفتۆگۆ بكات لەگەل نووسەرەكەدا ياخود پەخىنە لە كىتېبەكە بگريئ.
 بۆيە لەسەر ئو ھەر جۆرە خويىنەرە پېويستە ئاگادارى ئوہ بېت كە دوور
 نىيە نووسەرەكە گوزارشت لە ئو ھەموونىكى شىكستخوارد و يان
 دىدگايەكى ديارىكراو يان تىكدەرانە بكات، لەوانەشە دانانى ئو كىتېبە
 خواستىكى تاكەكەسىي يان دەمارگېرىيەكى نەتەوہيى و ناوچەگەرىيى
 يان ئايىنى يان تايغەگەرىيى يان حىزىي يان دەسكەوتىكى ماددى
 لەپشتەوہ بېت، پەنگىشە كەوتىتە ژىر بارى گوشارى ھەندى
 لايەنەوہ و ... ھتد، دوور نىيە ئو پاستيانەى كە بەدوايدا دەگەپىن
 نەبنە قورىانى ھەموو ئو شتانەى ئاماژەمان پىدان.

ھەر دانەرىڭ چاۋ بە نووسىنە كەيدا بخشىنىپتەۋە دەرفە تىكى بۇ
 ھەموۋار كىردن و خستىنە سەر و ئى لابرېدن ھەر بۇ ھەلدە كەۋىت، ئەمەش
 بەلگە يە لەسەر ئەۋەى كە ئەو ئەركە بۇ كە سانى دىكە جېھىلراۋە.
 بۇيە پىۋىستە بوپرانە دان بە و پاستىيە دا بنىين كە جگە لە قورنانى
 پىرۇز ھىچ كىتېپكى تىرى بە پىز نىيە كە ھەلە و كە موكوپى تىدا
 نەبىت يان شىاۋى پەخنە لىگرتن و پىداچوۋنەۋە و دەستكارى كىردن
 نەبىت. خوينەر ھەلە يەكى گەۋرەش دەكات ئەگەر پىيى وايت كە ئەو
 چاۋپۇشى و خەمساردىيەى بە رامبەر بە نووسەر دەينوئىتت بە سوود و
 قازانجى خۇى دەشكىتەۋە.

لە بەرانبەر ئەو پۇلە خوينەرەش پۇلىكى دىكەى خوينەر ھەن
 ھەموو خەمىكىان ئەۋەيە كە بەدۋاى ھەلە و كە موكوپى ئەو بابەتە دا
 بگە پىن كە دەيخوئىنەۋە، بۇيە خوينەرى لەم جۇرە بەخىرايى و بە
 چاۋىڭ دەخوئىنەۋە، سەرەنجام دىۋىكى بابەتە كە دەخوئىنەۋە،
 ئەوسا سىتەم لە نووسەرەكەى دەكات، پەنگە خويندەۋە و
 تىگە يىشتىشى بۇ كىتېبە كە بەجۇرىڭ بىت دوور بىت لەۋەى كە
 نووسەرەكە دەيخاۋازىت و مەبەستىەتى. بەپاستى خوينەرەكى
 ئاۋاۋەگىرە و تەنھا بۇ نانەۋەى دووبەرەكى ئەم كارە دەكات! زۇر
 جارىش كەسايەتتەكى نەخۇش لەپشت ئەم جۇرە بىر كىردنەۋە و
 ئاپاستەۋەيە، گوايە پازىبوون بەو كىتېبە و خۇدانە دەستى جۇرە

بېرېزىي و سووكايه تيكر دنيكه به خود ياخود جوړه شكستخواردنيكه
له بهرده ميدا!!.

گړه پاني پوښنبري و پووناكبري نذر پيوستي به پزگار بوون
له دست هم دوو پوله خوښه ره هه به بۇ نه وهى كه گوږمى زانين و
پوښنبري بگاته نه وپه په كى، بۇ نه وهى كه پيگهاتهى زانست و
زانينى بنياتنراوى ده ستى هه به كه له نووسه ر و خوښه ر تيك
نه چيت. هه رچونيك بيت نابيت گفتوگوى نيوان نووسه ر و خوښه ر به
چاوپرېنه هه له و كه موكوپيه كان ليكېدريته وه، نه وه ته نها پوويه كى
خوښدنه وه كه په، پووه كهى ترى تواناى خوښه ر بۇ ده ر خستن و
ناشكر اكر دنى لايه نه جوانه كانى نه وه قهى كه ده بخوښيته وه، له ديد
و تيروانين و خال و سهرنجه نوويه كانى نووسه ر كه توانيوپه تى
به جوانترين شيوه باسيان ليوه بكات، په يېردن به و شتانه ش
سه ختره له هه لگري و ده ستنيشانكر دنى كه موكوپيه كان.
په خنه گرتن جوړيكه له پيزانين و هه لسه نگاندى گشتگر بۇ نه و
به ره مه پووناكبري و نواندى هه لويستكي مه ر دانه به له باره به وه.

خوښه رى چاك هه ر ته نها له تيگه يشتنى كتېبه كه دا سهرناكه ویت
به لكو نه وه ش تیده په پښت بۇ تيگه يشتن له په وتى بيركردنه وهى
پوښنبري و نايينى نووسه ره كه، نه و به ته واوى له ديدگاي
پوښنبري نووسه ر و نه و بوارهى كه خوى بۇ ته ر خانكردوه

که یشترو، نه وهش کارناسانییه کی باشه بۆ نه وهی که په خنه گرته کانی ژیرانه بن، چونکه په نگه نووسه نه توانیت ته وای تپوانینه کانی خوی له و کتیبه ی که له بهر دهستی خوینه ردایه بخاته پوو له بهر نه وهی که له کتیبیکي دیکه دا پوونی کردوونه ته وه، له وانه شه نه و کتیبه ی له بهر دهستی خوینه ردایه بۆ خوی کورتکراوه بیټ و ورده کاری و پوونکردنه وهی زیاتر هه لته گریټ. بۆیه ټیگه یشتنی خوینه ر له په وتی بیرکردنه وهی پۆشنبیری و ئایینی نووسه ره که پیکر ده بیټ له درکردنی بریاریکی نارپه وا و نابهرپرسانه دژ به و نووسه ره.

له لایه کی تره وه خوینه ر نابیت بریاری کوتایی له پوانگه ی نه و کتیبه ی که ده یخوینیت ته وه به سه ر نووسه ره که یدا بدات، مه گه ر بۆی ده رکه ویت که نه وه دوا یین کتیبه ی ته کی که نووسی بیټی، چونکه نووسه ری چاک به رده وام له گه شه کردندایه، بۆیه هه ر له سه ر په ندی نه و گه شه کردنه یدا ده ست له هه ندی له و بیروباوه پ و تپوانینه ی که هه یه تی هه لته گریټ و شوین بیروباوه پی نوئ ده که ویت، له بهر نه وه جیی خۆیه تی که نه و حال ته به هه ند وه ربگرین.

نۆر شتیکی سانا و ئاساییه که خوینه ر ټک په خنه له هه ر کتیبیک بگریټ و بلیت: زانیارییه کانی نووسه ره باره ی نه و بابه ته ی لئی دواوه تیروته سه ل نین، یان نه ی توانیوه نه و زانیارییه ی که له بهر دهستی

دان به شتویه یه کی دروست به کار بهیئتیت، یان بلایت: به ته واوی چاره سهری گتیشه که ی بق نه کراوه. به و پییه ده شیت باشتین کتیب له لایه ن لاوازترین خوینره وه بی بایه خ بکریت، که زور کات - به داخه وه - نه و حالته پرویداوه !.

بق دووباره نه بوونه وه ی نه و حالته ش، باش وایه په خنه ی خوینره دیاریکراو و پوون و ناشکرا بیت، ده توانین پیشنیاری چه ند خالیک بکهین تا خوینره پشتیان پی ببه ستیت له په خنه گرتن له وه ی که ده یخوینیت وه، خاله کانیش نه مانه ی خواره وه ن:

۱- زۆریه ی نووسه ران هر به خسته پووی بۆچوون و تیروانینی خویان له باره ی نه و بابه ته ی له سهری دواون کۆلناده ن، به لکو هه ولده دن مل به خوینره بدن که بجیته ژیر باری بیروباوه پ و بۆچوونه کانیا ن، نه وه ش شتیکی پیگه پیدراوه، به لام نه وه ی جیی سه رنجه نه وه یه که هه ندی نووسه ر بق پازیکردنی خوینره په نا بق پیزکردنی وشه ی زریق و باق و به کارهینانی دهسته واژه و ده رپرینی بریقه دار ده بات به بی نه وه ی که ناماژه یه ک به زانیاری پیویست و ناماری باوه پپیگراو بکات، کتومت وه ک نه وه ی سه رکرده یه کی سه ربازی ده یکات وه ختیک که به وتاره پر جوش و خروش که یه وه دلی سوپاکه ی تاو ده دات بق چوونه ناو جه نگیکه وه که نه مه شقی بق کردووه و نه خویشی بق پرچه ک کردووه ! نه وسا خوینره زور

به ئاسانى ده توانيښت له پښې لټكړه وده يه كې وردې وشه و
 دهرېږنه كانه وه پې به و زياته پړه وييه كې نووسه به كاري هېناوه
 به ريت. ئه م ديارده يه ش گوره ترين كې موكوپي به ديكراوى
 نووسه رانه.

۲- خوښه ربږى هه يه پړه خنه بگرښت و بلښت: هه ندى له و
 زانياريبانه كې نووسه له كې ساني ديكه وه وه ريگرتوون ناپاستن،
 هه روه ها ده شتوانيښت بلښت: نووسه به لگه كې پټويست و باوه پټيكراوى
 بږ قسه كاني نه هېناوه ته وه، ياسايه كې گشتي شمان له سر ئه و بابته
 هه يه كې ده لښت: ((گهر زانياريبه كت وه رگرت با پاست و دروست بښت،
 ئه گهر ش قسه كې خوت بوو به به لگه وه بېسه لمينه)) چونكه دروستى
 هه وال زانياريبه وه رگيراوه كان و سه لماندنې قسه و زانياريبه كان و
 پشتر استكر دنه وه يان ئه ركي سه رشاني نووسه ره.

بږيه نه گهر نووسه ربړوكه يه كې نوږ دابه ښښت يان ديد و
 بوچوونيكې نوږ دهرېږښت، ئه و پټويسته به لگه كې پټويست بږ
 پازيكردنې خوښه ربېښښته وه، به لام نابښت ئه وه شمان له ياد بچيت كې
 هه ندى له تږپوانين و بېروپا داهيتراره نوږيه كان پشت به هېچ
 به لگه يه كې دياريكراو نابېستن، چونكه هه ر له بنه پرتدا ئه گهر يكي
 چاوه پوانكراوى ناو باسه كېه. له م سونگه يه وه نږيه ي راځه

سیاسییه کان و لیکدانه وه کانی بوازی فلسفه و شارستانیته و
گه شه پیدان شتانیکی تایبه تن.

ئهمهش ئه وه ناگه یه نیت که ئهم جوره تیروانین و بۆچونه
شیایوی پهنه لیگرتن نییه، به لکو ئه وه ده گه یه نیت که بیژره که ی
پتویستی به به لگه هینانه وه نییه، ههروه ها پهنه گر که ییش دیسان
پتویستی به به لگه هینانه وه نابیت بۆ پشته راستکردنه وه ی تیروانین و
بۆچوونی خۆی.

۳- ده کریت پهنه که دیاریکراو بیت. بۆ نمونه پهنه گر بلایت:
نوسه ره هۆکاره سه ره کییه کانی هه ندی له کیشه کانی ده ستنیشان
نه کردوه و نه بیپیکاون، ئهمهش بووه ته هۆی که موکوپیی بابه ته که. له
راستیدا ئهم حاله تهش له زۆریه ی نووسراوه کانی جیهانی ئیسلامیماندا
باوه، له یادمه له پۆژنامه یه کدا وتاریکی نووسه ریکی ناودارم
خوینده وه، تیایدا هاتوه که جیهانی ئیسلامی قه یرانی
نیشته جیبوونی نییه و زیاتر له ۳۲ ملیۆن هیکتار زه وی نه کێلراو هه یه
چاوه پێی که سیکه کشتوکالی تیا بکات.

ئه و نووسه ره ئه وه ی له یاد چوو بوو که کیشه ی ئه مپۆی خه لکی نه
له بوونی مالتیک بۆ هه وانه وه و نه له په یدا کردنی پاروه نانی کدا
قه تیس ماوه، کیشه که زۆر له وه ئالۆزتره، ئاشکرایه که زۆریه ی
زه وییه به که لکه کان کشتوکالیان تیا کراوه، ئه وه یشی که ماوه

پېښوونې ته د ده ستکار کړدن و ښووه، هغه دې ولاتېش ناتوانیت به روږېدو، که یې بېځېته وه یا نه بېخاته بازار پوه، هغه دې ترېشی دوچارۍ قات و قری بووه، ته وه وېرې بوونی ښو و زهوی و زارېکی زور. ژماره یه ک ولاتې ئیسلامیسمان هغه نه مېر ژماره دې دانېشتوانی ۱۲۰ ملیون که سې تېپه پاندوه، له کاتیکدا له خاکېکی ته نگ و بچوکدا که له ۱۴۴ کم ۲ تېناپه رېت ژيان ده گوزهرېنن وه کو ولاتې به نگلادېش، له کاتیکدا ولاتې واشمان هغه که ژماره دې دانېشتوانی که مه و پوږېدو، که یې فراوانه، که چی چنده سنوور و دابه شکاریه کی نه خواز او له یه کتری دابریون، بډیه جیهانی ئیسلامی نه دامه زراوه یه کی نابووری یه کگرتوی هغه و نه ه وېرېکی شله چوئمان بویت ښووا بېشیلین.

ته وای ښو بډوون و تېروانېنه وا ده کات که لیکدانه وه کانی نو سر هغه و که موکووپی زوریا لیکه وېته وه. نابیت ښو شمان له یاد بچیت - سهریاری ښو دې که باسما ن کرد - پشکی تاکی موسولمان له مخ خاک و زه ویده دا له که سانی دیکه که متره، ښو تا له کاتیکدا موسولمانان خه ریکه چوار یه کی دانېشتوانی جیهان پیکده هینن که چی زهوی و زاری موسولمانان ۱۰٪ ی کوی وشکاني پیک ده هینیت، ښو پږه یه ش به ووی زورېوونی ژماره دې دانېشتوانه وه تا دیت له که مېوونه وه دایه.

كهواته هر په خنیه ك كه ئاړاسته ی هر نووسه و كتیځك
 ده كړیت پټویسته نه وه پوونبكاته وه كه ده بوايه نووسه چی بكردایه،
 نه و تیځینی و سهرنجانه ش كامانه ك پټویستن بڼ ده وله مه ندكردنی
 بیروپاكانی نووسه، نه گه ر نه م هه نگاوانه مان نا نه و ا ئیمه هر ته نها
 كتیځه كه مان نه خویندووه ته وه، به لكو سهرله نوی داما نړشتووه ته وه.

پینځه م: خویندنه وه ی ته وهری:

بڼ نه وه ی كلتوور و پوښنیری هر به زیندوی بیښتیته وه و
 هه میسه هر سهر به رز و پایه دار بیت ده بیت به رده وام خوی نوی
 بکاته وه و گه شه به خوی بدات به وینه ی هه لسوکه وتی لاشه له گهل
 خانه كاندا. جا وهك چوڼ هه ندی خانه ی ده گمهن له له شدا هه ن وهك
 خانه كانی میښك و دل كه به مردنیان هر گیز به خانه ی تر قهره بوو
 ناكړینه وه، ناو هاش كومه لیک بڼه ما و پرسى گرنګ له بواری
 پوښنیریدا هه ن كه گورپانكاری و نویوونه وه هه لئاگرن، چونكه به
 بڼه پرت و بنچینه ی سهره کی كاری پوښنیری و پووناكیری
 داده نرین. به م پټیه بیت كاری پوښنیری بریته له سهرله نوی
 داپشتنه وه ی بڼه پرت و بڼه ماكان و، پهره پیدان و نویكردنه وه ی
 پوښنیری هه كانی دیکه.

به داخه وه چیدی ئه و پۆله ی زانایانی بلیعت له سه رده مه که یاندا ده یانگێرا نه ما. ئه و کار و چالاکییه ناوازانیه که زانایانی بواری فیه و و پافه کردن و پزیشکی و گه ردوونی پیشکه شیان ده کرد به سه رچووه و تاهه تا هه تابه ئیتر ناگه پێته وه^۱. هه ر زانایه کیش ئه مپۆ پێداگریت له سه ر نه جامدانی ئه و کاره، ئه و پۆشنه بیرییه که پێکه وه ده نیّت که نه سه مه به وای پێگریت، چونکه له لایه که وه ناچار ده بیّت سوود له چه ندين زانا وه ریگریت به یی ئه وه ی که له پاست و دروستی گریمانه زانستییه کانیا ن بکۆلێته وه، له لایه کی تریشه وه به هۆی زۆربوونی بابته و بواره پسپۆرییه کان به شیوه یه کی به رده وام وه ختیّک به خۆی ده زانیّت که له زانیارییه کی که م به ولاره هیچی تر فێر نه بووه، بگه ره له وانه یه زانیارییه کی بازارپیش بیّت!

پیشکه وتنی ستوونی له زانستدا پێویستی به پسپۆری و لیکۆلینه وه و تێپامانی ورد و ئه زموون و شاره زایی قوول هیه بۆ ئه وه ی که شتیکی نوی و سوود به خش به ره هم به ییتریّت.

مه به ست له پسپۆرییش ئه وه یه که مۆۆ وه ک ده لێن: (له هه موو شتی شتیّک و له شتیّکیش هه موو بزانیّت) ئه وسا هه م به شیوه یه کی

۱- نیو سه ده به ر له ئیستا زانسته سروشتیه کان له نه ته وه یه که گرتووه کانی ئه مریکا دا نزیکه ی سی به شی جیاواز بوون، به لام هه نوکه له سه د به ش زیاتر پێکهاتووه!

بەردەوام گرنگى بە بوارە تايبەتەكەى خۆى دەدات و ھەمىش بابەتە
لاوەكییەكان فەرامۆش ناكات.

نابیت ئەم قسانەم وەھا لێكبدرێنەو ەكە سێكى داخراو و
گۆشەگیرم لا پەسەندە، ھەرگیز وانییە، بەلگۆ ئەو ەى مەبەستمە
ئەو ەى كە پەسپۆرانیكى زۆرمان ھەبن كە بە پووى پەسپۆرپەكانى
دیکەدا كرابنەو، بە تايبەتى ئەو زانست و پەسپۆرپەكانى كە كار لە
یەكترى دەكەن و تەواوكەرى یەكترن.

كەسى پەسپۆر لە زمانى ەرەبیدا - بە نمونە - لە میانى
خوێندنەو ەى چروپى زمانە سامییەكانەو ە لە پتێ ژیریژی كۆن و
نویۆ سوودیكى زۆر دەبینیت، ھەر بەھۆى خوێندنەو ەو سوود لە
زانستى دەروونناسى و كۆمەلایەتى و میژوو و جوغرافیا و پەگەزناسى
مروئى و ەردەگریت، چونكە ئەم زانستانە بەشى ھێندە زانیارى و
پۆشنبری نوێیان تێدا یە كە ببنە دەلاقەك بە پووى پێشكەوتن و
پەرسەندى زانستەكانى زمان بە شێو ەكى سەرسوڕھێنەر.

نابیت ئەو ەمان لە یاد بچیت كە گەشەكردن ھەمیشە دەبیت بە
جووتە ئاراستەى وردبینى و بەرفراوانى (الدقة و الاتساع) بیت،
مەبەست لە وردبینى ئەو ەى كە بتوانم پۆیچم بەناو ورد و درشتى
بەشەكاندا و پەيوەندییان بە بابەتەكەو ە. مەبەستیشمان لە بەرفراوانى؛
بەرفراونكردنى بوارى دیكایە بۆ ئەو ەى كە زانست و زانیارى و

پېكها ته ی نوټی نه م گه رډوونه م به رچاو بكه ویت كه خواى گه وړه
هیناویه تیبیه دی. له نیوان پوچوون و به رفرانوبوونیشدا
په یوه نډییه کی ناوازه هیه گه ر بیټو به شیوه یه کی ژیرانه و به
هوڅیاریه کی ته واوه وه نه نجام بدریت، دواچار هر به هو ی نه و
په یوه نډییه به تینه وه به رچاو پوونیه کی له بن نه هاتو بڼ خوینه ر
دیته کایه وه.

نه وه یشی كه لیږه مه به سستمانه، باسكردنی خویندنه وه و
پوښنبریی به رفران نییه، به لكو باسكردنی خویندنه وه ی
ته وه ریه، هاوكات ناواژه كړنه به چنه د بابته و پسپوړیه ك كه
هنډی كه س ده توانیت به قوولی و به وردی ده رباره یان
بخوینیتنه وه. با بزاین خویندنه وه ته وه ریه چییه؟ خویندنه وه ی
ته وه ریه ی نه و خویندنه وه یه یه كه نا مانج لی هه لویتسه كړنه له سه ر
نه و زانیاری و چه مك و بیروپایانه ی كه په یوه نډییان به بابته ټیكى
تاییه تیبیه وه هیه، هه روك نه و هه وله ی كه توپژه ريك دهیدات كاتيك
كه دهیه ویت له باره ی بابته ټیكه وه زانیاری كوكاته وه، ده بینیت كه
چی سه رچاوه ی زانیاری هه مه پړنگ هیه كوی ده كاته وه و ده كاته
بابته و باكگراوند و دیدگا بڼ سه رخستنی كاره كه ی.

پیشتر باسی نه وه مان كړد كه (خویندنه وه ی شیکاری) هه ولی
ده رهیټانی هه رچی زانیاری ناو كتیبه كه هیه ده دات، بڼ نه و

مەبەستەش ئاماژەمان بە چەندىن ياسا و شىۋازى جياواز كرد. بەلام
 لە خوڤىندەۋەى تەۋەرەيىدا مەبەستى سەرەكى لە خوڤىندەۋە و
 چاوخشاندىن بە كىتەيىكىدا ئەۋە نىيە، بەلكو تەنبا دەرەينانى ئەۋ
 زانىارىيانەيە كە سووديان ھەيە بۇ دەۋلە مەندىكرىنى ئەۋ بابەتەي كە
 خوڤىنەر بەدۋادچوونى بۇ دەكات. بۆيە دەشىت تەنبا بەشىك يان
 بەندىك يان لاپەرەيەك بخوڤىنەتەۋە و دەستبەردارى پاشماۋەكەي
 بىت.

۱- سەرەتا:

گەلىك ئاۋنىشان و سەردىپى سەرنجپاكتىشى كىشە و گىروگرفت
 دەكەۋىتە بەرچاۋمان كە پىۋىستى بە بەدۋادچوون و چارەسەركرىن
 ھەيە، بەلام ئەزموونى ژيان فېرى كرىدىن كە مەرج نىيە لىكدانەۋە و
 بىركردنەۋەكانمان ئامانجى خۇيان بېيىكن، بۆيە زۆر جار دەبىنىت كە
 دۋاي ھەول و تەقەلايەكى زۆرى كەسىك و بەدۋادچوونى بۇ بابەتەك
 كەچى بۆى دەردەكەۋىت ئەۋ بابەتەي كە پىۋى ۋابوۋ دەكرىت بېيتە
 سەنتەرىك بۇ چەندىن خوڤىندەۋەى چىۋىپ لە كاتكوشتن زىاتر ھىچى
 بەسەر ھىچەۋە نەبوۋ، بگرە بابەتەكى چەۋاشەكارە و سەرلە خوڤىنەر
 دەشىۋىنەت، بۆيە ھەرچى سەرنجى پاكىشاين مەرج نىيە گىرنگ بىت،
 بەلكو دەروازەيەكە بۇ بىركردنەۋە.

۲- چەند ھەنگاویك:

ھەنگاوی يەكەم:

لە خویندەوہی تەرەپیدا ھەنگاوی يەكەم خۆی لە خویندەوہی ئەو کتیب و سەرچاوانەدا دەبینیتوہ کە بنەما گشتیہکانی ئەو بابەت و زانستە دەخەنە پوو کە خوینەر بەدوایدا وێلە، باشیش وابە ھەر کاتێک خوینەر لە خویندەوہی کتیبیکی لەو شتوہیہ بووہوہ کتیبیکی دی یان زیاتر بخوینیتوہ کە بۆچوونی جیاواز و نە یاری کتیبی يەكەم لەخۆ بگریت.

بە زۆریش خویندەوہی لەم جۆرە ناتوانیت خوینەر دلتیا بکاتوہ لەوہی کە بەتەرەوای بۆ ئەو بابەتە چووہ کە بووہتە جیی سەرنجی، بەلکو پێویستی بە خویندەوہی زۆر و وردە لەسەر ئەو بابەتە لە کتیبی تردا.

بۆ ئەوہشی کە خوینەر ناشنای ئەو کتیبانە بێت کە سوودیان لێدەبینیت بۆ بابەتەکە، پێویستە چاوخشیینیت بە ناوێشان و ناوہ پۆکی کتیبی چەند کتیبخانە یەکدا، ئەوسا دەتوانیت ھەر بابەتێکی پەیوەندیار یان نزیک لە بابەتەکە ی بەرچاوە کەوت سوودی لێ ببینیت، ھەرۆھە دەتوانیت بە پرسیارکردن لە کەسێکی پەسپۆر یان توێژەری ئەو بوارە سوود وەر یگریت.

دوای نه وهی که خویننه/توږژه ر هستا به کوکړدنه وهی نه و
 کتیب و سه رچاوانه ی که به پټوښتی زانین بڼ دوه لږمه ندکردنی
 بابه ته که ی، پټوښته چاوخشان دنیکی خیرایان به سهردا بکات بڼ
 ده ستنیشا نکر دنی نه و بابه تانه ی که پټوښته به وردی
 بیان خویننې ته وه، گهر به سهرکه وتووی لږ کاره بوویه وه پټوښت
 ده کات سهر له نوږ چاویان پیدا بخشیننې ته وه بڼ نه وهی ده سبه رداري
 نه و کتیبانه بیت که سوودیان لږ نابیننیت بڼ بابه ته که ی، هه روه ها بڼ
 دهره ټپانی نه و ده قانه ی که به گرنگیان ده زانیت تا له سهر کارت
 توږماریان بکات، یان دانانی نیشانه ی که له سهر نه و لږ په یه ی که
 بابه ته که ی تږدایه، نه مه ی دووه میشیان - هه رچه نده کاتیکی زیاتری
 ده ویت - به لام باشته بڼ داپشتنی نه خسه ی بابه ته که .

هه نگاوی دووه م:

خوی له خویندنه وهی نه و به ش و برکه و ده قانه دا ده بیننې ته وه
 که پټی وایه په یوه ندیدارن به بابه ته که وه، به لام ده بیت خویندنه وه که
 نه مجاره یان شیکاریی بیت و، له چوارچټوه ی نه و یاسا و شیوازانه ی
 که له خویندنه وهی شیکارییدا ناماژه مان پټکردن دهر نه چټت.

هه ندیک خویننه ر پابه ند نابیت به وهی باسما لږه کرد، به لگو
 به شیوه یه کی زور ورد هه لده ستیت به خویندنه وهی ته واوی

سەرچاوه‌کانی بهره‌ستى و ده‌قانىکى زۆريان لى وەرده‌گرښت و کاتيکى زۆرى پټوه ده‌کوژښت، جا کاتيک که ده‌ست به نووسينى بابه‌ته که ده‌کات سهر ده‌کات نه و ده‌قانه‌ى که کاتى زۆرى پټوه کوشتووه و خستوونيه ته سهر کارت، هيچ پټويستى پټيان نښه .

به لى ته نيا له حاله تىکدا ده‌توانين خوښندنه‌وه‌ى چاوپېداخشاندين و خوښندنه‌وه‌ى شيکارى پټکه‌وه کوښکه‌ينه‌وه نه‌ويش نه‌گهر هاتوو به‌شکان و به‌نده‌کان و زۆريه‌ى ناوښخانه لاوه‌کيه‌کان له ميانى خوښندنه‌وه‌ى گشتيه‌وه لای خوښنه‌ر پوون و ناشکرا بن، به‌لام نه‌م حاله ته به‌ده‌گمن پوو ده‌دات، هر بويه نامانجى خوښندنه‌وه‌ى شيکارى نه‌ويه که خوښنه‌ر بتوانيت کومه‌له پرسياړکى په‌يوه‌نديدار به بابه‌ته که يوه‌گه لاله بکات، که وه‌لامه‌کانيان بڼه سهره‌داوڼک بڼ نه‌و به‌ش و به‌ند و ناوښخانه سهره‌کيه‌انه‌ى که خوښنه‌ر ويله به‌دوايادا.

بڼ نمونه نه‌گهر هاتوو نامانجى توڅښنه‌وه‌که باسکردنى کښه‌ى بېکارى بوو له يه‌کک له ولاته‌کاندا، نه‌وا پټويسته له‌سهر خوښنه‌ر پرسياړگه‌لىکى له‌م شيوه‌يه دابريژښت: پټناسه‌ى بېکارى چييه و، تا چ نه‌ندازه‌يه که له‌و ولاته‌دا ته‌شه‌نه‌ى سه‌ندووه و، په‌گ و پريشه‌ى ميژوويى ده‌گه‌پټنه‌وه بڼ که‌ى و، هڅکاره نزيک و پاسته‌وخوکانى نه‌م ديارده‌يه چين و، کاريگه‌ريى و ليکه‌وته په‌وشتى و نابوويى و سياسى

و کۆمهلايه تيبه کاني کامانه و، نه و لايه نانه ي که بهرپرسيارن لتي کين و، چونيش چاره سهر ده کرين و، چي بکريت بؤ نه هيشتنی و، تيچووي ماددي و معنوي نه هيشتنی چنده و، کين نه و که سانه ي که نه و نه رکه له نه ستور ده گرن و، کاتي خاياندنه که ي چنده و، نه و گيروگرفتانه ي که دينه پتي چين و، نه و توانا و که ره ستانه ي له بهر ده ستدان وه ک پتيويست ده توانن گورانکاري پيشه يي نه نجام بدهن، ياخود چاره سهرکردنه که هه ر ته نها لاوه کييه ؟.

کاتيك که نه م پرسيارانه و هاوشيوه کاني به شيوه يه کي پوون و جوان که لاله ده کرين، نيتر بزانه که تويزينه وه که گياني به بهر دا کراوه، نه وسا ده بيت هه نگاوي سييه م ده ست پيیکه ين.

ههنگاوي سييه م؛

خوي له دابه شکردني نه و ده قانه دا ده بينيتيه وه که هه لمان بژاردوون به سهر نه و پرسيارانه دا که توانيو مانه که لاله يان بکه ين، ليره دا تواناي خوينه ر له سوود وه رگرتن له وه ي که له بهر ده ستيدا به زور گرنه، چونکه زوريه ي کات وه لامدانه وه ي پرسياره کان راسته وخو و ئاشکرا نين و مه رج نيه خوينه ر وه لامی ته واوي پرسياره کاني ده ست بکه ويت، نه که رچيش کتتبه کان له باره ي هه مان پسپوريه وه بدوين.

جا کاتیک که خوینەر وه لایمی پرسیاره کانی لای دور نووسەر یان
سیان یان ده وهرده گریت، مانای وایه ئه و که سه کیشیه کی نییه که
خه می چاره سه رکردنی بخوات یان زانیاریی دیکه ی به پیزی بۆ زیاد
بکات.

لیره دا خوینەر پتویسته نۆر به وریاییه وه مامه له له گه له ئه و
ده قانه دا بکات که وه لایمه کانی لیره وهرده گریت، چونکه پیده چیت
ئه و ده قه هه ر له بنه پره ته وه له ته وه ریی ئه و بابه ته وه دور بوو بیت
که باسی لیره ده کات، هه روه ها پتویسته پرۆسه یه کی به رفراوانی
هزریی بۆ تیگه یشتن له و چه مکانه ی به سوودن بۆ بابه ته که ی به رپا
بکات و، به شیوه یه کی نوێ و گونجاو به پتودانگی بیرکردنه وه و
پۆشنبری تاییه تی خۆی له کتیبه که یدا دایه پزیتته وه.

شیاوی باسکردنه نۆر جار مرقه پئی ده که ویتته ده قیکی نۆر به پیز
له کتیبیکی هه یج و بی نه رزندا، یان له کتیبیکدا که په یوه ندی به و
بابه ته وه نییه که له باره یه وه ده خوینتته وه، بیگومان خویندنه وه به
مه به ستی هه لپژاردن زامنی دۆزینه وه ی ئه و حاله ته یه.

لیره وه ده گینه ئه وه ی که پتویسته خوینەر ئه و راستیه بزانیت
که چی سه رچاوه هه یه کۆیکردوه ته وه په نگه زانیاریی که موکووییی
پیشکesh بکه ن یان به هه له یدا به رن له باسکردنی بابه ته که یدا، بۆیه
ده بیت هۆشیار و چاوکراوه بیت و هه لسه نگاندنی ته واو بۆ ئه و

سەرچاوانە بکات کە سوود لە دەقەکانیان وەرەگرێت بەر لەوەی کە بچیتە ژێر باری ئەو ئەنجامانەی لێی دەکەوێتەو.

ناکرێت کۆتایی بە باسکردنی خۆبندنەوێ تەوەرەیی بەینین بەبێ ئەوەی کە ئاماژە بە ئەرکی لاوی موسوڵمانی پۆشنبیر بکەین کە ئەرکی سەرشانیهتی هەستێت بە پێکخستنی خۆبندنەوێ کە ی بۆ ئەوەی کە سوودی زیاتری لێبکەوێتەو. ئەوەش تەنیا بەو دیتە دی کە تەواوی خۆبندنەوێکانی ئامانجدارین و لە خزمەت بابەتییکی دیاریکراودا بن، لای کەسێش شاراوێ نییە کە (توێژینەوێ زانستی) لە ولاتی ئێمەدا لەچاو زۆربەی ولاتانی دنیادا دواکەوتوو، ئەوەش لەبەر تەرخانکردنی بوودجەیهکی کەم بۆ سەنتەرەکانی لیکۆلێنەوێ، کەمی ژمارەیی ئەوانەیی کە سەرگەرمی پەسپۆڕییە لاوەکییە جیاوازهکانن.

زۆربەشمان دەتوانین مال و کتێبخانە و کتێبخانە تاییبەتییەکانمان بکەینە یەکەیهکی بچووک بۆ توێژینەوێ زانستی، پێشم وایە ئەوەی کە پێگەرە لەبەردەم ئەمە لە لایەکەوێ کەمی هۆشیاری و لە لایەکی تریشەوێ تەمەلپێی، ئەمانە دوو هۆکاری سەرەکین کە بوونەتە هۆی ئەوەی کە زۆریک لە فێرخواز و پۆشنبیری ئێمە سارد بکەنەوێ لە جێبەجێکردنی ئەرکی خۆیان لەم بوارەدا.

پټويست به په کڅسټني په يوه ندييه کږمه لايه تيبه کان دهکات و نه
 پټويست به وه دهکات خومان له ژورړيکدا که تيشکي خوري پي
 نه گات زينداني بکهين، به لگو هر ته نها پټويست به وه دهکات که به
 وردی پږانه دوو کاتژمير و بڼ ماوهی پينچ سال له سهر يه ک
 بخوینيته وه، نه وسا - پشتيوان به خوا - به شيوه يه کی چاوه پوانه کراو
 ناکامی سهر سوور پهنه به چاوه کانی خوت ده بينيت، پڼگه يه کی
 تریش شک نابهم بڼ به رزکړدنه وهی ناستی زانستی و پښنبري
 ولاته که مان بيچکه له م پڼگه يه، واش نازانم که بي توانا بين له ناست
 نه م کاره دا، نه گهر بي تواناش بين، ئیدی چی ترمان له ده ست ديت
 بيکهين؟! .

خویندنه وهی کتیبیکی میژوویی (وهك نموونه)

لیږده نامانه ویت باسی ئه و شیواز و یاسا تاییه تیپانه بکه ین که
پتویسته له کاتی خویندنه وهی کتیبیکی میژوویدا په پره وییان
بکه ین، ئه و یاسا و تیپینیپانه ی که له خویندنه وهی شیکاری و
ته وهرییدا ئاماژه مان پیکردن، ده کریت زږیپه یان په پره و بکرین له
خویندنه وهی هه ر کتیبیکدا بی گویدانه زانست و پسه پوری ئه و کتیبه،
به لام لیږده ده مانه ویت ئاماژه بده ین به گرنکی بوونی باکراوندیکی
زانستی و پوښنیری بۆ خویننه ده رباره ی ئه و زانست و بابته ی که
سه رگه رمی خویندنه وه یه تی.

زږیپه ی زږی ئه و کتیبانه ی که ده یان خویننه وه کومه لیک پرس و
بابته ی گرنک و په یوه ندیدار به زانستگه لیک له خو ده گرن، به لام
دیدگایه کی پوونمان له رباره ی چوښه تی ئه و توژینه وانه ی له و بابته و
زانسته دا ده کرین بۆ دروست نه بووه، دیسان ئه و هه نگاو و یاسایانه ی
که توژهران له و زانسته دا گرتوو یانه ته به ر نازانریت تا چ ناستیک

جی بېړوا و متمانۀ پټکردن، که دواچار لټکدانه وهی جیاوازی له لایه نه
خوینۀ رانه وه لیده که ویتۀ وه، سهرباری دروستبوونی لټکتینه که یشتنی
پټویست و دهرنه برینی هه لټویستیکی پوښنبرانه ی جوان له باره ی
نه وهی که ده یخویننه وه.

له بهر ته واوی نه و شتانه ی باسکران پیمان وایه شاره زابوونی
خوینۀ له سروشت و گبروگرفتی پاسته قینه و میژوی نه و زانست و
بابه ته ی که له باره یه وه ده خوینته وه بهرچاو پوونیه کی زانستی و
پوښنبریی گه وره و چاوه پواننه کراوی بڼ خوینۀ لیده که ویتۀ وه،
به تایبه تی نه و که سانه ی که به شیوه ی ته وه ره یی کتبه که
ده خویننه وه زیاتر پټویستیان به و بهرچاو پوونیه ده بیت.

هه ریویه حزم کرد که باسی زانستی میژوو بکه م بڼ خوینۀ ری
به پریز، له بهر نه و کاریگه رییه مه ترسیدارانه ی که له ژبانی خه لکدا
هه یه تی، هاوکات نه و که موکوپییه فیکریی و پوښنبریانه ی که
هه یه تی و له ژماردن نایه ن!

به کورتی له چند خالټکدا ناماژ به م زانسته ده ده یین، بڼ
نه وهی که دیگایه کی پوونمان له سهری گه لاله بیت:

۱- میژوو پووبه پووی چهن دین بڼ چوونی جیاواز بووه ته وه؛ گه لی وا
هه بووه نه وه نده پریزان لټگرتووه و به پریوز ته ماشایان کردووه تا کار
که یشتووه ته نه وهی ببیته هه موو شتیک له لایان و به چاوی (شای

زانسته‌کان) ته‌ماشای بکه‌ن، هرچی زانستی دیکه‌ش هه‌ن له دیارده‌یه‌کی میژوویی به‌ولاره هیچی دیکه‌نین! کۆمه‌لێکی دیکه ده‌لێن: بۆ ئه‌وه ناشیّت که وه‌ک زانست سه‌یری بکریّت، به‌لکو بۆ به‌کارهێنانیش ناشیّت، که‌وابوو هر هیچ نییه‌!

زانای ئینگلیز (جۆفنز) ده‌لێت: ((ناماقوولیه‌ پێمان وابیّت که میژوو به‌پاستی زانسته‌))!.

گریمان زانسته، ئه‌ی سه‌ر به‌ کام له‌ زانسته‌کانه‌؟
ئه‌و نه‌ وه‌ک زانستی گه‌ردوون وایه‌ که به‌رده‌وام و پاسته‌وخۆ تیّی پروانین و سه‌رنجی ئیّ بده‌ین.
نه‌ وه‌ک زانستی کیمیاش وایه‌ که به‌ره‌می ئه‌زموون و تاقیکردنه‌وه‌یه‌.

به‌لکو زانستی په‌خنه‌گرتن و لێکۆلینه‌وه‌یه‌.
مامۆستا (هرنشۆ) پێی وایه‌ ئه‌و زانسته‌ سروشتیه‌ی که زۆر له‌ میژوو ده‌چێت زه‌ویناسیی (زانستی جیۆلۆجیا)یه‌... ((زانای جیۆلۆجی که‌ره‌سته‌ و به‌لگه‌ی سه‌ره‌کی خۆی له‌ پاشماوه‌کانی سروشته‌وه‌ وهرده‌گریّت و ده‌یکاته به‌لگه‌ی گۆرپانکاری و په‌ره‌سه‌ندنه‌ جیۆلۆجیه‌ کۆنه‌کان، له‌ کاتی‌که‌دا میژوونووس بۆ ئاشنا بوون به‌ بووداو و به‌سه‌ره‌اته‌ کۆنه‌کان پشت به‌ شوینه‌وار و دابونه‌ریتی که‌لانی

پیشوو ده به سستیت، گرنگی ئه م زانیارییهش له واتا و به لگه ی
دیرینه تیدایه نه ک له خودی زانیارییه که خۆی.

ئه م به لگه یهش پاسته وخۆ به ده سست نایهت، به لکو دوا ی
تاوتو یکردنی له می شک و بیر ی تو یژه ردا گه لاله ده بی ت، چونکه پووداو
و شو ی نه واره کان لی که وه ی چه ندین بیرو ی چوون و تیروانین بوون،
سه رجه می ئه م شتانهش پاسته وخۆ نه بینراون ته نانهت بۆ ئه و
که سانهشی که شایه تحال بوون، بۆیه پتو یسته له سه ر میژوونووس
(نه شته رگه رییه کی ده روونی و می شک یی) نه نجام بدات تاوه کو هۆکاره
نادیاره کانی پشت که و تنه وه ی ئه و پووداوانه ئاشکرا بکات.)).

به لام دیاره که جیاوازی له نیوان میژوو و زه ویناسییدا زۆر زۆره،
چونکه به رد شایه تیده ریکی بی لایه نه، به لام به لگه نامه میژووییه کان
به لگه نامه ی په یوه ندیدارن به گشت لایه نه کانی ژیا نی خه لکه وه و به
دهستی مرۆف نووسراونه ته وه و دیسان هه ر مرۆفی خاوه ن سۆز و
تیروانین و چه ز و به رژه وه ندیی تاکه که سیی تاوتو ییان ده کات.

٢- سه ره پای ئه و په رگه زانه ی که میژوونووس له خو ی نه وه ی
میژوودا دهستی ده که ویت (وه ک شو ی نه وار و نه خش و نیگار و
به لگه نامه ی هه مه جۆر) که کار ئاسانی بۆ ده کهن، به لام ناتوانی ت
ته واوی ئه و که ره ستانه ی که پتو یستن بۆ ئاشنا کردنی خه لک به و
پووداوه له وینه یه کدا به رجه سته بکات. ئه مهش ناگه پیتته وه بۆ

ناته‌واویی و که موکوپیی له وینه‌که‌دا، به‌لکو ده‌گه‌پیتسه‌وه بۆ ئه‌و
 که‌سانه‌ی که سه‌رده‌مانیک شه‌یدای دید و تی‌پروانینیك بوون و به
 خه‌یالی خۆیان نه‌و قه‌ناعه‌ته بۆ زیانی نه‌مرۆش ده‌شیت، به‌بی ئه‌وه‌ی
 که گوی بدنه‌هه بیرک‌ردنه‌وه‌ی خه‌لکی به‌گشتی و نه‌و که‌سانه‌ی که
 چاره‌ی می‌ژوو‌یان ناویت؟ نه‌مه‌یه که نایزانی!

ده‌ی نه‌گه‌ر نه‌مرۆ دادوه‌ریك له دادگا‌دا نه‌توانیت هه‌میشه دانی‌ا
 بیت له‌و به‌پاره‌ی که له نه‌ج‌امی چه‌ند به‌لگه‌یه‌کی دروست داویه‌تی،
 سه‌ره‌پای شایه‌ت‌حاله‌کان و به‌لگه وینه‌یه‌کانی نه‌و دۆسیه‌یه، ئیدی
 چۆن می‌ژوونوو‌سیك ورده‌کاریی پاست و پی‌ویستی نه‌و پووداوه
 ده‌زانیت که سه‌دان سال له‌مه‌وبه‌ر پووی داوه، که په‌نگه زۆر جاریش
 نه‌و ورده‌کاری‌یه‌ی له پشته‌پاست‌کردنه‌وه‌ی نه‌و پووداوه می‌ژوو‌یه‌دا
 پشتیان پی ده‌به‌ستیت به‌دلی نه‌و نه‌بن و له لایه‌ن خه‌لکانیکه‌وه
 ده‌ست‌نیشان‌کرا‌بن و بیانه‌ویت خه‌لکی دیکه‌ی پی چه‌واشه‌هه‌ن!

کی‌شه‌ی پرس‌ی می‌ژوو‌یی ته‌نیا به‌گۆ‌کردنه‌وه‌ی زانیاری پووت
 گۆتایی نایه‌ت، چونکه دیسان شی‌وازیکی چیرۆک نامیز و باب‌ه‌تی
 شیک‌ردنه‌وه و پی‌وازیکی پێکه‌یت‌راوه، که تی‌ک‌پایان که‌ره‌سته‌ی
 پێشکه‌ش‌کردنی زانیاری و پۆشن‌بیری می‌ژوو‌یین.

۳- مه‌ترسیدارترین شتیك که پوویه‌پووی کاری می‌ژوو‌یی
 ده‌بیتسه‌وه (هه‌لب‌زاردن‌کارییه)، چونکه زۆر و بۆری گێ‌پ‌انه‌وه‌کان و

هه‌واڵه دژیه‌که‌کانی هه‌ر پووداوێک میژوونوس ناچار به‌وه ده‌کات که له‌ناو گێژاوی ئه‌وه‌موو باسانه‌ی که گوايه په‌یوه‌ندیان به‌ بابته‌که‌وه هه‌یه و وایش نییه گونجاوترین و په‌سه‌ندترین هه‌لبژێریت.

ئه‌م شیوازی هه‌لبژاردنه‌ی که میژوونوس پێی هه‌لده‌ستیت، سه‌ره‌به‌ری بابته‌ میژوویییه‌که ده‌خاته ژێر پرسیاره‌وه، واته هه‌رچی پۆشنبیری و ویست و بیرکردنه‌وه و ئاستی زانیاری میژوونوسه‌که‌یه په‌نگدانه‌وه‌ی ته‌واوی به‌سه‌ر ئه‌و پووداو و بابته‌ میژوویییه‌وه ده‌بیت، بۆیه ده‌شیت راست یان هه‌له‌ ده‌ریچیت.

٤- سروشتی کاری میژوویی وه‌هایه که میژوونوس ناچار به‌ کۆمه‌له‌ پێودانگێک له‌به‌رامبه‌ر خۆینه‌رانیدا ده‌کات، چونکه ئه‌و له‌پال خه‌می که یاندنی زانیارییه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی پاستگزیانه و ورد خه‌می نیشاندانی وینه‌یه‌کی ته‌واو یان نیمچه ته‌واوی ده‌رباره‌ی ئه‌و پووداوه هه‌یه که لیکۆلینه‌وه‌ی میژوویی له‌باره‌وه ده‌کات. زانیارییه‌کان هه‌رچه‌نده ئۆرین، به‌لام زۆریه‌ی کات نه‌ به‌شی پوونبوونه‌وه و تیگه‌یشتنی په‌گ و پیشه‌ی قوولێ ئه‌و پووداوه ده‌که‌ن و نه‌ ئه‌و پالنه‌رانه‌ی که بوونه هۆی پوودانی و نه‌ چوارچیوه‌ی گشتی پووداوه‌که و نه‌ ئه‌و ده‌ره‌نجامه جیاوازانیه‌ی که لێی که‌وتوونه‌ته‌وه.

هه‌بۆیه میژوونووس پێی وایه ئه‌و چه‌ند زانیاریی و به‌لگه‌ که‌مه‌ی که‌ له‌ به‌ر ده‌ستیدان، ته‌واوی زانیارییه‌ په‌یوه‌ندیده‌کانی ئه‌و پووداوه‌ن، بۆیه‌ پێویست ده‌کات له‌ لایه‌ن خۆیه‌وه‌ ئه‌و که‌لێن و که‌موکوپییانه‌ی هه‌ن پریان بکاته‌وه‌؛ ئه‌وه‌ش به‌ته‌نیا له‌ پێگه‌ی ده‌رکردنی زنجیره‌یه‌ک باس و خواس و بپاری په‌سه‌ندکراوه‌وه‌ ده‌بێت، که‌ دواچار وێنه‌یه‌کی ئه‌و پووداوه‌مان بۆ ده‌خاته‌په‌و که‌ خه‌ریکه‌ باسی لێوه‌ ده‌کات.

ناشکراشه‌ که‌ یۆنانیه‌کان لێکدانه‌وه‌ و هۆ(تعلیل)یان به‌کاره‌ینا بۆ پێکردنه‌وه‌ی ئه‌و که‌موکوپییانه‌ی که‌ له‌ توێژینه‌وه‌ی ناته‌واودا ده‌که‌ونه‌وه‌، ده‌شێت ئه‌و پافه‌کردن و لێکدانه‌وه‌یه‌شی که‌ میژوونووس له‌ ده‌ستنیشانکردنی پووداوێکی میژوویدا به‌کاریده‌هێنێت پشته‌ی به‌ چه‌ند زانیارییه‌کی میژوویی به‌ستبێت، به‌لام دواچار ئه‌م کاره‌ له‌ پاستیدا به‌ره‌می ژیربێژی و می‌شک و لێکدانه‌وه‌ی فه‌لسه‌فی مۆفه‌، ئامانجی تێگه‌یاندنی خۆینه‌ره‌ له‌و پووداوه‌ میژوویییه‌، ئه‌مه‌ش به‌وه‌ ده‌بێت که‌ هه‌ندێ له‌و چه‌مکانه‌ی که‌ په‌یوه‌ندیان به‌ ژيان و سروشت و خواست و په‌فتاری خه‌لکه‌وه‌ هه‌یه‌ گۆرپانکاری به‌سه‌ردا به‌پێنرێت، که‌ پێویسته‌ زۆر به‌ وریایی و بێ زیاده‌په‌وه‌ی بکری‌ت.

ئه‌و کاره‌ش کێشه‌یه‌کی تێدا نییه‌ گه‌ر هاتوو توانیمان ده‌ستنیشانی پۆلی میژوونووسه‌که‌ بکه‌ین له‌ دروستکردنی ئه‌و وێنه‌

میژووییه و، له هه لاسوکه و تکر د نمان له گه ل نه و وینه یه نه و باسه به هه ند وه ریگرین.

۵- شیکردنه وه و گێرانه وه ی جیاوازی پوودلوه کان له لایه ن میژوونوو سانه وه و گرته به ری هه لویستی تاییه تی له باره یانه وه ده گه پێته وه بۆ چه ندین مۆکار، هه ندیکیان دیارن و هه ندیک ی تریان نادیارن و ده ستینشان کردنیان نه سته مه، وا له خواره وه ئامازه به گرنگترینیان ده ده یین:

۱- ویست و ئاره زووی مرۆف خۆی پۆلکی گه وړه ده گێریت له داپشتنی پوودای میژووییدا، ئاشکرایه که جۆره تێپوانینیك به رامبه ر چه ندین که س و گرووپ و ئایینزا و شار و ولات و چه رخی میژووی لای میژوونوو س دروسته بیته که به دریژایی کات ده بیته به شیک له هه ست و بیرکردنه وه ی نه و و دواچار له و ته و لیکدانه وه و توێژینه وه کانیشیدا په نگه داته وه، بۆیه سه یر ده که یت که سیکی وه ک (کاریل) شه یدای پیاوه گه وړه کانی دنیا بوو، له کاتیگدا (ویلن) پقی لییان ده بوویه وه به تاییه تیش زۆر پقی له سه ربازه ناو داره کان بوو.

له لایه کی تره وه لایه نگری و هه واداری میژوونوو س بۆ لایه نیکی دیاریکراوی وه ک نیشتمان یان گروپیك یان چینیک یان ئایینیکی دیاریکراو کێشه یه کی دیکه یه و هه روا به ئاسانی بۆ خوێنه ر ساغ

نابیتته، مه‌گر به‌سهرنجدانئیکی وردی ئه‌و به‌لگه‌ و شایه‌تانه‌ی که له‌
باسکردنی پووداوه‌که‌دا پشتی پیبه‌ستون.

نۆر مه‌حاله‌ بۆ میژوونووسیکی موسولمان که بتوانیت به‌هه‌مان
چاوی که‌سیکی نه‌وروپی و نه‌مریکی ته‌ماشای چاخه‌کانی ناوه‌پاستی
نه‌روپا بکات. هه‌روه‌ها بۆ میژوونووسیکی نه‌وروپیش نه‌سته‌مه‌ که
بتوانیت به‌ چاوی میژوونووسیکی موسولمانه‌وه‌ ته‌ماشای ده‌وله‌تی
نه‌مه‌وی و عه‌باسی بکات، هه‌ریه‌که‌یان له‌ پوانگه‌ی تیپوانین و پیوه‌ر و
بنه‌مای خۆیه‌وه‌ پووداوه‌کان تۆمار ده‌کات.

ب - میژوونووس چه‌ند ناویانگی که‌وره‌ بیّت و پانتایی تیپوانینی
بۆ پووداو و به‌سه‌ره‌اته‌کان فراوان بیّت بواجار هه‌ر پۆله‌ی ژینگه‌ و
چوارده‌وره‌که‌ی خۆیه‌تی و له‌ سه‌رده‌میکی جیاوازا زیان
ده‌گوزهرینیت.

پووداویکی‌ش که به‌چاوه‌کانی خۆی ده‌بیبنیت جیاوازه‌ له‌و
پووداوه‌ی که‌ نووسین و یاداشت میژوونووسیکی دیکه‌ی له‌باره‌وه‌
خویندروه‌ته‌وه‌. میژوونووس دیسان نامیژکی تۆمارکردن نییه‌
هه‌ستیت به‌ تۆمارکردنی پووداوه‌کان، به‌لگو له‌ بنه‌په‌تدا کاری نه‌و
گێپانه‌وه‌ی پووداوه‌کانه‌ و، به‌پیتی نه‌و نه‌زمون و شاره‌زاییه‌ تاییه‌ته‌ی
که‌ هه‌یه‌تی پووداوه‌کان شروۆفه‌ ده‌کات. جا نه‌گره‌هاتوو
میژوونووسه‌که‌ سه‌ر به‌ گه‌لێکی یه‌کگرتوو و به‌هیز بوو، نه‌وا له‌ کاتی

بینین و به دوا د اچوونی پووداوه کاند ا پټویستی به ویه که به گیانی که شبینی و هیوا و جه ختکردنه وه له خاله نرینیه کان پووداوه که تۆمار و شروقه بکات.

نه گهریش میژوونوسه که سه ره به گه لټکی لاواز و په رته وازه بوو، نه واه به چاوټکی پر له په شبینییه وه ده پوانیته پووداوه که، ته نانه ت په گه زه کانی هیز و توانا و سه رکه وتنی تیدا به دی ناکریت، به هوی کاریگه ری نه و تیکشکانه ی که دوو چاری خوی و گه له که ی بووه ته وه. ژینگه ی جوگرافی و کومه لایه تی و پوشنبیری به ته وای دابونه ریت و چه مک و بیروباوه په کانییه وه، په نگدانه وه ته وای ده بیت به سه ره بیرکردنه وه میژوونوس و شیکردنه وه ی بو پووداوه کان، هه رچییه کیش بکات ناتوانیت به ته وای خوی له کاریگه رییه کانی دوور بخاته وه، چونکه کاریگه ری نه و ژینگه یه تاکه ده روازه ی پوانینی نه وه به ده ورو به ریدا.

نمونه کانی کاریگه ری به رنامه پژیی ژینگه له ژماردن نایه ن، یه کټک له و نمونه زیندوانه ش نه وه یه که (صالح المقلبی) خاوه نی کتبی (العلم الشامخ) ده رباره ی خرمانی پیغه مبه رﷺ (أهل البيت) ناماژه ی پیکردوه که ده فره مویت: ((نه وان ئومیدی خیر و چاکه خوازین، ئاکار و په وشتی پیغه مبه رایه تی له کار و کرده وه کانیاندا په نگه داوه ته وه، تۆبه ی خه لگی که چاویان به

که سیکی سیفەت جوانی لەو شتێوەیە دەکەوت وایان دەزانی لە
خزمانی پێغەمبەرە، ئێمە ی خەلکی یەمەن کتومت بەو شتێوەیە
هەلسوکە و تەمان لەگەڵدا کراوە چونکە وەجاخ زادە بووین)). سەرئێ
بدە! ئەم پیاووە لەگەڵ ئەوەی کە زۆر سەرزەنشەتی خەلکی یەمەنی
کردووە لەسەر دەمارگیری نەتەوایی، کەچی دواجار نەیتوانیوە خۆی
لە لێکەوتە باوەکانی ژینگەکەی دەریاز بکات.

هەروەها کات و شوێن پۆلی کاریگەری هەیە، چونکە هەر
سەردەمێک وتە و بیرکردنەوە و پۆشنبیری تایبەت بە خۆی هەیە،
هەموو کەسیکیش چەندە هەول بەدات بەشی خۆی هەر کاریگەر دەبێت
بە سەردەمەکەی. بیرکردنەوە و تێپوانینی مرۆڤ لە ژێر کاریگەری
ژینگە کاتی و شوێنیداوە، لەمەشدا پیاوی لادێ و پیاوی شار هیچ
جیاوازییەکیان نییە، هەر بۆیە بەر لەوەی کە لە مێژوونووس
بکۆڵێتەوە لە ژینگە مێژوویی و کۆمەڵایەتییهکەی بکۆڵێتەوە.

ج - توێژەرانی بواری فەلسەفەی مێژوو هەولێ خۆیان خستەگەڕ
بۆ ئەوەی کە دەستینیشانی ئەو هۆکارە سەرەکیانە بکەن کە پۆلێ لە
دروستکردنی مێژوودا دەگێژێ و دەکێژێ وەک بنچینەیهکی بۆ
لێکدانەوەی پووداوەکانی بەکار بهێنرێ، بۆیە هەولێ زۆریان دا و هەر
نەگەشتنە کۆدەنگیەک لەسەر هۆکاری چارەنووسناز:

ئایا ژینگە ی سروشتییه؟

ئايا پەگەز و نەژادە؟

ئايا تايپە تەندىيە دەروونىيە كانە؟

ئايا ھۆكارى ئابورىيە؟

ئايا ھۆكارە كانى سەركردايە تىكردنە؟

ئايا بىرپاۋەپ و ئايدۆلۈزىيە؟

ھەر يەكە لە ھۆكارانە لايەنگر و ھەوادارى خۇى ھەيە كە پىيى
وايە لە ھۆكارە بەدەر كارىگەرىيى بەسەر پووداۋە كانى ژيانە ۋە جى
نە ھىشتوۋە. بۇ نمونە ئەۋكە سانەي كە پىيان وايە ھۆكارى سىروشتى
لە پىشت پووداۋە كانە ۋەيە لە ئەندازە بەدەر زىادە پەۋىيان كىردوۋە، بە
جۆرىك كە كەسىكى ۋەك (راتزل) ئەلمانى پىيى وايە كە تەۋاۋى كار و
چالاكىيە كانى مۇقايەتى دەپىت بە پىيى ھۆكارە سىروشتىيە كان
شىكىردنە ۋەيان بىۋىكرىت، ئەم ھۆكارانەش نەگىپن و ئاكام و
لىكەۋتەي گىرنگيان دەپىت. كارگە ىشتوۋە تە ۋەيە كە ھەندىك لە
ھاۋپىشتىۋانانى (راتزل) بلىن: ((بۇ ۋەيە كە مېژوۋ خۇى دووبارە
بكاتە ۋە پىۋىستە ھەمان ئەۋ ھەنگاۋانە بىنپت كە لە دۇخى سىروشتىيى
پىشتىردا ناۋىەتى))!

لە ژىنگە و جىھانى ئىسلامىشماندا چەندىن بىرمەند ھەۋلى
ئەۋەيان داۋە كە ۋشەي بىرىقەدار و سەرنچراكىش بگەنە كلىلى
تىگە ىشتىنى مېژوۋى ئىسلامى بەگىشتى و غەرەبىش بە تايپەتى، بە

گوڤره‌ی نه‌وه کللی میژووی ئیسلامی لای (عبدالله العلامی) (هۆزو تیره‌یه)، لای (عبدالعزیز الدوریش) (ده‌مارگری نه‌ت‌وابه‌تییه)، لای نه‌دۆنیسیش (جینشیینی) و نه‌وه‌ره‌ه‌لستکارییه‌یه که لای گه‌وتووه‌ته‌وه، ... ئیدی به‌و شیوه‌یه.

کاتیک میژوونوس بره‌ی به‌یه‌کێک له‌م بیردۆزانه‌ی ئاماره‌مان بیکرد ده‌بیت، پالپشتیه‌کی ته‌ولو بو‌ بیردۆزه‌که‌ی خۆی به‌رچاو ناکه‌ویت، بۆیه‌ خۆی هه‌لده‌ستیت به‌ تیشک خستنه‌سه‌ر ته‌واوی هۆکاره‌ میژوویه‌کانی که له‌ پوانگه‌ی تیروانیینی خۆیه‌وه‌ پۆلی کاریگه‌ریان هه‌یه‌ له‌ که‌وتنه‌وه‌ی پووداوه‌کان، له‌و لاشه‌وه‌ هۆکارێک که به‌ دلی نه‌وه‌بووینت پشتگوێی خستوه، نه‌وه‌سه‌کاریکردنه‌ش کاریگه‌ریی دروستکردوه‌ له‌سه‌ر ده‌رخستنی وینه‌یه‌کی پاسته‌قینه‌ و هه‌مه‌لایه‌نه‌ی پووداوه‌ میژوویه‌که‌.

٦- له‌ ئاکامدا گه‌یشتینه‌ نه‌وه‌ی که بلێن ئیشوکاری میژوونوسان پاستی و دروستی و باب‌ه‌تیبونی په‌های تیدا نییه، نه‌مه‌ش ئیمه‌ی خستوه‌ته‌ به‌رده‌م دوو بژارده‌ که یه‌که‌ مه‌به‌ستیان لێده‌که‌وته‌وه: یان نه‌وه‌یه‌ بره‌وامان وابیت که میژوو باب‌ه‌تیبونیکی تایبته‌ به‌خۆی هه‌یه‌ جیا به‌ باب‌ه‌تیبونی زانستی، یانیش نه‌وه‌یه‌ بلێن باب‌ه‌تیبونیکی کورت و نات‌ه‌واویی هه‌یه‌.

بۆيە ئۇ قىسەيەش دەكەين، چونكى مېژوونوس ھەر ھەولتەك
 بدات بۇ ئۇەى كە توخنى لايەنگىرىي نەكەوئەت و بىەوئەت بەپاستى لە
 پووداۋەكە بگات، كەچى ھەر بە تىر و تەسەلى بۆى ناچىتە سەر،
 چونكى پرسى تىگەيشتن پېويستى بە بىاردانىكى پاست و دروست و
 بىلايەنانە ھەيە لەبەر تىشكى بەلگە بەدەستەتوۋەكان، تىگەيشتنى
 پاست و دروستى مېژوونوسىش بەندە بە جىاكرەنەۋەى ئىشوكارىي
 تايبەتى خۇى لە ئىشوكارىي پىشەيى و، كاركرەنە بەشپوۋەيەكى
 سەريەخۇ و بىلايەنانە.

ئۆزجار دەبىننن توئىژەران لە توئىژىنەۋەكانياندا پەنا بۇ
 مېژوونوسە ھاۋچەرخەكان دەبەن، لەلايەك بەھۇى تىگەيشتن و
 ئاشنابوونيان بەو بارودۇخەى ئۇ پووداۋانەى لىكەوتوۋەتەۋە، لە
 لايەكى دىكەشەۋە بەھۇى بى متمانەيى مېژوونوسە كۆنەكان و
 خەيالپلاۋى و درۇ و دەلەسەى گىپرەرەۋەكان، مېژوونوسى
 ھاۋچەرخىش بەو پىيەى سەرگەرمى كارى مېژوويىيە بەدەر نىيە لە
 ھەلە و كەموكوپپى، پەنگە مېژوونوس بەھۇى چەند لايەننىكەۋە
 بىكەوئەتە زىر كارىگەرىي فشارى ماددىي و مەغەويىيەۋە، ياخود پەنگە
 بەھۇى ئۇ ھاۋچەرخىيەۋە ئىرەيى بردن و پىكەبەرىي لىبىكەوئەتەۋە.

ئەمەش بۇ نەمۇنە لە خۆشەويستى و ھەۋادارى (مىسعودى) دا بۇ
 خەلىفە قاھر پەنگى داۋەتەۋە، كاتىك كە بەم شىپوۋەيە باسى

نۆردارییه که ی ده کات و ده لئیت: ((که سیکی جوامیر و دوزمن تۆقینه ر بو)) که چی چاوپۆشی کرد له پرودای ئەشکه نجه دانی دایکی موقتەدر له لایەن قاهره وه که (ابن کثیر) پاش سالانیککی دوور و دریز به وردی باسی ده کات. ههروه ها ناشکرایه که هاوچه رختی و پکابه ری چ ناخۆشییه کی خسته وه له نێوان (ئەبی حەییانی ته وحیدی) و (صاحبی کوپی عوباد) و (ئەبی لفظلی کوپی عەمید)، کار گەشته ئەوهی که (ئەبی حەییان) نۆر به خراپه باسی (صاحبی کوپی عوباده) بکات، به پێچه وانه ی قسه کانی (التهعالبی) یه وه که کردوونی له باره ی ئەو پیاوه وه. ههروه ها تاوانبارکردنی هه ر یه که له (السیوطی) و (البقاعی) له لایەن (سه خاوی) ییه وه.

مامۆستا (محب الدین الخطیب) له م باره یه وه ده لئیت: ((نووسینه وه ی میژووی ئیسلامی له دوا ی نه مانی ده سه لاتنی به نی ئومه یه و دروستبوونی چه ند فه رمانپه وایه تییه ک ده ستنی پێکرد، فه رمانپه وای ئەو ده سه لاتانه چاویان به باسکردن و شانازیکردن به سهروه رییه کانی ئەو سه رده مه کۆنه هه لته ده هات، ئەوه بوو سی کۆمه ل ئەرکی نووسینه وه ی میژووی ئیسلامیان له ئەستو گرت: کۆمه لێک له ناحه زانی به نی ئومه ییه نزیک بووبوونه وه و له نووسینه کانیشیاندا ئەمه په نگی دابوو یه وه. کۆمه لێکی دیکه پێی وابوو که دینداری و نزیک بوونه وه له خوا ته نها به ناوژپاندنی ئەبو

به‌کرو عومەر و عوسمان و به‌نی عەبد شەمس دێتە‌دی. کۆمە‌لی
 سییه‌میشیان خە‌لکی دیندار و به‌ویژدانی وه‌ک (طبری) و (ابن عساکر)
 و (ابن الأثیر) و (ابن کثیر) بوون که به‌ باشیان زانی بیروبۆ‌چوون و
 تێ‌پوانینی زانیانی هە‌موو ئایینزاکان وه‌رگرن و له‌ دوتویی
 کتێبه‌کانیاندا تۆ‌ماری بکه‌ن.

بێ‌ده‌جێ‌ت هە‌ندیکیشیان به‌ناچاری ئه‌و کاره‌یان کردبێ‌ت بۆ
 ئه‌وه‌ی که دڵی چه‌ند لایه‌نێکی ده‌سه‌لاتدار پازی بکه‌ن. ئه‌و
 میژوونوسانه‌ ناوی گێ‌پر هه‌وه‌ی هه‌واله‌کانیشیان هێ‌ناوه‌، بۆ ئه‌وه‌ی
 که توێژه‌ر به‌رچاوپوونی له‌سه‌ر گێ‌پر هه‌وه‌ی هه‌وال و بابته‌که‌ هه‌بێ‌ت
 به‌ر له‌وه‌ی که سوود له‌و هه‌وال و بابته‌ وه‌ربگیرێ‌ت)).

۷- کاتێک که پهوداویکی میژوویی پهوده‌دات، بێگومان لایه‌نی
 فیکری یان کۆمه‌لایه‌تی یان ئابووری یان سیاسی یان جوگرافی پۆ‌لی
 خۆی له‌ ناوه‌پۆ‌ک و قه‌باره و ئاکامه‌کانی پهودانه‌که‌یدا ده‌گێ‌پێ‌ت، هه‌ر
 بۆیه‌ گه‌ر میژوونوس و خوێنه‌ری میژوو پێکه‌وه‌ په‌چاوی ئه‌وه
 نه‌که‌ن، ئه‌وا به‌هه‌له‌ تێ‌ده‌گه‌ن و کوێ‌رانه‌ ده‌بنه‌ بێ‌لی چه‌ندین هه‌وال و
 باس و خواس و گێ‌پانه‌وه‌ی بێ‌ بنه‌ما.

یاسا و به‌رنامه‌ی خوا به‌گشتی کار له‌سه‌ر پوونکردنه‌وه‌ی
 ناوه‌پۆ‌کی شته‌کان و چۆنیه‌تی په‌ره‌سه‌ندنیان ده‌کات، هه‌روه‌ها
 ده‌ستنیشانی ئه‌و ماوه‌یه‌ ده‌کات که پێ‌ویسته‌ بۆ پهوداوه‌کان، ئه‌مه‌ش

ده رخه ری نه و ژینگه یه یه که پووداوه میژوویه که ی تیدا سر
هه لده دات، بویه پیویسته به باشی ناگاداری ته وای نه و زانیاریانه
بین.

پاسته که پووداوه کومه لایه تییه کان کاریگری فاکتوره
کومه لایه تییه کانی زیاتر به سهره وه یه، هه روه ک چژن پووداوه
سیاسییه کانیش کاریگری فاکتوره سیاسییه کانیاں زیاتر
به سهره وه یه، به لام نه نه م و نه نه و هیچ کامیاں له کاریگری
فاکتوره کانی تر ده ریازیاں نابیت، که وایو هر ده قیکی میژووی له
ژینگه که ی داپړنرا، نه و مامه له یه کی ناشایسته ی له گه لدا ده کریت و
ثامانجی پاسته قینه ی ناپیځیت. خه لک به هوی پووداویکی کتوپره وه له
ماوه ی شه و و پڅژنکدا گړانکارییاں به سهردا نایه ت، نه و
گړانکارییه شی که پووده دات به هیواشییه ... گه لانی دونیاش به
هه پره مکی دروست نه بوون، به لکو له ژیر کاریگری یاساگلی
ده روونی و کومه لایه تی و نابوویدا گه شه یان کرپوه و پهره
ده سینن.

بۆ تیگه یشتنی ته واییش له پووداوه کانی میژو، پیویستمان به
لیکولینه وه یه کی ورد هه یه له سر کلتور و پڅشنبیری باوی نیو
دانیشتونانی نه و ناوچانه ی پووداوه که ی لیکه وتووه ته وه، بویه هیچ
لیکوله روه یه ک ناتوانیت به ته وای له ناوه پڅکی پووداوه کانی نیو

ژیانی هر گهل و نه ته و به ك تیځكات هه تا به وردی له پهوشی ژیان و
 بیروباوه پ دابونه ریتیان نه کولیته وه، که واته پیویسته تویره بڼ
 لیکولینه وه له میژووی موسولمانان له ده رگای (نیسلام) بدات و
 له ویوه ده سته پځکات، بڼ نه وهی که کاریگریی نه و نایینه ی له
 قوولایی دل و دهر وون و ژیانی نه و خه لک هی که نه م میژووه یان
 دروست کرد بڼ دهریکه ویت.

نیبن خه لدون (۸۰۸ك) هه ولیدا هه ندی له و یاسا و بڼه مایانه ی که
 دهر خه ری ناوه پڅکی شت و خوونه ریته کائن بڼ خه لکی پوون بکاته وه،
 هه روه ها پڅل و کاریگریی ژینگه - به ته واری جوړه کانییه وه - له
 که و تنه وهی پووداوه میژووییه کاندایا سده کات و ده لیت: ((گهر
 باسکردنی هه واله کان ته نها به گپړانه وه و گواستنه وه یه کی پووت بیت
 و، گوئ به دابونه ریت و بڼه ماکانی سیاسه ت و سروشتی ژیان و
 ناوه دانی و بارو پڅی کڅمه لایه تی نه و ناوچه یی پووداوه که ی تیدا
 که و تنه وه نه دریت، نه وای بیگومان ده که وینه هه له وه و پراستی
 بابه ته که ناپیکی. بویه زږدیک له میژوونوس و پافه کار و
 لیکد ره وانمان که و تنه ته هه له وه له گپړانه وهی به سه رها ت و
 پووداوه کاندایا، له بهر نه وهی که ته نیا به وشکی گپړاویاننه ته وه و به
 بڼه ماکانیاندا قوول نه بوونه ته وه و هه لویسته یان له سه ر ژین و ژیان و
 ژینگه ی ناوچه که نه کردوه و له ناوه پڅکی هه واله کان نه کولپونه ته وه،

بۆيە سەريان لى شىئا و لە ھەق لاياندا و كەوتنە گىژاوى ھەلە و
كەموكۆپىيەو)) .

بە پشت بەستن بە و قسانەى سەرەو ٲيبن خەلدون وەلامى ئەو
تۆمەتانەى داىەو كە درابوونە ٲال (عەباسەى خوشكى ھارونە
ٲەشىد) و بەسەرھاتەكى لەگەل جەغفەرى بەرمەكىدا، گوايە ھۆكارى
نوشتى دەسەلاتى بەرامىكەكان بوو، ئەو لەو بارەيەو دەلٲت:
(شتى وا لە عەبباسەى دىندار و خواناس ناوەشىتەو، نوشتى
بەرامىكەكان بەھۆى دەستووردانىانەو بوو لە كاروبارى دەولەت و
دەستگرتنيان بوو بەسەر مال و سامانى دەولەت، بەجۆرٲك ھەر كاتٲك
ھارونە ٲەشىد داواى ٲارەيسەكى كەمىشى بگردايە نەدەگەبشتە
دەستى)) .

ٲيبن خەلدون بۆ لە بٲژنگدانى ھەوالەكانى مٲژوو، ٲەچاوكردنى
بەرنامە و ياساكانى گەردوونى بەلاو ٲەسەندە، لەم سۆنگەيەو
وەلامى (مسعودى) دەداتەو كە گوايە كاتٲك ئەسكەندەر ويستويەتى
بچٲتە بەندەرى ئەسكەندەريەو ئەژدېھايەكى جنۆكەى دەريا ٲٲگىرى
لٲكردوو، ناچار ئەويش سندوقيكى لە شٲوھى دارتەرم كە دەرەوھى
لە تەختە و ناوھوھى لە شووشە بوو ھٲناو و چووھتە ناوى و بەرەو
ٲۆخى دەريا كەوتووھتە ٲٲ ھەتا گەيشتووھتە سەر ٲٲلاوى ئەو
ھەژدېھايە ئىدى ٲاوى ناو، ٲيبن خەلدون دەلٲت: ((چٲرۆكىكى دوور و

دریژی پر له نهفسانه و قسه‌ی پروپوچ و چاوه‌پواننه‌کراوه... ناخر
چون توانی بجیته ناو سندوقیکی شوشه‌یه‌وه و خوی بداته بهر
شه‌پوله‌کانی ده‌ریا؟! ناخر له چ سرده‌میکدا پرویداوه که فه‌رمان‌په‌وا
خوی بخاته بهر نه‌م مه‌ترسیه‌یه‌ گوره‌یه و زیانی وه‌ها به‌خوی
بگه‌یه‌نیت؟! ... له هه‌موو نه‌و شتانه‌ش گرنگتر نه‌وه‌یه که چون
که‌سیکی نقومبوو له‌ناو ئاودا و له‌ناو سندوقیکی ته‌نگی هه‌ناسه
تونده‌ک‌ردا که هیچ هه‌وایه‌ک بۆ سییه‌کانی نه‌چیت ده‌توانیت به
زیندوویی بمینیتته‌وه)).

به‌داخه‌وه هه‌وله‌کانی ئیبن خه‌لدون له په‌خنه‌گرتنی له هه‌واله
میژوویه‌کاندا به‌دواداچوونیان بۆ نه‌کراوه و په‌ره‌یان پێ نه‌دراوه،
ته‌نانه‌ت ئیبن خه‌لدون خۆیشی به‌و شیوه‌یه‌ی که چاوه‌پوان ده‌ک‌را
سوودی وه‌رنه‌گرتووه له‌و بنه‌ما په‌خنه‌یه‌ ناوازانیه‌ی که له پێشه‌کی
میژووه‌که‌یدا ئاماژه‌ی پێک‌ردون!.

۸- نه‌و هه‌موو باسه‌مان ده‌ریاره‌ی سروشتی نووسین و دانانی
کتیبی میژوویی بۆ نه‌وه نه‌کرد تا له سه‌نگ و به‌های میژوویان
میژوونووس که‌م بگه‌ینه‌وه، به‌لکو ویستمان به‌رچاوپه‌وونییه‌ک بخه‌ینه
به‌رده‌م نه‌و که‌سانه‌ی که کتیبی میژوویی ده‌خویننه‌وه و به‌هۆیه‌وه
باگ‌گراوندیکی پۆشنه‌یری به‌هێزیان بۆ دروست ببیت، به‌و هه‌وایه‌ی که
خوینهر به‌توانیت نه‌رک و پۆلی میژوونووس ته‌واو بکات، بۆیه

په رتووکي میژوویی - وهك هه ر په رتووكيكي تر - ناتوانیت په یامی
زانستی و پوښنوبری خوی بگه یه نیت گه ر بیتو له لایه ن خوینه رانیه وه
به شیوه یه کی دروست وه رنه گیریت.

ده قی میژوویی به گشتی ده قیكي گران و نالوژ نییه، چونکه
هه وال و پروداوه گان به شیوه یه کی پاسته وخو ده گیریته وه، هه ربویه
کاتیک که خوینه ر به شیوه ی ته وه رهی یان شیکاری هه لده ستیت به
خویندنه وه ی، پټویسته ناشنای نه و نووسه ره بیت که کتیبه که ی
ده خوینیته وه و شاره زای سروشتی نه و پروداوانه بیت که نووسه ره که
باسیان ده کات.

بؤ نه وه ی که خوینه ر به شیوه یه کی قول و هاوسه نگ له
کتیبیكي میژوویی بگات، نه و پټویسته چه ندین پرسیار ناراسته
بگات، پاشان هه ر خوی هه ولی وه لامدانه وه یان بدات بؤ نه وه ی که
شاره زاییه که ده رباره ی میژوونووسه که و نه و کتیبه ی که
ده یخوینیته وه په یدا بگات، له وانه:

۱- نایا میژوونووس هه واداری نایینزایه کی دیاریکراوه، بؤ نمونه
نایا هه نه فییه یان شافیعییه و کتیبه که ی باسی فیه ده کات؟ نایا
که سیکي گورانخوازه و کتیبه که ی باسی سیاست یا نابوری ده کات؟
یان...؟

ئەگەر وابوو يان شتېكى لەو شېئوھە بوو، ئەوا زۆر ئەستەمە كە
 نووسەر بتوانىت دىدگايەكى بەجى و ھاوسەنگى ھەبىت بۆ ئەو
 بابەتەى كە باسى لىتوھ دەكات، ئەگەر ش بىتو بۆ نمونە چاويك
 بخشىنيت بە فيقھناسەكانى ئايىنزاى شافىعى يان ھەنبەلى يان
 ھەنەفى، ئەوا سەرت سوورپدەمىنيت لەو ھەموو ستايشكردنەى كە لە
 پۆلەكانى ئايىنزاكە كراوھ، ھەلەدان بەشان و بالياندا ئەگەرچىش وا
 نەبووبىت. ھەروھەا گەر سەرنج لە قسەى ھەندى ميژوونووس بدەيت
 كە لەبارەى زانا و كەلەپياوانىكەوھ وتويانە كە سەر بە بىروباوھ پ و
 ئايىنزاكەى ئەوان نىن، ئەوا سەرت سوورپدەمىنيت لە ملكەچىيان بۆ
 ھەوا و ئارەزوويان، بۆ نمونە ئەوھى كە لەسەر ميژووى بەغدا
 دەريارەى ژياننامەى (أبو حنيفة النعمان بن ثابت) وتراوھ، لە
 ناويزاندن و سوكاپەتى پىكردن بە ئەبو ھەنيفة و ھاوھلەكانى، كە
 ئەگەر بە جۆلەكەيەك يان گاوريك بوترايە زۆرىشى زياد بوو!

ب- ئايا ئەو ژىنگەيەى كە ميژوونووسەكەى تىدا دەژى
 ژىنگەيەكى داخراوھ، بىركردنەوھەيەكى تەسك زالە بەسەريدا، چى

١- ئەم قسەيە دەكەين بە چاوپۆشى لەوھى كە ئايا ئەوھ قسەى خەتیبى بەغدادى
 (شافىعى) بىت يان بە دەمىوھ ھەلبەستراوھ، گرنگ ئەوھە ئەو وتەيە بلۆكراوھ تەوھ و
 خەلگىش نزيكەى دە سەدەيە دەخویننەوھ.

باس و بابەت ھەيە ھاوتای چەمک و دابونەریت و تیروانینی تەسک و
 باوی ئەو ژینگەیی دەکات. دواچار ئەمەش خاکیکی بەپیتە بۆ
 پروپاگەندە و دەمارگیریی نەتەوویی. یاخود ئەو نووسەرە لە
 ژینگەییکی کراوەدا دەژی که ھەموو جۆرە پەگەز و نەتەووە و
 پۆشنبیریەکی لە ئامیز گرتووە؟

ئایا نووسەرەکە لەو کەسانەییە کە لە تاراوگەدا دەژی، یان لەناو
 شار و ولاتی خۆیدا دەژی و زانست و کلتور و شارەزاییەکی ناوخۆیی
 ھەيە؟

ئایا ئەو کاتانەیی کە نووسەرەکە سەرقاڵی نووسینی کتیبەکەیی
 بوو نووچاری ھیچ کێشەییە ک نەبوو نەتەووە کە ببیتە ھۆی
 پەنگدانەوھێ گيانی پەشبینی لە تیروانین و باس و خواسەکانیدا، یان
 بە دۆخیکی گەشەسەندوو و سەرکەوتوودا تێپەر نەبوو کە ببیتە
 مایەیی زالبوونی گيانی گەشبینی و مژدەبەخشیی بەسەر ناوھەڵکە
 نووسینەکانیدا؟

ج- پێویستە بپرسین: ئایا مێژوونووسەرەکە لەو کەسانەییە کە
 دەیەوێت دید و بۆچوونی تاکەکەسی و تایبەتی خۆی جیا بکاتەووە لەو
 پووداوانەیی تۆماریان دەکات، واتە ھەوڵی تیکەڵنەکردنی دیدگای
 تایبەتی خۆی بە دیدگای پاستەقینەیی پووداوەکە دەدات و شروڤەیی

هه‌واله‌که ده‌کات و په‌خفه‌ی لێ‌ده‌گریت و له‌ کۆتاییشدا بریارێکی دیاریکراو و دروستی لێ‌ده‌دات؟

ئهو‌که‌سه‌ی که به‌وردی سه‌رنجی کاری میژوونوسه‌ دێرینه‌کانمانی دابیت سه‌یر ده‌کات -زۆر جار- سووربوون له‌سه‌ر بێلایه‌ن بوون و بریاردانی سه‌ربه‌خۆ به‌رامبه‌ر به‌وه‌وال و پووداوانه‌ی که تۆماریان ده‌که‌ن. هه‌رچه‌نده‌ بێلایه‌نی و سه‌ربه‌خۆبوونی ته‌واو مه‌حاله‌، به‌لام هه‌ولدان بۆ پابه‌ندبوون پێوه‌ی هه‌نگاوێکی باشه‌ بۆ ئه‌وه‌ی که ویست و بیرکردنه‌وه‌ی تاکه‌که‌سی له‌ بابته‌که‌ دابیریت.

د- ئایا ئهو‌ میژوونوسه‌ شاره‌زایی ته‌واوی هه‌یه‌ ده‌ریاره‌ی ئهو‌ بابته‌ی که له‌سه‌ری ده‌نوسیت، ئه‌ی ئهو‌ سه‌رچاوانه‌ی که پشتی پێبه‌ستوون باوه‌پێکراون، یان ئایا ئهو‌ سه‌رچاوانه‌ی که بابته‌ و زانیاری لێ‌ وه‌رگرتوون به‌ باشی خۆیندوونیه‌ته‌وه‌؟

زۆربه‌ی میژوونوسه‌کانمان چاک و خراپیان ناخنیوه‌ته‌ نێو کتێبه‌کانیان، زۆریکیشیان هه‌ولیان داوه‌ که ناوی گێڕه‌ره‌وه‌ی ئهو‌ پووداوانه‌ی باسیان لێ‌وه‌ کردوون به‌ینن، بۆ ئه‌وه‌ی پێمان بڵێن که به‌رپرسیاریه‌تی راست و هه‌له‌ی ئهو‌ هه‌وال و پووداوه‌ له‌ ئه‌ستۆی گێڕه‌ره‌وه‌دایه‌، یان وه‌ک ئه‌وه‌ی که بڵیت: سۆراغی ئهو‌ گێڕه‌ره‌وه‌یه‌ بکه‌ن. میژوونوسی به‌ناویانگ (طبری) گه‌لێک باس و به‌سه‌رهاتی له‌ چه‌ندین که‌سی توندپه‌و و ده‌مارگیری وه‌ک (أبی مخنف) گێڕاوه‌ته‌وه‌،

ههروه‌ها له چه‌ندین که‌سی میانه‌په‌وی وه‌ک (سه‌یفی کوپی عومه‌ر) و چه‌ندین که‌سی باوه‌پێکراو، زۆرێک له‌ میژوونووسه‌کان تا ئه‌ندازه‌یه‌ک هه‌ر وه‌ک ئه‌ویان کردووه‌.

پێویسته‌ له‌ پال ئه‌مه‌دا بپرسین: ئایا میژوونووس سه‌رده‌میانه‌ و هاوچه‌رخانه‌ ده‌پوانیته‌ ئه‌و پووداوانه‌ی که‌ باسیان لێوه‌ ده‌کات، ئه‌گه‌ر وایه‌، ئایا هاوچه‌رخیبوون بووه‌ته‌ فاکته‌ریکی ئه‌رینی له‌ به‌پیشه‌ییبوون و به‌لگه‌دارکردنی کاره‌که‌یدا، یاخود که‌وتوووه‌ته‌ ژێر فشاری چه‌ند لایه‌نیکی دیاریکراو، یان له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی خۆی هه‌ستاوه‌ به‌ هه‌لبه‌ستنی ئه‌و پووداوه‌؟

هـ- ئایا میژوونووسه‌که‌ له‌ گێڕانه‌وه‌کانیدا له‌ ده‌رگای باسی لاوه‌کی ورده‌کاریی بێسوود ده‌دات، یان ئه‌وه‌تا به‌ باسکردن و هه‌لۆیسته‌کردن له‌سه‌ر بنه‌ماکانی هه‌وال و پووداوه‌کان ده‌ست هه‌لده‌گریت؟

زانینی وه‌لامی ئه‌م پرسیاره‌ زۆر گرنگه‌، چونکه‌ زۆرجار ئه‌و ده‌ستکاریکردن و تیکه‌لکردن و زیاده‌په‌وییه‌ له‌ هه‌تله‌ گه‌شتیه‌کانی پووداوه‌که‌دا پووناده‌ن، به‌لکو له‌ ورده‌کاریی و به‌ش و بابته‌ لاوه‌کییه‌کانی که‌ نووسه‌ر باسیان ده‌کات پوو ده‌دنه‌ن، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که‌ پێویسته‌ به‌ وریاییه‌وه‌ بیانخوێننه‌وه‌.

ئايەتەکانى قورئان و فەرموودەکانى پيغەمبەر (دروودى خواى
 لەسەر بىت) ئەوانەيان کە پووداوەکانى ميژوويان گيڤايتهوه، نۆزبەى
 کات گرنگيان بە وردەکارىي نەداوه، بەلکو تەنها باسى بنەماکانى
 ئەو پووداو و جەنگانەى کردوو لەگەڵ ئاماژەکردن بەو پەند و
 ئامۆژگاريانەى کە لايانەوه فيردەبين، گەر ئەو ميژوونووسانەيش
 ئەو بەرنامەيەيان پەيرەو بکردايە، ئەوا خويان لەو هەلە و
 تیکەلکردنەى کە تىي کەوتون دەپاراست، بۆيە ئەركى ئيمەيه کە
 کەلک لەو بەرنامەيه وەرگيرين و بۆ بەرچاوپوونى کارەکانمان بەکارى
 بهيئين.

ئاگاداربون لە سروشتى ھەر دۆژيک، ھەنگاوى يەكەم و
 سەرەکیە لە شىوازی ھەلسوکه و تکردن لەگەڵیدا، خوينەرى بواری
 ميژوو و بوارەکانى دیکە پيويستى بە بوونى دیدگايەکی گشتگير ھەيه
 بۆ پەوشى ئەو بابەت و زانستەى کە خەريکی خويندەنەوهیەتى، بۆ
 ئەوھى کە سوود و قازانجیكى باش لە خويندەنەوهکانى ببينيئت و بۆ
 ئەوھى کە خۆى لەو نیشانە زيانبەخشە لاوەکيانەى کە لەگەڵ ھەموو
 بابەتیکی پۆشنبیریدا ھەن بپاریزيئت.

کۆتایی

مەبەستى سەرەکیمان لە نووسینی ئەم بابەتە بایەخدا ئە بە
پێشەى خویندەنەو و هاوڕێتە تیکردنی کتیب، سەربارى باشکردنی
پرسی خویندەنەو و سوودلێوەرگرتنى بە باشترین شیوە.

بێگومان ئەوێ که ئاماژەمان پیکردووە باشترین و جوانترین
نموونه و شیوازی خویندەنەو کانه، هەر خوینەرێک بە گوێرەى توانا و
بارودۆخى خۆى دەتوانێت لەو شیوازانە نزیک ببێتەو، هەرۆک
پیشتریش باسەمان کرد لایەنى تیۆرى و جێبەجێکردن دوو شتى زۆر
جیاوازی لەیهکترى، بەلام گەشتن بە دەرەنجامیکى پەوا و پاست و
دروست گرنگە بۆ ئەوێ که پکابەرەن لە پێتەو گەشتندا پێى
پکابەریی بکەن.

من پێم وایە که ئێمە سوودی زیاتر لە خویندەنەو دەبینین ئەگەر
بیتو باشتر لەو تێگەین که بۆچی دەخوینینەو، دیسان ئەمەش
مەبەستى ئێمە بوو لێرەدا.

لە خۆای گەرە داواکارم لە هیچ کاروباریکماندا بەهەڵدا نەچین
و، هیدایەتى تەواوی موسوڵمانان بەدات بۆ گرتنەبەرى پێى پاست و
دروست، هەر خۆى پشتیوان و سەرخەرى هەمووانە، دواوەمین
گوفتاریشمان ئەوێە که بە پاستى بلێین تەواوی سوپاسمان بۆ
پەرۆردگارى جیهانیانە.

پپرست

- پیشہ کی..... ۳
- فیڑبون بۆ ھەتاھەتایی..... ۷
- خویندەوہ و سەرچاوەکانی تری زانیاریی..... ۱۳
- لە پێناو خویندەوہ دا..... ۱۷
- ۱- پالئەر..... ۱۸
- ۲- گەڵاڵە کردنی حەز و ئارەزووی خویندەوہ..... ۲۱
- ۳- دابینکردنی کتیب..... ۲۳
- ۴- تەرخانکردنی کات بۆ خویندەوہ:..... ۲۶
- بۆچی دەخویننەوہ؟..... ۳۳
- جۆرەکانی خویندەوہ..... ۴۱
- یەکەم: خویندەوہی چاپێداخشانندی ورد..... ۴۱
- دووەم: خویندەوہی خێرا..... ۴۵
- کێشە ی تیگە یشتن..... ۴۹
- سییەم: خویندەوہ بە مەبەستی ھەلبژاردن..... ۵۲
- چوارەم: خویندەوہی شیکاریی..... ۵۵
- تایبەتە ندییەکانی خوینەری باش..... ۵۷
- جۆرەکانی کتیب..... ۶۵

چەند بىنەما و پىسايەك	٦٩
پرسىارگەلىكى گرنگ	٧٧
گفتوگۇ لەگەل نووسەردا	٨٤
پىنچەم: خويندەنەوہى تەوہرىي	٩٤
سەرەتا	٩٨
هەنگاوى يەكەم	٩٩
هەنگاوى دووہەم	١٠٠
هەنگاوى سىيەم	١٠٢
خويندەنەوہى كىتەپكى مۆلۈويى (وہەك نەوونە)	١٠٧
كۆتايى	١٣٣

القراءة المثمرة

مفاهيم و آليات

خویندنه وهی به ریز :

به و پییهی خویندنه وه له سه رچاوه سه ره کییه کانی فیر بوونی زانسته و،
بنه مای ریشهیی پیشکهن و گه شه سهندنی کومه لگه یه، که واته له
پیو یستییه هه ره گرنگه کانی هه ر مرو فیکیشه.

له م کتیه شدا به له بهر چاو گرتنی واقعی توانا و ئاستی تیگه یشتنی
خویندنه ران، ئامازه کراوه به باشتترین و به ره هه مدارترین نموونه و
شیوازه کانی خویندنه وه بو ئاشنا کردنه وه و پاشان ئالوده کردنی گه وه ره و
بجووکی تاکه کانی کومه له بهم خووه گه وه ره ئاسایه وه.

ئه م به ره هه مه به سانترین شیوه و به دیدیکی نوێ رینیشاندنه رتان
ده بیت بو دیاری کردنی ئامانج و، بابته و، کاریگه ری هه ر
خویندنه وه یه ک، تا بنه خویندنه ریکی چالاک و، روشنبیریکی
به ره هه مدار و، تاکیکی سوود به خش له کومه لگه دا.

0-0183-0000-8

نرخ (۳۰۰۰) دیناره